

ISSN 2786-6947

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ

№ 4(8)'2024

Одеса – 2024

НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ № 4(8) '2024

ISSN 2786-6947

Журнал
зареєстрований
5 серпня 2022р.

Свідоцтво про
державну реєстрацію
друкованого засобу
масової інформації: серія
КВ № 25190-15130 Р
від 05.08.2022

Журнал виходить
4 рази на рік.

Друкується за
рішенням вченої ради
КЗВО «Одеська академія
неперервної освіти
Одеської обласної ради»,
протокол
від 19.12.2024р. № 10

Друковані матеріали
виражають позицію
авторів, яка не завжди
поділяється редакційною
колегією.

Передрук матеріалів
здійснюється за умови
обов'язкового посилання
на журнал «Наша школа:
науково-практичні
студії».

Статті перевірені на
наявність плагіату
програмним
забезпеченням
StrikePlagiarism.com

Офіційний сайт
журналу:
<https://nashashola.odessaedu.net/>

Редакційна колегія

Задорожна Любов Кирилівна – головний редактор, кандидат філософських наук, ректор Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Балашенко Інна Валеріївна – відповідальний секретар, кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Ягоднікова Вікторія Вікторівна – заступник головного редактора, доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Левчишина Оксана Михайлівна – заступник головного редактора, кандидат історичних наук, проректор з науково-педагогічної та методичної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Кузнєцова Оксана Володимирівна – заступник головного редактора, кандидат психологічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної та соціально-гуманітарної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

Баранова Вероніка Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Березовська Людмила Іванівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Бухнер Тобіас, професор, завідувач кафедри інклюзивної освіти Університету освіти Верхньої Австрії (м. Лінц, Австрія).

Гарачук Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Голлоб Рольф, доктор наук, професор, кафедра міжнародних проєктів в освіті Цюрихського університету підготовки вчителів (м. Цюрих, Швейцарія).

Гуменнікова Тамара Рудольфівна, доктор педагогічних наук, професор, директор Придунайської філії Міжрегіональної академії управління персоналом (м. Ізмаїл, Україна).

Гура Тетяна Євгенівна, доктор психологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (м. Запоріжжя, Україна).

Дікова-Фаворська Олена Михайлівна, доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Житомирського інституту післядипломної освіти (м. Житомир, Україна).

Канішевська Любов Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (м. Київ, Україна).

Кічук Антоніна Валеріївна, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної та практичної психології Ізмаїльського державного гуманітарного університету (м. Ізмаїл, Україна).

Кохановська Олена Вікторівна, доктор педагогічних наук, доцент, Комунальний заклад вищої освіти «Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради» (м. Херсон, Україна)

Кузнєцова Неля Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Ян Мареш, Ph.D., завідувач кафедри психології педагогічного факультету Масариков університету (м. Брно, Чехія).

Мітельман Ігор Михайлович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри методики викладання і змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Немерцалов Володимир Володимирович, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач науково-методичної лабораторії природничо-математичної освіти, доцент кафедри методики викладання та змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Осипова Тетяна Юрївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна).

Снігур Людмила Анатоліївна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри гуманітарних та соціально-економічних дисциплін Військової академії (м. Одеса) (м. Одеса, Україна).

Стрельбицька Світлана Михайлівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Шатайло Наталія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, завідувач науково-методичної лабораторії громадянської, історичної та мистецької освіти, старший викладач кафедри методики викладання та змісту освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (м. Одеса, Україна).

Шуляр Василь Іванович, доктор педагогічних наук, доцент, директор Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Миколаїв, Україна).

Editorial Board of the scientific journal
«Our School: Scientific and Practical Studies»

Liubov Zadorozhna, Chief Editor, Candidate of Philosophical Sciences, Rector of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Inna Balashenko, Managing Editor, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Head of the Scientific Department of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Viktoriia Yahodnikova, Deputy Chief Editor, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical and Innovative Activities of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Oksana Levchysheva, Deputy Chief Editor, Candidate of Historical Sciences, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical and Methodological Activities of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Oksana Kuznietsova, Deputy Chief Editor, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Affairs and Social-Humanitarian Activities of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Veronika Baranova, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Preschool and Primary Education of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Liudmyla Berezovska, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education at the State Institution «South Ukrainian K.D. Ushynsky National Pedagogical University» (Odesa, Ukraine).

Tobias Buchner, Professor, Head of the Department of Inclusive Education at the University of Education Upper Austria (Linz, Austria).

Tetiana Harachuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Preschool and Primary Education of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Rolf Gollob, Doctor of Sciences, Professor, Head of Centre for Educational Governance and Democracy Education a. i. at the Zurich University of Teacher Education (Zurich, Switzerland).

Tamara Humenikova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director of the Danube Branch of the Interregional Academy of Personnel Management (Izmail, Ukraine).

Tetiana Hura, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Vice-Rector for Research and International Affairs at the Municipal Institution «Zaporizhzhia Regional Institute of Continuing Pedagogical Education» of the Zaporizhzhia Regional Council (Zaporizhzhia, Ukraine).

Olena Dikova-Favorska, Doctor of Sociological Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy of the Comunal Institution «Zhytomyr Regional In-Service Teachers' Training Institute» of Zhytomyr Regional Council (Zhytomyr, Ukraine).

Liubov Kanishevskia, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Deputy Director for Scientific and Experimental Work at the Institute of Educational Problems of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

Antonina Kichuk, Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of General and Practical Psychology of the Izmail State University of Humanities (Izmail, Ukraine).

Olena Kokhanovska, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Communal Higher Educational Establishment Kherson Academy of Continuing Education of the Kherson Regional Council (Kherson, Ukraine).

Nelia Kuznietsova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Jan Mareš, Ph.D., Head of the Department of Psychology at the Faculty of Education, Masaryk University (Brno, Czech Republic).

Ihor Mitelman, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Volodymyr Nemertsalov, Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Head of the Scientific and Methodological Laboratory of Natural-Mathematical Education, Associate Professor at the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Tetiana Osypova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy of the

State Institution «South Ukrainian K. D. Ushynsky National Pedagogical University» (Odesa, Ukraine).

Liudmyla Snihur, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor at the Department of Humanities and Socio-Economic Disciplines at the Odesa Military Academy (Odesa, Ukraine).

Svitlana Strelbytska, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Pedagogy and Educational Management of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Nataliia Shatailo, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Scientific and Methodological Laboratory of Civic, Historical, and Art Education, Senior Lecturer at the Department of Teaching Methodology and Education Content of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Academy of In-Service Education of the Odesa Regional Council» (Odesa, Ukraine).

Vasyl Shuliar, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director of the Mykolaiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Mykolaiv, Ukraine).

ЗМІСТ

Гайдасенко Павло Леонтійович, Літвінова Марина Петрівна ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ В ОСВІТЯНСЬКІЙ СФЕРІ: ЧИННИКИ, ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	9
Гриньова Марія Василівна, Кацарська Вікторія Анатоліївна ФОРМУВАННЯ ПРОАКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ: АВТОРСЬКИЙ РОЗВИВАЛЬНИЙ КУРС «ПОДОРОЖ В КРАЇНУ МОЇХ ЧУДЕС»	14
Задорожна Любов Кирилівна, Ягоднікова Вікторія Вікторівна Гриньова Марія Василівна НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПИРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ КЗВО «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»: ПРОАКТИВНО-ПАРТИСИПАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ	20
Зверєва Наталія Анатоліївна ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (VR) ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (AR) У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	30
Маєвська Оксана Олександрівна АРТТЕРАПЕВТИЧНА ТЕХНІКА «КІЛЬЦЕ ДРАКОНА»	36
Мелешко Валентина Володимирівна ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ДОСВІД ОБЛАСНОГО МАРАФОНУ «ЦИФРОВИЙ ВСЕСВІТ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК»	42
Фоменко Олеся Анатоліївна МИСТЕЦТВО І ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ ТЯЖКИХ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	47
<i>З досвіду освітніх практик</i> Кирилова Людмила Василівна ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ З ПОЗИЦІЇ СТЕРЕОМЕТРІЇ (МАТЕМАТИКА У ВИМІРАХ КРАСИ)	54
Лактіонова Олена Олександрівна ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	65
Свінтковська Світлана Андріївна, Вергогі Лідія Танасіївна, Левинська Марія Валентинівна ЛАЙФХАКИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З УСІХ ВИДІВ ПЕРЕВІРНИХ РОБІТ ДЛЯ 7 КЛАСУ НУШ (II СЕМЕСТР)	74
Торкіна Катерина Максимівна РОЗВИТОК НАВИЧОК КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ «РАЗОМ – ЗНАЧИТЬ СИЛЬНІШЕ»	107
Ягоднікова Вікторія Вікторівна, Лях Наталія Григорівна МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ	111

CONTENTS

Paul Haidaienko, Marina Litvinova EMOTIONAL BURNOUT IN THE EDUCATION SECTOR: FACTORS, MANIFESTATIONS, AND WAYS TO OVERCOME	9
Mariia Hrynova, Viktoriia Katsarska FORMATION OF PROACTIVITY OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN IN THE CONTEXT OF NON-FORMAL EDUCATION: THE AUTHOR'S DEVELOPMENTAL COURSE «JOURNEY TO THE LAND OF MY WONDERS»	14
Liubov Zadorozhna, Viktoriia Yahodnikova, Mariia Hrynova SCIENTIFIC SOCIETY OF STUDENTS, POSTGRADUATES AND YOUNG SCIENTISTS ODESA REGIONAL ACADEMY OF IN - SERVICE EDUCATION: PROACTIVE AND PARTICIPATORY APPROACH TO THE ORGANIZATION OF ACTIVITIES	20
Natalia Zvereva APPLICATION OF VIRTUAL REALITY (VR) AND AUGMENTED REALITY (AR) IN PRIMARY SCHOOL	30
Oksana Maievska ART THERAPY TECHNIQUE «DRAGON RING»	40
Valentina Meleshko IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN LIBRARY ACTIVITIES: EXPERIENCE OF THE REGIONAL MARATHON «DIGITAL UNIVERSE OF SCHOOL LIBRARIES»	42
Olesya Fomenko ART AND CREATIVITY AS MEANS OF CORRECTING SEVERE SPEECH DISORDERS IN ELEMENTARY SCHOOL	47
<i>From the experience of educational practices</i> Liudmyla Kyrylova RESEARCH OF ARCHITECTURAL OBJECTS FROM THE POSITION OF STEREOMETRY (MATHEMATICS IN THE DIMENSIONS OF BEAUTY)	54
Olena Laktionova INTRODUCTION OF FINANCIAL LITERACY ELEMENTS IN MATHEMATICS LESSONS	65
Svitlana Svintkovska, Lidiia Vergoti, Mariia Levynska LIFE HACKS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR ALL TYPES OF TEST PAPERS FOR THE 7TH GRADE OF THE NUS (II SEMESTER)	74
Kateryna Torhina DEVELOPMENT OF TEAMWORK SKILLS AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS IN AN INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT: EDUCATIONAL PROGRAM FOR HIGH SCHOOL STUDENTS «TOGETHER – MEANS STRONGER»	107
Viktoriia Yahodnikova, Natalia Lyakh A MODEL OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF ADOLESCENTS IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT: IMPLEMENTATION EXPERIENCE	111

УДК 37.091.12:159.942](045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327804](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327804)**Гайдаєнко Павло Леонтійович,**

доктор філософії

старший викладач кафедри

психології соціальної роботи та інклюзивної освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

pl.haidaienko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-8256-7267>**Літвінова Марина Петрівна,**

методист Одеського обласного центру

практичної психології та соціальної роботи,

викладач кафедри психології,

соціальної роботи та інклюзивної освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти

Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

Litvinovam205@gmail.com

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ В ОСВІТЯНСЬКІЙ СФЕРІ: ЧИННИКИ,

ПРОЯВИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Анотація. У статті проведено аналіз проблеми емоційного вигорання педагогів та його впливу на освітній процес в Україні. Розглянуто причини виникнення синдрому, його наслідки для учнів, шкіл та освітньої системи в цілому. На основі сучасної наукової літератури запропоновано рекомендації щодо профілактики та подолання вигорання, включаючи індивідуальні стратегії саморегуляції, створення сприятливих умов праці керівниками та залучення психологічної підтримки.

Ключові слова: емоційне вигорання, виклики освіти, стрес, освіта.

Вигорання є актуальною глобальною проблемою [1;5;14], що загрожує кожній людині незалежно від етапу її трудового життя. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) у 11-му перегляді Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-11) визначила синдром вигорання як «професійне явище» та пояснила його виникнення хронічним робочим стресом, який людина не може ефективно подолати. Цей процес розвивається поступово серед фахівців соціальної сфери: від ентузіазму, енергії та відданості роботі, до стану втоми, розчарування та нестабільності, викликаних неефективними стратегіями подолання стресу в робочих умовах [4].

Сучасне визначення синдрому вигорання акцентується на трьох ключових симптомах: відчутті енергетичного виснаження, зростанні ментальної відстороненості від роботи та зниженні професійної ефективності. Слід зазначити, що попередня версія класифікації (МКХ-10) обмежувалася визначенням «стану життєвого виснаження».

Проте, певно можна стверджувати, що цей синдром значно впливає на здоров'я і добробут фахівців, особливо у сфері соціальних послуг та освіти [9]. Згідно з останніми світовими дослідженнями, найбільш вразливими до вигорання є вчителі [2;11]. Вони становлять найбільшу професійну категорію у світі, яка налічує 94 мільйони осіб [3]. Вигорання вчителів — це складне і багатогранне явище, яке охоплює емоційне виснаження, деперсоналізацію та зниження рівня особистих досягнень [9]. Воно виникає внаслідок втоми або розчарування, пов'язаного з професійними відносинами, які не виправдали очікувань. Характерними ознаками цього стану є втрата позитивного ставлення до роботи, зниження залученості та відданості професійній діяльності, що часто призводить до зниження працездатності, мотивації продовжувати кар'єру та зростання плинності кадрів.

Вигорання може виникати через низку причин, таких як надмірне робоче навантаження, нестача підтримки, недостатня винагорода та завищені очікування. Вчителі часто стикаються з необхідністю працювати понаднормово, справлятися з великими класами за умов обмежених ресурсів і виконувати адміністративні завдання, що зменшує час, відведений на викладання. Багато педагогів також відчують брак підтримки з боку адміністрації шкіл і колег, що сприяє відчуттю ізоляції та виснаження. Крім того, специфіка педагогічної діяльності вимагає формування емоційних зв'язків з учнями, що може стати

додатковим джерелом емоційного напруження, особливо коли діти стикаються з труднощами. Усі ці фактори разом можуть призводити до емоційного виснаження і вигорання [12].

Вигорання вчителів має серйозні наслідки, що виходять за межі індивідуального педагога. Вчителі, які переживають вигорання, стають менш ефективними, що негативно впливає на успішність учнів і може призводити до зростання кількості відрахувань. Це особливо тривожно, враховуючи тенденцію до зростання рівня вигорання серед педагогів. За даними дослідження громадської організації GoGlobal, 54% вчителів зазначили, що стикаються зі значним рівнем емоційного виснаження [6].

Важливо підкреслити, що вигорання є системною, а не лише індивідуальною проблемою. Освітня система, яка орієнтована на стандартизоване тестування, жорсткі вимоги до звітності вчителів і недостатнє фінансування, часто створює умови, що сприяють вигоранню педагогів. Ці фактори накладають на вчителів нереалістичні вимоги та збільшують їхнє навантаження. Тому боротьба з цією проблемою має включати системні зміни, спрямовані на усунення їх основних причин.

Феномен вигорання вчителів вивчається вже десятиліттями. Цей синдром характеризується фізичним, емоційним і психічним виснаженням, яке виникає внаслідок хронічного стресу на роботі. Вигорання також супроводжується негативним ставленням, ізоляцією та відчуттям зниження особистих досягнень. Воно впливає не лише на загальне благополуччя педагога, але й на якість освіти, що може призводити до зниження успішності учнів [10].

У той самий час, робоче навантаження та високі вимоги до професійної діяльності є потужною причиною вигорання вчителів. Постійний стрес, викликаний тривалими робочими днями, адміністративними обов'язками та значною кількістю документації, значно посилює ризик емоційного виснаження. Дослідження підтверджують [7;8], що найбільший вплив на вигорання мають надмірне навантаження та завищені очікування. Дослідження показують, що саме ці фактори стають вирішальними для виникнення вигорання у вчителів початкової школи.

Відсутність підтримки та визнання з боку шкільного керівництва й колег є додатковими факторами, що сприяють вигоранню вчителів поряд із надмірним навантаженням. Коли педагоги відчують себе ізольованими, самотніми та недооціненими, це підвищує ризик емоційного виснаження та зниження мотивації до роботи.

Мінливий характер професії вчителя, включаючи впровадження нових технологій та освітніх законів, також відіграє важливу роль у формуванні вигорання. Зміни в освітній політиці часто створюють додатковий стрес, адже вчителі змушені адаптуватися до нових вимог. Згідно з дослідженням, впровадження нових законів є суттєвим чинником вигорання. Ті педагоги, які сприймають ці зміни як складний і обтяжливий процес, частіше стикаються з емоційним виснаженням [13].

У той самий час, особистісні характеристики, такі як перфекціонізм і способи подолання труднощів, також відіграють важливу роль у формуванні вигорання. Вчителі, які прагнуть досконалості у своїй роботі, але при цьому використовують негативні стратегії подолання, наприклад уникнення, є більш вразливими до емоційного виснаження. Дослідження показують, що поєднання високого рівня перфекціонізму та обмежених ресурсів для подолання стресу значно підвищує ризик вигорання [15].

Академічний занепад є одним із найсерйозніших наслідків вигорання вчителів для учнів. Вчителі, які стикаються з вигоранням, часто втрачають пристрасть та ентузіазм до своєї роботи, що безпосередньо впливає на мотивацію та залученість учнів у класі. Крім того, вигорання педагогів пов'язане з вищим рівнем відсутності на роботі та плинності кадрів, що створює перерви в навчальному процесі та порушує його безперервність.

Окрім академічних проблем, вигорання вчителів спричиняє й соціально-емоційні наслідки для учнів. Вчителі з низьким рівнем емоційного ресурсу можуть бути менш терплячими та співчутливими, що призводить до погіршення атмосфери в класі, зниження рівня конструктивної взаємодії та соціальної підтримки. Дослідження також свідчать, що вигорання вчителів пов'язане з підвищеним рівнем тривожності та депресії серед учнів, що підкреслює важливість профілактики та контролю вигорання для досягнення кращих результатів у навчанні й розвитку дітей.

Зрештою, вигорання вчителів справляє суттєвий вплив як на учнів, так і на освітню систему в цілому. Серед наслідків цього явища — зниження академічних досягнень, негативні соціально-емоційні наслідки для учнів, а також фінансові та організаційні труднощі для шкіл і громад. Враховуючи ці аспекти, розв'язання проблеми вигорання вчителів є ключовим завданням для забезпечення високих освітніх результатів учнів і розвитку стійкої та ефективної системи освіти в рамках сучасних викликів України.

Проблема подолання синдрому емоційного вигорання залишається актуальною, а ефективні шляхи її вирішення викликають численні дискусії. Одним із варіантів, який іноді розглядається, є зміна місця роботи або навіть перехід до іншої професійної сфери. Цей підхід, який, зокрема, обирають окремі педагоги, на практиці часто не забезпечує стійкого результату. У багатьох випадках симптоми емоційного

вигорання лише тимчасово зникають або стають менш помітними, тоді як сама проблема зберігається і може знову проявитися в майбутньому.

Сучасна наукова література та відкриті джерела пропонують низку рекомендацій для профілактики та подолання цього синдрому. Однак, вибір найбільш відповідних заходів залежить від специфіки кожної ситуації і є визначальним для досягнення стійкого і якісного результату.

Рекомендації щодо профілактики та подолання синдрому емоційного вигорання можна умовно поділити на декілька напрямів. По-перше, важливим є впровадження заходів, які працівники можуть використовувати самостійно у повсякденному житті. Це включає раціональне планування робочого часу, зокрема складання плану справ із визначенням їхньої пріоритетності, а також дотримання принципу відпочинку після завершення робочого дня. Останнє передбачає мінімізацію думок і розмов про роботу у вільний час. Не менш важливим є дотримання здорового способу життя, що охоплює достатній сон (близько восьми годин на добу), збалансоване харчування та регулярну фізичну активність.

Додатково позитивний вплив може мати аутогенне тренування, спрямоване на формування позитивного настрою на початку дня. У робочий час рекомендовано робити короткі перерви для відновлення ресурсів і зниження рівня стресу.

Окрім індивідуальних заходів, важливу роль відіграють дії керівників, які повинні створювати сприятливі умови праці, мінімізуючи ризики розвитку емоційного вигорання. У комплексному підході до проблеми також залучаються психологи, які можуть ефективно працювати з клієнтами, допомагаючи їм ідентифікувати ознаки синдрому й долати його наслідки.

Для подолання емоційного вигорання важливо впроваджувати комплекс заходів, спрямованих на підтримку емоційної рівноваги та психологічного благополуччя. У ситуаціях, що викликають занепокоєння або тривогу, корисним є глибоке дихання з подальшим аналізом ситуації, щоб оцінити її об'єктивно та знайти ефективний спосіб вирішення. Додатково рекомендується тренувати емоційно-вольову сферу, зокрема розслаблятися, уявляючи приємні образи, або промовляти вголос свої почуття. Відверта розмова з довіреною особою дозволяє знизити внутрішнє напруження та позбутися негативних переживань.

Не менш важливим є проведення частини вільного часу у колі друзів чи сім'ї, а також присвячення часу своїм хобі або улюбленим заняттям. Формування навичок окреслення особистих кордонів і здатності говорити «ні» у потрібний момент є ключовими для збереження комфортного психологічного стану. Корисно також запровадити систему заохочень за досягнення, навіть невеликі, наприклад, у формі покупки, прогулянки чи інших приємних дрібниць.

Всі ці підходи спрямовані на зниження морального напруження, розвиток саморегуляції та покращення загального емоційного стану.

Розглянувши основні методи подолання емоційного вигорання, які підходять для представників різних професій, слід окремо зосередитися на особливостях цього процесу для педагогів, зокрема в умовах, з якими вони стикаються останніми роками. Особливо важливим є збереження спокою у складних ситуаціях, що виникають на державному чи глобальному рівні. Основним завданням у таких випадках є уникнення паніки та раціональне ставлення до інформації. З цією метою рекомендується звертатися лише до надійних і перевірених джерел, таких як офіційні державні ресурси, які надають об'єктивні дані про актуальні події.

Як і в загальних рекомендаціях, значне полегшення тривожного стану може забезпечити відверта емоційна комунікація, що дає змогу поділитися своїми переживаннями та отримати моральну підтримку. Додатково, розвиток громадянської відповідальності та участь у невеликих, але потужних діях, спрямованих на вирішення нагальних проблем, можуть сприяти зменшенню тривожності. Такі активності не лише допомагають подолати почуття безпорадності, але й роблять внесок у розв'язання джерела проблеми, що викликає занепокоєння.

Таким чином, адаптація загальних методів протистояння вигоранню до специфіки педагогічної діяльності дозволяє зберігати професійне та емоційне здоров'я навіть у сучасних стресогенних обставинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Abramson, A. (2022, January 1). Burnout and stress are everywhere. <https://www.Apa.Org>
<https://www.apa.org/monitor/2022/01/special-burnout-stress>
- Beames, J., Spanos, S., Roberts, A., McGillivray, L., Li, S., Newby, J., O'Dea, B., & Werner-Seidler, A. (2022). Intervention programs targeting the mental health, professional burnout, or wellbeing of school teachers: A systematic review and meta-analyses
- Campbell, J. (2021). Teacher Burnout Statistics 2021—Definition, Causes & Solutions. Middle Class Dad.

- Figueiredo-Ferraz, H., Gil-Monte, P. R., Grau-Alberola, E., & Ribeiro do Couto, B. (2021). The Mediator Role of Feelings of Guilt in the Process of Burnout and Psychosomatic Disorders: A Cross-Cultural Study. *Frontiers in Psychology*, 12, 751211. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.751211>
- Fontes, F. F. (2020). Herbert J. Freudenberger e a constituição do burnout como síndrome psicopatológica. *Memorandum: Memória e História Em Psicologia*, 37. <https://doi.org/10.35699/1676-1669.2020.19144>
- GoGlobal Ukraine. (2023, 27 січня). Пресконференція. Презентація результатів дослідження «Освітній фронт. Вплив війни на освітян» [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=7v0aG-MwErI>
- Jomoad, P. D., Antiquina, L. M. M., Cericos, E. U., Bacus, J. A., Vallejo, J. H., Dionio, B. B., ... & Clarin, A. S. (2021). Teachers' workload in relation to burnout and work
- Lopes, J., & Oliveira, C. (2020). Teacher and school determinants of teacher jobsatisfaction: A multilevel analysis. *School Effectiveness and School Improvement*, 31(4), 641-659.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 15(2), 103–111. <https://doi.org/10.1002/wps.20311>
- Smetackova, I., Viktorova, I., Pavlas Martanova, V., Pachova, A., Francova, V., & Stech, S. (2019). Teachers between job satisfaction and burnout syndrome: What makes difference in Czech elementary schools. *Frontiers in psychology*, 10, 2287.
- Weissenfels, M., Klopp, E., & Perels, F. (2022). Changes in Teacher Burnout and Self-Efficacy During the COVID-19 Pandemic: Interrelations and e-Learning Variables Related to Change. *Frontiers in Education*, 6, 736992. <https://doi.org/10.3389/educ.2021.736992>
- Питулик, Н. (2024). Психологічні чинники синдрому емоційного вигорання в педагогів закладів середньої освіти в перший рік російсько-української війни. *Перспективи та інновації науки*, (6(40)). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-902-912](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-902-912)
- Сидоренко, Ж. В., & Шевчук, Т. І. (2023). Професійне вигорання педагогів в умовах дистанційного навчання. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки*, (1(2)), 72–79. [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.1\(2\).10](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.1(2).10)
- Ситнік С. (2024) Особистісні детермінанти емоційного вигорання педагогів. *Science and Education*. 81– 88. URL: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2024-1-13>
- Стельмах, О. (2022). Чинники професійного вигорання особистості. *Молодь і ринок*, (5/203). <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.264639>

REFERENCES

- Abramson, A. (2022, January 1). Burnout and stress are everywhere. <https://www.Apa.Org>. <https://www.apa.org/monitor/2022/01/special-burnout-stress>
- Beames, J., Spanos, S., Roberts, A., McGillivray, L., Li, S., Newby, J., O'Dea, B., & Werner-Seidler, A. (2022). Intervention programs targeting the mental health, professional burnout, or wellbeing of school teachers: A systematic review and meta-analyses
- Campbell, J. (2021). Teacher Burnout Statistics 2021—Definition, Causes & Solutions. Middle Class Dad.
- Figueiredo-Ferraz, H., Gil-Monte, P. R., Grau-Alberola, E., & Ribeiro do Couto, B. (2021). The Mediator Role of Feelings of Guilt in the Process of Burnout and Psychosomatic Disorders: A Cross-Cultural Study. *Frontiers in Psychology*, 12, 751211. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.751211>
- Fontes, F. F. (2020). Herbert J. Freudenberger e a constituição do burnout como síndrome psicopatológica. *Memorandum: Memória e História Em Psicologia*, 37. <https://doi.org/10.35699/1676-1669.2020.19144>
- GoGlobal Ukraine. (2023, 27 січня). Пресконференція. Презентація результатів дослідження «Освітній фронт. Вплив війни на освітян» [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=7v0aG-MwErI>
- Jomoad, P. D., Antiquina, L. M. M., Cericos, E. U., Bacus, J. A., Vallejo, J. H., Dionio, B. B., ... & Clarin, A. S. (2021). Teachers' workload in relation to burnout and work
- Lopes, J., & Oliveira, C. (2020). Teacher and school determinants of teacher jobsatisfaction: A multilevel analysis. *School Effectiveness and School Improvement*, 31(4), 641-659.
- Maslach, C., & Leiter, M. P. (2016). Understanding the burnout experience: Recent research and its implications for psychiatry. *World Psychiatry*, 15(2), 103–111. <https://doi.org/10.1002/wps.20311>
- Prytulyk, N. (2024). Psychological factors of emotional burnout syndrome in secondary school teachers in the first year of the Russian-Ukrainian war. *Perspectives and Innovations of Science*, (6(40)). [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-902-912](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-902-912)
- Smetackova, I., Viktorova, I., Pavlas Martanova, V., Pachova, A., Francova, V., & Stech, S. (2019). Teachers between job satisfaction and burnout syndrome: What makes difference in Czech elementary schools. *Frontiers in psychology*, 10, 2287.

- Stelmakh, O. (2022). Factors of Professional Burnout in Personality. *Youth and the Market*, (5/203) [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.264639>
- Sydorenko, Z. V., & Shevchuk, T. I. (2023). Professional Burnout of Teachers in the Context of Distance Learning. *Bulletin of Vasyl Stus Donetsk National University. Series Psychological Sciences*, (1(2)), 72–79 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.1\(2\).10](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.1(2).10)
- Sytnik, S. (2024). Personal Determinants of Emotional Burnout Among Teachers. *Science and Education*, 81– 88 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2024-1-13>
- Weißenfels, M., Klopp, E., & Perels, F. (2022). Changes in Teacher Burnout and Self-Efficacy During the COVID-19 Pandemic: Interrelations and e-Learning Variables Related to Change. *Frontiers in Education*, 6, 736992. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.736992>

Paul Haidaienko,

PhD, Senior Lecturer

of the Department of Psychology, Social Work, and Inclusive Education

1. of Odesa Regional Academy of In-Service Education,

Odesa, Ukraine

pl.haidaienko@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-8256-7267>

Litvinova Marina,

Methodist of the Odesa Regional Practical

Center of psychology and social work,

teacher of the Department of Psychology,

Social Work and Inclusive Education,

Odesa Academy of Continuing Education,

Odesa Regional Council,

Odesa, Ukraine

Litvinovam205@gmail.com

EMOTIONAL BURNOUT IN THE EDUCATION SECTOR: FACTORS, MANIFESTATIONS, AND WAYS TO OVERCOME

Abstract. *The article analyzes the issue of emotional burnout among educators and its impact on the educational process in Ukraine. The causes of the syndrome and its consequences for students, schools, and the education system as a whole are examined. Based on contemporary scientific literature, recommendations are proposed for preventing and addressing burnout, including individual self-regulation strategies, creating favorable working conditions by managers, and engaging psychological support.*

Key words: *emotional burnout, education challenges, stress, education.*

Дата надходження до редакції: 13.11.2024

© Гайдаєнко П. Л., Літвінова М. П., 2024

УДК 373.2.035:316.42

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327823](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327823)**Гриньова Марія Василівна,**

доктор філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»,
завідувач відділу міжнародної співпраці та трансферу інновацій,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>**Кацарська Вікторія Анатоліївна,**

засновник приватного центру розвитку дітей «Талантік»
м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОАКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ:

АВТОРСЬКИЙ РОЗВИВАЛЬНИЙ КУРС «ПОДОРОЖ В КРАЇНУ МОЇХ ЧУДЕС»

Анотація. У статті досліджується питання формування проактивності дітей старшого дошкільного віку в умовах неформальної освіти як важливого чинника їхнього особистісного розвитку. Зазначено, що сучасна дошкільна освіта в Україні стикається з низкою соціально-педагогічних викликів, що обумовлюють необхідність формування й розвитку у дітей когнітивного, емоційного, соціального та цифрового інтелекту у системній єдності. Наголошено на потребі впровадження сучасних психолого-педагогічних підходів, які забезпечують створення освітнього простору для гармонійного розвитку дитини як в умовах формальної, так і неформальної освіти.

На основі аналізу наукових досліджень проактивності, а також наукових розвідок з питань психофізіологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку акцентовано, що саме в старшому дошкільному віці закладаються основи формування проактивності особистості. Можливості формування проактивності дітей старшого дошкільного віку в умовах неформальної освіти розглянуто на прикладі впровадження авторського розвивального курсу В. Кацарської «Подорож в країну моїх чудес».

Зазначено, що розвивальний курс «Подорож в країну моїх чудес» – це інтегрована освітня програма, яка базується на коучинговому, фасилітативному, ігровому, проєктному та розвивальному підходах у створенні цілісної моделі навчання, виховання та розвитку дитини старшого дошкільного віку. На основі досвіду впровадження курсу у приватному центрі розвитку дітей «Талантік», стверджується, що він створює трансформаційний освітній простір для дітей, батьків та педагогів, де неформальна дошкільна освіта є засобом розвитку особистості, здатної до проактивної поведінки. Зауважено, що курс дозволяє дитині бути творцем власного досвіду та розвивати особисті якості, важливі для усвідомленого сьогодення та майбутнього.

Зроблено висновки, що формування проактивності дітей старшого дошкільного віку у процесі неформальної освіти є важливим чинником виховання особистості, здатної до ефективної самореалізації, комунікації та взаємодії у світі змін, непередбачуваності, крижкості й тривожності.

Ключові слова: активна життєва позиція, діти старшого дошкільного віку, дошкільна освіта, коучинг, метод проєктів, неформальна освіта, проактивність, проактивна поведінка, фасилітація, центр розвитку дітей.

Постановка проблеми. Задля підготовки дітей до життя у багатоманітному, швидкозмінному і турбулентному світі дошкільна освіта в Україні стоїть перед низкою соціально-педагогічних викликів, які, зокрема, акцентують на запиті суспільства щодо формування й розвитку у дітей дошкільного віку когнітивного, емоційного, соціального та цифрового інтелекту. Це обумовлює потребу інтеграції в освітній процес сучасних психолого-педагогічних підходів до навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку з увагою до створення освітнього простору, в якому вихователь виконує роль фасилітатора, коуча, тобто того, хто спрямовує особистісний розвиток дитини на те, щоб мати внутрішні опори й сили діяти проактивно.

На запитання, як забезпечити релевантність дошкільної освіти потребам сьогодення зі збереженням балансу між взаємодією у фізичному та цифровому просторі, шукають відповіді не лише науковці та законотворці, а й освітяни-практики, які працюють у сфері формальної та неформальної освіти дітей дошкільного віку.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. В контексті актуалізованої проблеми освіти дітей дошкільного віку виокремимо наукові розвідки, в яких розкриваються особливості розвитку пізнавальної активності (І. Коновальчук, А. Наумович), логічного мислення (О. Максимова, Т. Ткачук), мовлення, комунікативних здібностей та культури спілкування (Л. Боровик, Д. Жума, К. Колеснік, Н. Комарівська, О. Мамчин, Л. Присяжнюк, І. Стахова), емоційного інтелекту (О. Гришко, В. Заїка, С. Бадер, К. Бориченко, Л. Клевака), soft skills (Ю. Смолянко, А. Ігнатенко та ін.), цифрової компетентності (К. Суятинова). Також пильну увагу українських науковців привертають питання освіти дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами (О. Бавольська, Ю. Коломієць, І. Омелянович, В. Поліщук, Т. Цегельник, О. Чекан, С. Шуляк) та особливості освіти дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану (О. Гнатюк, Л. Жданюк, Л. Зімакова, І. Куліпа, Н. Пророк, Н. Фроленкова, О. Чекстере).

На основі аналізу наукових джерел зауважимо, що акцентуація на проблемі неформальної освіти дітей дошкільного віку є наскрізною для низки наукових дискурсів про дошкільну освіту. Крім того, це питання відображається у спрямуваннях професійного пошуку педагогів-практиків. На нашу думку, останній потребує більш ретельного дослідження з метою визначення потенційних можливостей масштабування успішних практик.

Мета статті – розглянути можливості формування проактивності дітей старшого дошкільного віку в умовах неформальної освіти на прикладі впровадження авторського розвивального курсу В. Кацарської «Подорож в країну моїх чудес».

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючись до двовікової літератури, зауважимо, що «проактивний» тлумачиться як той, хто «здатний вільно розпоряджатися свободою вибору, бути ефективним та досягати успіхів; відповідальний за власне життя, свій настрій, свої досягнення та помилки» (Словник. Портал української мови та культури).

В. Зликов, досліджуючи проактивність як властивість високоєфективної особистості, трактує її як «внутрішню властивість психіки, здатність усвідомлювати і відтворювати свої цінності, цілі і принципи незалежно від зовнішніх обставин, тобто залишатися собою і проявляти себе в дію узгоджено з внутрішньою природою» (Зликов, 2018, с. 45). При цьому проактивна поведінка розглядається вченим як «поведінка людини, базована на її можливостях, знаннях, уміннях і навичках, свідомий вибір власної діяльності та розуміння своєї відповідальності за її виконання» (Зликов, 2018, с. 46). Також дослідник акцентує на тому, що проактивність тісно пов'язана з ініціативністю.

К. Павелків та Ж. Стельмашук, розглядаючи проактивність як психолого-педагогічну проблему, дійшли до висновків, що «означений термін пов'язують із самовизначенням, ресурсами, особистісним потенціалом і зростанням, активністю і відповідальністю особистості» (Павелків, & Стельмашук, 2022, с. 91). Крім того, вчені зауважують, що ключовими прагненнями-потребами, на які орієнтується проактивна людина, є «визнання і повага, зростання і розвиток, творчість, самореалізація і самоактуалізація, пізнання самої себе і свого психоемоційного стану, пошук сенсу існування» (Павелків, & Стельмашук, 2022, с. 90). Такі висновки вчених резонують із соціальною метою освіти в Україні загалом, та дошкільної зокрема. Згідно зі ст. 11 Закону України «Про освіту», «метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок» (Закон України «Про освіту», 2017).

Безперечним є той факт, що ефективність дошкільної освіти залежить від врахування психофізіологічних особливостей дошкільнят. Зважаючи, що самостійність, довільність, ініціативність, креативність, відповідальність, свобода поведінки, безпечність, самосвідомість, самостановлення, самооцінка є якісними особистісними новоутвореннями дітей старшого шкільного віку (Енциклопедія освіти, 2019, с. 269), можемо стверджувати, що саме в цьому віці закладаються основи формування проактивності особистості.

З огляду на зазначене вище, заслуговує на увагу думка І. Беха, котрий стверджує про те, що «максимального ефекту в реалізації великих можливостей дошкільника досягають лише в тому разі, якщо використовувані методи і форми виховання будуються відповідно до психофізіологічних особливостей дошкільного віку, якщо, наприклад, навчання дошкільників тих чи інших знань, вироблення вмінь здійснюється не у формі традиційного шкільного уроку, а в процесі дидактичних ігор, безпосередніх спостережень і предметних занять, різних видів практичної діяльності» (Бех, 2015, с. 91). При цьому вчений наголошує, що в основу особистісно орієнтованого виховання як нової філософії освіти покладається триєдина виховна позиція – розуміння дитини, визнання дитини та прийняття дитини. На нашу думку, реалізація цих позицій у педагогічній взаємодії вихователя з дітьми дошкільного віку сприяє формуванню у дошкільнят проактивності у процесі формальної та неформальної освіти.

Зосереджуючись на неформальній освіті, зауважимо, що, вона сприяє розвитку у дошкільників пізнавальної сфери, формує самостійність, ініціативність, відповідальність, креативність, а також розвиває

навички самостійного навчання (Чикурова, Чайка, & Писарчук, 2023, с. 120). Ці твердження науковців підтверджуються низкою успішних освітніх практик, серед яких досвід впровадження у приватному центрі розвитку дітей «Талантік» авторського розвивального курсу В. Кацарської «Подорож в країну моїх чудес».

Розвивальний курс «Подорож в країну моїх чудес» – це інтегрована освітня програма, що базується на коучинговому, фасилітативному, ігровому, проєктному та розвивальному підходах у створенні цілісної моделі гармонійного особистісного розвитку дитини старшого дошкільного віку. Метою курсу є формування у дітей старшого дошкільного віку внутрішніх опор життєвої стійкості та якостей, що є основою активної життєвої позиції особистості. Серед основних особистісних якостей, формуванню і розвитку яких приділяється увага в межах курсу, слід виокремити критичне мислення, самостійність, відповідальність, лідерство, емоційні, соціальні та цифрові навички. Крім того, курс сприяє формуванню здорового способу життя, креативності, підприємливості та екологічного ставлення до себе, оточення, навколишнього світу.

Ключовими принципами курсу є:

- способи мислення як основа розвитку;
- гра як основний метод навчання;
- коучинг, фасилітація та рефлексія;
- відкриття та інтеграція знань;
- проєктна діяльність та співтворчість;
- ненасильницьке спілкування;
- формування звичок усвідомленого способу життя.

Курс складається з 20 базових пригод. Кожна пригода є мініпроєктом, що включає:

- інтерактивні ігрові завдання;
- завдання для розвитку різних типів мислення та емоцій;
- рухливі вправи та тілесні практики;
- групову і командну взаємодію;
- проміжну і підсумкову рефлексію;
- поради для вихователів (методичні настанови до окремих компонентів курсу для забезпечення цілісності у його впровадженні та ефективної взаємодії з батьками) та батьків (поради щодо підтримки навчання дітей в межах курсу вдома та можливостей самостійного його проходження разом з дітьми).

Зауважимо, що кожна пригода може бути початком нової пригоди та спрямована на забезпечення таких напрямків розвитку дитини:

- *когнітивний інтелект*: розвиток різних типів мислення, мовлення, уяви, математика і логіка в тісному зв'язку з життям;
- *емоційний інтелект*: управління емоціями, ненасильницьке спілкування;
- *соціальний інтелект*: дружба, співпраця, командна взаємодія;
- *цифровий інтелект*: дослідження сучасного світу через технології, знайомство зі штучним інтелектом;
- *лідерство*: самостійність, відповідальність, проактивність;
- *фінансова грамотність*: базові поняття про гроші, вибір, ухвалення рішень;
- *екостиль життя*: усвідомлене ставлення до себе, оточення, природи, відповідальне споживання.

Курс дозволяє дітям старшого дошкільного віку навчатися та розвиватися у живому, динамічному освітньому середовищі завдяки таким процесуально-змістовим компонентам його методологічної моделі:

1. Ігрова подорож.

Заняття проводяться у форматі пригоди в чарівній країні. Діти – головні герої, які, проходячи через випробування, створюють свою країну, знаходять «кристали сили» (опис результатів власних досягнень) і відкривають нові можливості для особистісного розвитку.

2. Коучинговий підхід від EdCoach School.

Організація освітнього процесу базується на філософії, яка полягає у тому, що кожна людина бачить світ зі свого внутрішнього світу та по-своєму відображає його. Ключова задача дорослих – сприяти розширенню світу дитини через пошук відповідей на проблемні запитання та особисті відкриття, апелюючи до їх пізнавального інтересу, потреби вчитися та діяти творчо. Це творча взаємодія, спрямована на виявлення та реалізацію внутрішнього потенціалу, талантів дітей та стратегій їх особистісного розвитку.

3. Проєктний метод.

Метод проєктів як інструмент формування життєвих компетентностей в діях використовується на кожному занятті через реалізацію мініпроєктів, які передбачають створення власного «артефакту» (малюнка, історії, презентації, відео тощо). Це сприяє розвитку творчого та системного мислення, а також здатності до розробки алгоритмів усвідомлених досягнень.

4. Рольові та інтегральні ігри.

Під час ігор проявляються природні стратегії мислення, ухвалення рішень і дій. Це усвідомлено використовується на заняттях для розвитку сильних якостей дітей. Крім того, рольові та інтегральні ігри сприяють розвитку у дітей комунікативних навичок, навчають ухвалювати рішення й взаємодіяти разом, а відтак позитивно впливають на соціалізацію дітей.

5. Рефлексія.

Кожне заняття, кожна пригода передбачає рефлексію для дітей та батьків: обговорення здобутих знань, емоційного досвіду, розвитку навичок, сильних сторін, результатів зростання і досягнень, аналізу помилок і викликів, підтримки та взаємопідтримки через пошук і представлення відповіді на запитання «Що я вмію і чому можу вас навчити?».

6. Модель балансу чотирьох сфер життя (Кристал Пезешкіана).

Під час курсу використовуються такі освітні методики та форми педагогічної взаємодії, які забезпечують рівновагу між: тілом (рухливі вправи, тілесні практики), розумом (завдання на розвиток різних видів мислення, аналіз ситуацій, розв'язання задач), емоціями (саморефлексія, завдання на розпізнавання почуттів та прояв емпатії), духовністю (формування ціннісних установок, смислів, доброчесності, характеру).

7. Ненасильницьке спілкування

(Метод спілкування Маршала Розенберга). Програмою курсу передбачено розвиток у дітей емпатії, вміння виражати свої почуття, чути та розуміти почуття інших, розв'язувати конфлікти мирним шляхом. Завдяки використанню методу ненасильницького спілкування навичка будувати порозуміння стає природною для дітей.

8. Акцентуація на різних типах мислення.

Курс націлений на комплексний розвиток у дітей різних типів мислення. Візуальне мислення розвивається через створення та інтерпретацію візуальних образів; асоціативне – через використання методів роботи з уявою та асоціаціями; критичне – через стимулювання питань і створення фасилітаційних діалогів, дискусій; креативне – через використання різних методик розвитку креативності; творче – через стимулювання сторітелінгом, казками; системне – через аналіз взаємозв'язків явищ та формування розуміння їх впливу на власне життя; дослідницьке – через експерименти, пошук; винахідницьке – через використання методик ТРВЗ (теорія розв'язку винахідницьких задач); підприємницьке – через навчання самостійності, плануванню; гнучке – через навчання дивитись на ситуації, події, обставини під різним кутом погляду; зростання – через досвід, подолання труднощів, роботу над помилками.

9. Інтеграція знань.

Кожен аспект освітніх цілей пов'язаний із життям дитини, кожне заняття має елемент створення чогось нового завдяки інтеграції знань з математики, логіки, мовлення, фінансової грамотності та творчості.

10. Фасилітаційний підхід і командна взаємодія.

Дорослі (вихователі, батьки) стають фасилітаторами групового співтворчого процесу, допомагаючи дітям розкривати власні можливості. Заняття передбачають формат командної взаємодії та роботу з проблемними запитаннями, що допомагає дітям навчатися самостійно обирати ролі, ставити цілі, ухвалювати рішення, оцінювати результати власних дій.

11. Врахування типів сприйняття інформації.

Під час занять пильна увага приділяється індивідуальним особливостям дітей, їх способам мислення і дій, враховуються типи сприйняття інформації візуалами (малюнки, карти, схеми), аудіалами (обговорення, музичні ігри, римування), кінестетиками (рухові ігри, тілесні вправи), логіками (системні аналізи, моделювання).

12. Формування звичок.

Курс інтегрує через ігрову практику та рефлексію усвідомлення і формування ритуалів самоорганізації, соціальних навичок, фізичних звичок, фінансових звичок та звичок щасливого проживання життя.

13. Формули щастя.

Курс передбачає формування стратегій щасливого проживання життя, навчає цінувати життя та зрощувати радість, гідність, сенси, власну цілісність екологічно і системно.

Прогнозованими результатами курсу є:

- для дітей: впевненість у собі, вміння ухвалювати рішення, долати труднощі, отримувати результати, здобувати досвід; розвиток комунікації, співпраці, дружби; формування навичок самостійного навчання, самоорганізації та самодисципліни; розвинена навичка здобувати корисні звички; спрямування до відповідального та успішного майбутнього;

- для батьків: глибше усвідомлення своєї ролі у розвитку дитини; практика спільної рефлексії та створення сімейних ритуалів; зміцнення сім'ї;
- для вихователів, керівників, методистів: якісні зміни у власній професійній діяльності завдяки застосуванню сучасних підходів до роботи з дітьми старшого дошкільного віку й зміцненню взаємодії з дітьми та батьками.

Звертаючись до досвіду впровадження презентованого авторського розвивального курсу «Подорож в країну моїх чудес» у приватному центрі розвитку дітей «Талантік», можемо стверджувати, що він стає частиною усвідомленого життя і відповідальності для всіх, створюючи трансформаційний освітній простір для дітей, батьків та педагогів, де неформальна дошкільна освіта є не лише підготовкою до школи, а засобом розвитку особистості, здатної до проактивної поведінки.

Висновки. Отже, формування проактивності дітей старшого дошкільного віку у процесі неформальної освіти є важливим чинником виховання особистості, здатної не лише до самостійного навчання та відповідального вибору, а й ефективної самореалізації, комунікації та взаємодії у світі змін, непередбачуваності, крихкості й тривожності. Це підтверджує досвід впровадження авторського розвивального курсу В. Кацарської «Подорож в країну моїх чудес», який забезпечує в освітньому процесі цілісний підхід до навчання, виховання і розвитку дітей, створює освітній простір, у якому діти старшого дошкільного віку мають можливість зростати усвідомленими, самостійними, відповідальними, творчими, ініціативними та проактивними. Представлений курс, базуючись на поєднанні коучингу, фасилітації, ігрової педагогіки, проєктної педагогіки, розвивальної педагогіки, дозволяє дитині бути творцем власного досвіду та розвивати когнітивні, емоційні, соціальні, цифрові навички, важливі для усвідомленого сьогодення та майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бех, І. (2015). Вибрані наукові праці. Чернівці: Букрек.
 Енциклопедія освіти. (2019). Київ: Юрінком Інтер.
 Закон України «Про освіту» (2017). Редакція від 04.12.2024.
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
 Зливков, В. (2018). Проактивність як властивість високоефективної особистості. *Гуманний розум*, 44- 47.
 Павелків, К., & Стельмашук, Ж. (2022). Проактивність як психолого-педагогічна проблема. *Інноватика у вихованні*, (15), 88-94. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i15.466>.
 Словник. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnnyk.ua/>.
 Чикурова, О., Чайка, В., & Писарчук, О. (2023). Неформальна та інформальна освіта дошкільників: суть, види та функції. *Гуманістичні студії: історія та педагогіка*, (2), 113-124. <https://doi.org/10.35774/gsip2023.02.102>.

REFERENCES

- Bekh, I. (2015). Vybrani naukovy pratsi [Selected scientific works]. Chernsivntsi: Bukrek.
 Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of Education]. (2019). Kyiv: Yurinkom Inter.
 Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2017). [Law of Ukraine «About education»]. Edited as of 04.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
 Zlyvkov, V. (2018). Proaktyvnist' yak vlastyvist' vysokoefektyvnoyi osobystosti [Proactivity as a property of a highly effective personality]. *Humanny rozum [Human Mind]*, 44-47.
 Pavelkiv, K., & Stelmashuk, Zh. (2022). Proaktyvnist' yak psykholoho-pedahohichna problema [Proactivity as a psychological and pedagogical problem]. *Innovatyka u vykhovanni [Innovation in Education]*, (15), 88-94. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i15.466>.
 Slovnyk. Portal ukrayins'koyi movy ta kul'tury [Dictionary. Portal of Ukrainian language and culture]. URL: <https://slovnnyk.ua/>.
 Chykurova, O., Chayka, V., & Pysarchuk, O. (2023). Neformal'na ta informal'na osvita doshkil'nykiv: sut', vydy ta funktsiyi [Non-formal and informal education of preschoolers: essence, types and functions]. *Humanistychni studiyi: istoriya ta pedahohika [Humanistic Studies: History and Pedagogy]*, (2), 113-124. <https://doi.org/10.35774/gsip2023.02.102>.

Mariia Hrynova,
Doctor of Philosophy,
Senior Lecturer at the Department of Philosophy of Education
Odesa Regional Academy of In-Service Education
Odesa, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>

Viktoriiia Katsarska,
Founder of the private child development center «Talantik»
Odesa, Ukraine

**FORMATION OF PROACTIVITY OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN IN THE CONTEXT
OF NON-FORMAL EDUCATION: THE AUTHOR'S DEVELOPMENTAL COURSE
«JOURNEY TO THE LAND OF MY WONDERS»**

Abstract. *The article examines the issue of forming the proactivity of senior preschool children in non-formal education as an essential factor in their personal development. It is noted that modern preschool education in Ukraine faces several socio-pedagogical challenges that necessitate the formation and development of children's cognitive, emotional, social, and digital intelligence in a systemic unity. The author emphasizes the need to introduce modern psychological and pedagogical approaches that create an educational space for the child's harmonious development in formal and non-formal education.*

Based on the analysis of scientific studies of proactivity and scientific research on the psychophysiological characteristics of children of senior preschool age, it is emphasized that it is at the senior preschool age that the foundations for the formation of personality proactivity are laid. The possibilities of forming the proactivity of senior preschool children in non-formal education are considered in the example of the implementation of the author's developmental course «Journey to the Land of My Wonders» by V. Katsarska.

It is noted that the developmental course «Journey to the Land of My Wonders» is an integrated educational program based on coaching, facilitation, game, project, and developmental approaches in creating a holistic model of training, education, and development of a senior preschool child. Based on the experience of implementing the course at the private child development center «Talantik», it is argued that it creates a transformational educational space for children, parents, and teachers, whereas non-formal preschool education is a means of developing a personality capable of proactive behavior. It is noted that the course allows the child to be the creator of his or her own experience and develop personal qualities important for a conscious present and future.

It is concluded that the formation of proactivity of senior preschool children in the process of non-formal education is an essential factor in the education of a personality capable of effective self-realization, communication, and interaction in a world of change, unpredictability, fragility, and anxiety.

Key words: *active life position, senior preschool children, preschool education, coaching, project method, non-formal education, proactivity, proactive behavior, facilitation, child development center.*

Дата надходження до редакції: 24.11.2024

© Гриньова М.В., Кацарська В.А., 2024

УДК 378

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327828](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327828)**Задорожна Любов Кирилівна,**

кандидат філософських наук,
ректор КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0009-0006-5797-8204>**Ягоднікова Вікторія Вікторівна**

доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-5050-2189>**Гриньова Марія Василівна,**

доктор філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»,
завідувач відділу міжнародної співпраці та трансферу інновацій,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

КЗВО «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»:

ПРОАКТИВНО-ПАРТИСИПАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розкривається проблема проактивно-партисипативного підходу до організації діяльності наукових товариств здобувачів вищої освіти та молодих вчених, що функціонують у закладах вищої освіти України. Сфокусовано увагу на важливості впровадження цього підходу для формування й розвитку демократичної академічної культури, інтеграції здобувачів вищої освіти у глобальне освітньо-наукове середовище та їхньої підготовки до професійної діяльності в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Зауважено, що проактивно-партисипативний підхід, ключові характеристики якого співпраця, командне лідерство та розподільна відповідальність, є стратегією організації діяльності наукових товариств, яка поєднує ініціативність та активну участь в ухваленні рішень і реалізації спільних дій, тим самим сприяючи підвищенню ефективності освітньо-наукової діяльності. Схарактеризовано особливості впровадження цього підходу на прикладі діяльності Наукового товариства студентів, аспірантів і молодих вчених Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Представлено окремі успішні практики, які унаочнюють позитивний ефект синергії внутрішніх та зовнішніх партнерств Наукового товариства на реалізацію проактивно-партисипативного підходу до організації його діяльності: регіональну науково-практичну конференцію здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми педагогічної науки в ХХІ столітті», наукову літню школу «Методологічна культура наукового зростання дослідника» та науково-просвітницький проєкт «Науковий кластер: Секрети успіху освіти ХХІ століття: теорія&практика».

Аналіз основних засад діяльності Наукового товариства студентів, аспірантів і молодих вчених Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» засвідчив високу ефективність застосування проактивно-партисипативного підходу у формуванні більш продуктивного освітньо-наукового середовища, ґрунтованого на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу й орієнтованого на досягнення сучасних освітніх стандартів та якості наукових досліджень. Зроблено висновки, що проактивно-партисипативний підхід до організації діяльності наукового товариства здобувачів вищої освіти та молодих вчених забезпечує вияв, формування та розвиток потенціалу ініціативності, інноваційності, самоврядності, командного лідерства та проактивної партисипації членів його спільноти, сприяє релевантній до потреб та інтересів самореалізації здобувачів вищої освіти і молодих вчених, а також їх активному внеску у розвиток науки й освіти.

Ключові слова: заклад вищої освіти, здобувачі вищої освіти, молоді вчені, наукове товариство, науково-освітнє середовище, партисипація, проактивність, самоврядування, співпраця, проактивно-партисипативний підхід.

Постановка проблеми. Євроінтеграція України відкриває нові перспективи для розвитку освітньо-наукового середовища закладів вищої освіти, спонукаючи впроваджувати інноваційні підходи до освітнього процесу, наукової діяльності та організаційного менеджменту. У цьому контексті стає особливо важливим проактивно-партисипативний підхід до організації діяльності наукових товариств, що функціонують у закладах вищої освіти, адже саме він може сприяти формуванню та розвитку демократичної академічної культури, інтеграції здобувачів вищої освіти й молодих вчених у глобальне освітньо-наукове середовище та забезпеченню їхньої підготовки до професійної діяльності на засадах співпраці й проактивності в турбулентному глобалізованому суспільстві.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Вивченню різних аспектів діяльності наукових товариств здобувачів вищої освіти та молодих вчених цілеспрямовано або ж опосередковано приділяє увагу низка сучасних українських вчених. Серед останніх наукових розвідок відповідної проблематики виокремлюємо такі, що присвячені особливостям організаційних засад та діяльності (Р. Тарнавський), досвіду роботи та успішним проектам (А. Докус, В. Михайленко), ролі у формуванні наукового світогляду та реалізації науково-дослідного потенціалу здобувачів освіти (О. Дунаєвська, І. Луцак, К. Умінська, А. Шляніна, І. Сокульський), організації роботи в умовах дистанційного формату забезпечення освітнього процесу (М. Головаха, М. Кожем'яка, М. Лісунов), брендингу в інтернет-просторі (М. Вінник, Т. Мандич) та ін. Водночас попри значну розробленість проблеми функціонування наукових товариств у закладах вищої освіти України, констатуємо відсутність наукових розвідок, безпосередньо присвячених розкриттю питання проактивно-партисипативного підходу до організації їх діяльності. Тож враховуючи необхідність формування відкритого освітньо-наукового середовища, орієнтованого на принципи співпраці, самоврядування та інноваційності, дослідження зазначеного питання набуває особливої актуальності.

Мета статті – на основі огляду досвіду функціонування Наукового товариства студентів, аспірантів та молодих вчених Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» визначити та схарактеризувати ключові аспекти проактивно-партисипативного підходу до організації діяльності наукових товариств здобувачів вищої освіти та молодих вчених.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першочергово зазначимо, що «проактивно-партисипативний підхід є стратегічним напрямом управління або організації, який активно залучає всіх учасників до прийняття рішень та дій» (Ягоднікова, 2024, с. 72). З огляду на зазначене в контексті досліджуваного питання варті уваги такі позиції:

- проактивність та партисипація взаємопов'язані, оскільки партисипація, яка передбачає участь на чотирьох рівнях (інформування, консультування, спільне ухвалення рішень, делегування повноважень (Hrynova, Gollob, & Yahodnikova, 2024)), може бути пасивною без проактивності, яка передбачає відповідальну ініціативність і може бути індивідуалістичною без партисипації;
- проактивно-партисипативний підхід як стратегія об'єднує ініціативність та участь у спільній діяльності, що створює умови для кращої співпраці, командного лідерства та підвищення відповідальності кожного учасника за результат;
- проактивно-партисипативний підхід ґрунтується на цінностях європейського освітньо-наукового середовища (автономія, активність, інноваційність, відкритість, етичність, відповідальність та ін.), забезпечуючи відповідність сучасним стандартам освіти та наукової діяльності (Ягоднікова, 2024, с. 72).

Зауважимо, що застосування проактивно-партисипативного підходу в Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт) є усталеною практикою, зокрема й в організації діяльності наукового товариства здобувачів вищої освіти і молодих вчених.

Наукове товариство студентів, аспірантів та молодих вчених Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (далі – Наукове товариство) створено у 2020 році і є органом громадського самоврядування здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня, здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії та молодих вчених Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (далі – академія). Наукове товариство функціонує без державної реєстрації, не набуває прав юридичної особи та не може вступати від свого імені в цивільні правовідносини.

Членство в Науковому товаристві є вільним і здійснюється на добровільних засадах. Вищим колегіальним органом Наукового товариства є Загальні збори членів наукового товариства. В періоди між Загальними зборами організовує діяльність Наукового товариства колегіальний виборний орган – Рада

Наукового товариства. Загальне керівництво Науковим товариством здійснює голова Ради Наукового товариства.

Регламентує порядок створення та функціонування Наукового товариства положення, розроблене на основі ст. 41 «Наукові товариства студентів (курсантів, слухачів), аспірантів, докторантів і молодих вчених» Закону України «Про вищу освіту» (Закон України «Про вищу освіту», 2014), в якому зокрема визначені його мета, ключові завдання, структура, напрямки діяльності та функції (Наукове товариство студентів, аспірантів та молодих вчених. КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт). Зауважимо, що за перші чотири роки функціонування Наукового товариства останні набули уточнень і конкретизації. Відтак на порядку денному Загальних зборів Наукового товариства є увідповіднення положення до реальної практики діяльності та осучасненого нормативного поля у сфері освіти та науки.

Метою діяльності Наукового товариства є створення сприятливих умов для інтегрування здобувачів вищої освіти та молодих вчених академії в освітньо-наукове середовище та розвиток їх наукового потенціалу. Задля досягнення поставленої мети Наукове товариство працює над виконанням чотирьох ключових завдань:

- представництво прав та інтересів здобувачів вищої освіти та молодих вчених в громадському самоврядуванні академії;
- стимулювання науково-дослідної та інноваційної діяльності серед здобувачів вищої освіти та молодих вчених академії;
- налагодження різнорівневих наукових комунікацій між здобувачами вищої освіти, молодими вченими, досвідченими науковцями та іншими стейкхолдерами;
- сприяння участі здобувачів вищої освіти та молодих вчених академії у різнорівневих програмах академічної мобільності.

Члени Наукового товариства мають низку прав, як-от:

- обирати і бути обраними до виборних органів Наукового товариства;
- брати участь в обговоренні питань, пов'язаних з організаційною діяльністю Наукового товариства;
- отримувати інформацію про діяльність Наукового товариства, зокрема про ухвалені рішення та здійснені заходи;
- брати участь на добровільних засадах у заходах, які проводить Наукове товариство;
- отримувати консультативну підтримку від Наукового товариства щодо наукової діяльності та участі у програмах академічної мобільності;
- звертатися до керівних органів Наукового товариства з питань захисту прав і законних інтересів здобувачів вищої освіти та молодих вчених;
- бути рекомендованим науковим товариством до нагородження відзнаками відповідно до чинного законодавства та Статуту академії.

Водночас на членів Наукового товариства покладені певні зобов'язання:

- дотримуватися норм чинного законодавства України, Статуту академії, Положення про Наукове товариство;
- виконувати рішення керівних органів Наукового товариства;
- брати посильну участь у здійсненні функцій Наукового товариства;
- за потреби надавати необхідну інформацію голові Наукового товариства.

У своїй діяльності Наукове товариство дотримується таких принципів, як:

- верховенство права, гуманізм та демократизм;
- добровільність, колегіальність, відкритість;
- гендерна рівність та недискримінація;
- академічна свобода та свобода наукової творчості;
- академічна та наукова доброчесність;
- навчання впродовж життя та інноваційність;
- партисипація, самоврядування та лідерство;
- мережування, соціальне партнерство та інтернаціоналізація;
- незалежність від впливу політичних партій та релігійних організацій.

Проактивно-партисипативний підхід до організації діяльності Наукового товариства розкривається в його основних напрямках діяльності та функціях, що відображені на рис. 1. Нижче розглянемо їх більш детально.

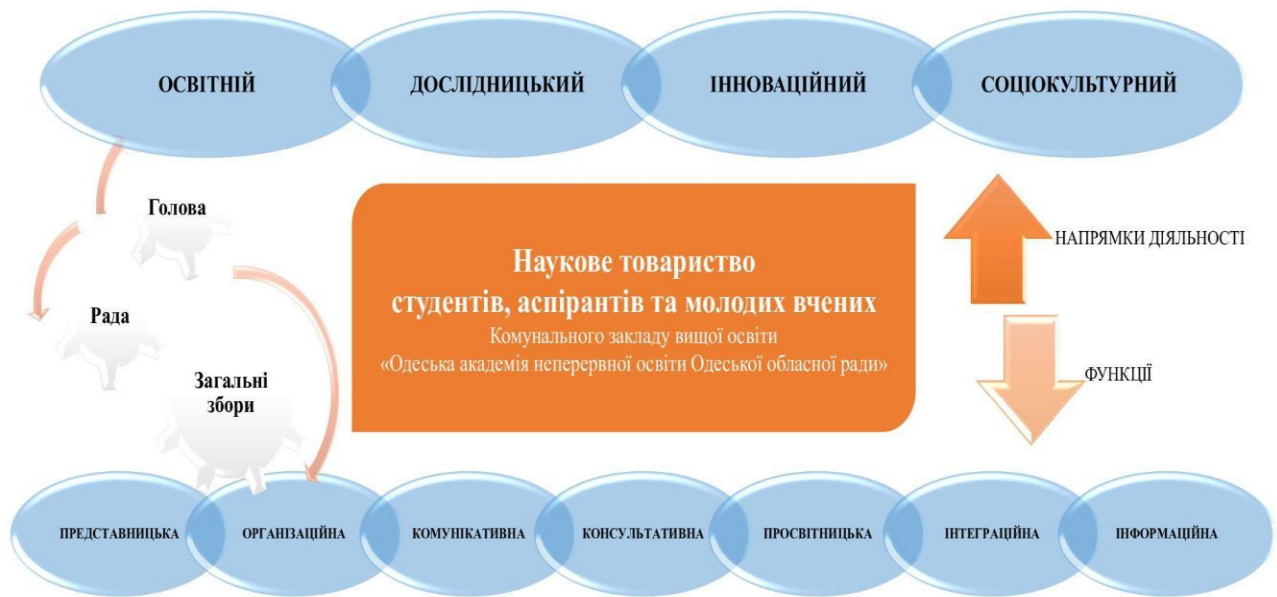


Рисунок 1. Основні напрямки діяльності та функції Наукового товариства [авторська розробка]

Впродовж 2020-2024 рр. у діяльності Наукового товариства усталилися такі напрямки:

- *освітній* – провадження діяльності з розвитку методологічної культури педагога-дослідника;
- *дослідницький* – провадження діяльності зі сприяння підвищенню якості наукових досліджень у сфері освіти та педагогіки;
- *інноваційний* – провадження діяльності з інтеграції сучасних технологій у науково-дослідну та освітню діяльність;
- *соціокультурний* – провадження діяльності з популяризації педагогічної науки та інтернаціоналізації освіти.

Згідно з основними напрямками діяльності Наукове товариство здійснює низку взаємопов'язаних функцій:

- *представницька* – представлення інтересів здобувачів вищої освіти і молодих вчених перед адміністрацією академії та іншими українськими і закордонними установами й організаціями з питань наукової роботи та розвитку академічної кар'єри;
- *організаційна* – проведення наукових та освітніх заходів, популяризація відкритої науки серед здобувачів вищої освіти, сприяння їх залученню до дослідно-інноваційної діяльності;
- *комунікативна* – здійснення співробітництва з науковими товариствами студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених інших закладів вищої освіти, з Радою молодих вчених при Міністерстві освіти і науки України, Радою молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації, студентським самоврядуванням академії;
- *консультативна* – сприяння участі здобувачів вищої освіти та молодих вчених в академічних, регіональних, всеукраїнських та міжнародних наукових заходах, програмах академічної мобільності, грантових освітніх та наукових проєктах, наукових інноваційних дослідженнях;
- *просвітницька* – організація соціокультурних заходів, спрямованих на популяризацію наукової діяльності серед освітянської спільноти, підтримку традицій та соціальних ініціатив Академії, промоцію євроінтеграційного напрямку розвитку освіти і науки України;
- *інтеграційна* – участь у діяльності Академії щодо розвитку різнорівневої освітньої та наукової співпраці для виконання поставлених завдань;
- *інформаційна* – ведення WEB-сторінки Наукового товариства на сайті академії та здійснення інформаційної кампанії у соціальних мережах.

Як видно з переліку основних напрямків діяльності та функцій, Наукове товариство активно працює на розвиток зовнішніх партнерств, що є однією із ключових умов для досягнення поставлених перед ним завдань. Водночас на особливу увагу заслуговує його різноаспектна співпраця з адміністрацією та різними структурними підрозділами академії. На наш погляд, цінним в контексті реалізації проактивно-партисипативного підходу до організації діяльності Наукового товариства є те, що:

- адміністрація академії надає Науковому товариству інформаційну, правову, фінансову, матеріальну та інші види підтримки;
- проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності й завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту здійснюють менторський супровід діяльності Наукового товариства;
- відділ освітньо-наукової підготовки надає інформаційно-організаційну підтримку щодо участі здобувачів вищої освіти Академії у діяльності Наукового товариства;
- відділ міжнародної співпраці та трансферу інновацій надає консультативно-організаційну підтримку Раді Наукового товариства щодо виконання завдань, покладених на Наукове товариство.

Крім того, в межах своїх повноважень та ключових напрямків діяльності Наукове товариство співпрацює із кафедрами, науково-методичними лабораторіями, науково-педагогічною бібліотекою, відділом цифровізації та зовнішніх комунікацій, відділом інформаційно-ресурсної підтримки, центром забезпечення якості освіти академії.

Досвід підтверджує, що саме акцентуація Наукового товариства на розвитку внутрішньої і зовнішньої співпраці (рис. 2) є вирішальним фактором ефективності проактивно-партисипативного підходу до організації його діяльності. І саме це створює сприятливі умови для інтегрування здобувачів вищої освіти та молодих вчених академії в академічне та зовнішнє освітньо-наукове середовище (Гриньова, & Щур, 2022).

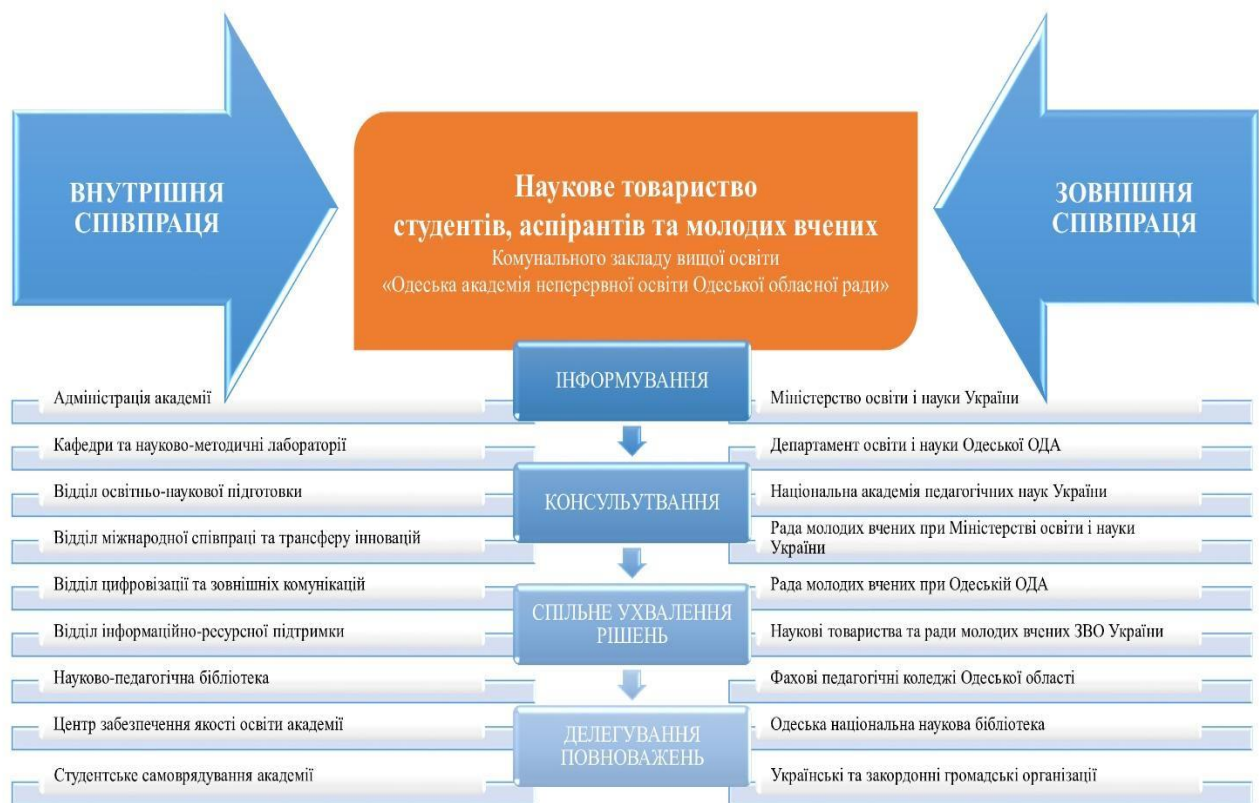


Рисунок 2. Внутрішня та зовнішня співпраця Наукового товариства [авторська розробка]

Серед успішних практик, які унаочнюють позитивний ефект синергії внутрішніх та зовнішніх партнерств Наукового товариства на реалізацію проактивно-партисипативного підходу до організації його діяльності, виокремимо регіональну науково-практичну конференцію здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми педагогічної науки в ХХІ столітті», науково-просвітницький проєкт «Науковий кластер: Секрети успіху освіти ХХІ століття: теорія&практика» та наукову літню школу «Методологічна культура наукового зростання дослідника».

Регіональна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми педагогічної науки в ХХІ столітті» започаткована у 2021 році за ініціативи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту (Наукове товариство студентів, аспірантів та молодих вчених. КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт). Її метою є об'єднання зусиль здобувачів вищої освіти та молодих вчених щодо осмислення викликів і перспектив, обговорення проблемних питань, пов'язаних з розвитком теорії і практики педагогічної освіти ХХІ століття. Напрями роботи конференції («Навчання, виховання та розвиток здобувачів освіти різної вікової категорії»,

«Професійний та особистісний розвиток педагогічних та науково-педагогічних працівників», «Управління освітнім процесом та формування сучасного освітнього середовища») визначені відповідно до науково-дослідної проблеми, над якою працює кафедра педагогіки та освітнього менеджменту, – «Розвиток та удосконалення професійно-особистісних якостей учасників освітнього процесу». Поступово Наукове товариство набуло делегованих повноважень опікуватися питанням її організації та проведення. Водночас усі організаційні заходи здійснюються у тісній співпраці з кафедрою педагогіки та освітнього менеджменту, відділом освітньо-наукової підготовки та науково-педагогічною бібліотекою. Щороку активну участь в конференції беруть здобувачі вищої освіти другого (магістерського) рівня та здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії, котрі презентують результати свого наукового пошуку в межах написання кваліфікаційних робіт та проведення дисертаційних досліджень. Традиційно під час пленарного засідання передбачаються виступи досвідчених науковців, а також науково-педагогічних працівників академії, які впродовж останніх п'яти років здобули ступінь кандидата наук чи доктора філософії. Крім того, до участі у конференції у ролі спікерів долучаються співробітники Національної академії педагогічних наук України, представники Ради молодих вчених при Одеській обласній державній адміністрації та інші стейкхолдери. Завдяки інтенсивній промоції конференції, зокрема і на порталі «Офіс підтримки вченого», щороку розширюється географія її учасників. Також цінною в контексті розвитку регіональної освітньо-наукової співпраці є відкритість до партнерства в рамках проведення конференції закладів вищої освіти та фахових педагогічних коледжів Одеської області.

Науково-просвітницький проєкт «Науковий кластер: Секрети успіху освіти XXI століття: теорія&практика» був реалізований впродовж 2021-2022 років за ініціатииви Наукового товариства з метою сприяння конструктивної взаємодії педагогічної науки та освітньої практики, популяризації науки в суспільстві, розвитку вмотивованості до наукової діяльності та навчання впродовж життя, налагодження внутрішньої та зовнішньої комунікації між науковими і освітніми стейкхолдерами (Наукове товариство студентів, аспірантів та молодих вчених. КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт). В межах проєкту з нагоди Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку у 2021 та 2022 роках проводився Науковий кластер «Секрети успіху освіти XXI століття: теорія&практика». Активними учасниками цього заходу, окрім здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників академії, стали здобувачі освіти 3-4 курсів фахових педагогічних коледжів Одеської області. В ході наукового кластеру акцент робився на важливості прикладного характеру наукових розвідок та поінформованості освітян про останні наукові відкриття, які можуть допомогти організувати освітній процес на якісно вищому рівні. Основою програми наукового кластеру стали експертні виступи та обговорення питання «knowledge translation» (Harbar, Ivaniuk, & Bohdanov, 2021), презентація окремих наукових напрацювань здобувачів вищої освіти академії, представлених на Регіональній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми педагогічної науки в XXI столітті», та практикум для здобувачів освіти педагогічних фахових коледжів з використанням методу «Щоденні три читання для вертикального розвитку особистості». Зауважимо, що у 2021 році за підсумками заходу виникла ідея укладання каталогу наукових текстів, оскільки в ході опитування здобувачів педагогічних фахових коледжів був виявлений запит на ознайомлення з науковими текстами, в яких розкриваються різні аспекти впровадження Нової української школи. Важливо, що до укладання каталогу на добровільних засадах долучилися здобувачі вищої освіти ступеня доктора філософії академії, котрі працювали над тими його розділами, тематика яких є синергетичною з темами їх наукових досліджень. Відтак у 2022 році, під час другого наукового кластеру, був презентований Е-Каталог наукових текстів «#СковородинськіНавчанняНоваУкраїнськаШкола: Формула успіху НУШ», у якому подано інформацію про електронні наукові тексти (дисертації, статті, матеріали конференцій, круглих столів тощо), в яких розкриваються різні аспекти наукового підґрунтя формули успіху Нової української школи.

Крім того, впродовж 2021-2022 років в межах Науково-просвітницького проєкту «Науковий кластер: Секрети успіху освіти XXI століття: теорія&практика» за демократично-партисипативними принципами «рівний рівному» та «все, що без нас, не для нас» було організовано проведення низки онлайн-майстерок, онлайн-воркшопів та навчальних вебінарів. Реалізація цих принципів передбачала визначення актуальності та релевантності тематики заходів на основі з'ясування потреб здобувачів освіти академії, а також залучення членів Наукового товариства до ініціювання та проведення заходів з проблематики, яка є суголосною їх науковим чи професійним інтересам. Планування заходів здійснювалося на основі результатів опитувань здобувачів освіти академії та у тісній співпраці Наукового товариства, відділу освітньо-наукової підготовки, науково-педагогічної бібліотеки та кафедр академії. Серед проведених заходів:

- із залученням у ролі спікерів науково-педагогічних працівників академії та зовнішніх стейкхолдерів: майстер-клас для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії від науковців академії «Наукова діяльність: лайфхаки для майстерності» (2021), навчальний вебінар за участі співробітників Одеської національної наукової бібліотеки «Де взяти літературні джерела з проблеми педагогічного дослідження?» (2022), онлайн-майстерка «Робота з програмами для перевірки тексту на плагіат» (2022), майстер-клас «Наукова стаття: лайфхаки для майстерності» (2022), відкрита лекція «Смисли як ресурси збереження/відновлення під час війни» (2022);

- із залученням у ролі спікерів здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії: навчальний вебінар «Секрети успішної презентації: від А до Я» (2021, 2022), «Секрети успішного виступу: від А до Я» (2021, 2022), онлайн-майстерка «(Не)наукові публікації або як не ускочити в халепу» (2021), вебінар «Як організувати вебінар і зробити його успішним» (2022), вебінар «Проект і сутність проєктної діяльності» (2022), онлайн-майстерка «Робота з науковими джерелами: лайфхаки для майстерності» (2022).

Наукова літня школа «Методологічна культура наукового зростання дослідника» започаткована у 2023 році за спільної ініціативи проректора з науково-педагогічної та інноваційної діяльності, завідувача кафедри педагогіки та освітнього менеджменту й голови Наукового товариства (Наукове товариство студентів, аспірантів та молодих вчених. КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт). Метою літньої школи є сприяння розвитку методологічної культури як системи наукового світогляду, методологічних знань і вміння їх застосовувати в інноваційно-дослідницькій діяльності. Серед завдань: сприяння розвитку критичного мислення здобувачів вищої освіти, здатності до розв'язування наукових й практичних проблем науково-дослідної, інноваційної та професійно-педагогічної діяльності; поглиблення знань здобувачів вищої освіти з методики організації та проведення науково-педагогічних досліджень; удосконалення практичних навичок здобувачів вищої освіти для здійснення науково-педагогічних досліджень на засадах академічної доброчесності та ін. Організаторами заходу виступають кафедра педагогіки та освітнього менеджменту й Наукове товариство у партнерстві з відділом освітньо-наукової підготовки, відділом міжнародної співпраці та трансферу інновацій, науково-педагогічною бібліотекою та центром забезпечення якості освіти академії. В межах програми літньої школи передбачено наукові студії, гостьові лекції, наукові майстерні, дискусії, практикуми та ін. Захід є простором розвитку внутрішньої та зовнішньої комунікації здобувачів вищої освіти та науковців, адже до його проведення у ролі спікерів долучаються не лише науково-педагогічні працівники кафедр академії, а й зовнішні стейкхолдери, викладачі закладів вищої освіти, які є експертами з тих чи інших питань, актуальність розгляду яких визначається на основі консультацій з учасниками освітнього процесу академії. Вагомою для розвитку академічної культури доброчесності є участь у літній школі представників Plagiat PL в Україні та Української асоціації дослідників освіти. Важливо, що учасники наукової літньої школи не лише беруть участь в онлайн сесіях, а й виконують самостійні практичні роботи та отримують зворотний зв'язок від викладачів кафедри педагогіки та освітнього менеджменту. Робота над такими завданнями, як «Критеріально-діагностична база наукового дослідження», «Методи науково-педагогічного дослідження», «Анкета як інструмент дослідження», «Аргументативне есе з наукової проблематики дослідження», сприяє удосконаленню практичних навичок, необхідних для здійснення науково-педагогічних досліджень, а також розвитку soft skills, важливих для ефективної наукової діяльності. Ще однією особливістю програми літньої школи є те, що здобувачі вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня ступеня доктора філософії академії, апелюючи до набутого досвіду в межах здійснення дисертаційних досліджень, проводять наукову майстерню щодо роботи з науковими джерелами (Національний репозитарій академічних текстів, пошукова система вільного доступу Google Академія, сервіси автоматичного оформлення бібліографічних посилань), а також презентують стендові доповіді за матеріалами дисертаційних досліджень.

Зауважимо, що у 2023-2024 рр. проактивно-партисипативний підхід до організації діяльності Наукового товариства усталився і розвинувся з огляду на посилення внутрішньої та масштабування зовнішньої співпраці.



Рисунок 3. Проактивно-партисипативний підхід до організації діяльності Наукового товариства [авторська розробка]

У підсумках здійсненого огляду досвіду функціонування Наукового товариства, схарактеризуємо ключові аспекти проактивно-партисипативного підходу до організації його діяльності, що візуалізований на рис. 3. Серед них:

- членство в Науковому товаристві є добровільним, а керівні органи формуються шляхом виборів, сприяючи активному включенню членів у процеси управління;
- кожен член Наукового товариства має можливість брати участь у процесах ухвалення рішень щодо планування його діяльності та заохочується до участі в організації й проведенні різноаспектних заходів;
- членство голови Наукового товариства у Вченій раді академії дає можливості адвокатувати питання захисту прав і законних інтересів здобувачів вищої освіти та молодих вчених;
- тісна співпраця Наукового товариства з адміністрацією та структурними підрозділами академії сприяє створенню умов для реалізації спільних ініціатив, релевантних до потреб та інтересів здобувачів вищої освіти та молодих вчених;
- підтримка Науковим товариством взаємодії з іншими науковими спільнотами та налагодження різнорівневих комунікацій дозволяє здобувачам вищої освіти й молодим вченим активно інтегруватися в зовнішнє освітньо-наукове середовище;
- визначення проблематики освітньо-наукових заходів Наукового товариства з дотриманням принципу «ініціювання знизу» заохочує до навчання навзаєм та ініціативу здобувачів вищої освіти й молодих вчених до обміну досвідом у впровадженні інновацій та використанні сучасних технологій у сфері освіти й науки.

Висновки. Отже, проактивно-партисипативний підхід до організації діяльності Наукового товариства студентів, аспірантів та молодих вчених Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» сприяє вияву, формуванню та розвитку у його членів потенціалу ініціативності, інноваційності, самоврядності, командного лідерства та проактивної партисипації. Це не лише має позитивний вплив на самореалізацію та інтеграцію здобувачів вищої освіти та молодих вчених в освітньо-наукове середовище, а й створює ширші можливості для їх активного внеску в розвиток науки та освіти й залученості до формування порядку денного політики у сфері вищої освіти та молодіжної науки на локальному, регіональному та державному рівнях. Крім того, саме акцентуація на проактивно-партисипативному підході до організації діяльності Наукового товариства стала основою

його стійкості до викликів, обумовлених пандемією COVID-19 та повномасштабним вторгненням росії в Україну, а також синергетичним чинником для ефективної спільноти академічної спільноти та зовнішніх стейкхолдерів у пошуках нових сенсів освітньо-наукової діяльності в контексті євроінтеграційного спрямування розвитку української освіти та науки.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні перспектив реалізації проактивно-партисипативного підходу до організації діяльності наукових товариств здобувачів вищої освіти та молодих вчених в контексті глобальної цифровізації освіти та науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Гриньова, М., & Щур, В. (2022). Наукове товариство: спільнота у пошуках нових сенсів наукової діяльності в умовах викликів сьогодення. *Проблеми розвитку суспільства та держави: сучасні наукові виклики*, 17-20.

Комунальний заклад вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт. URL: <https://oano.od.ua/uk/site/title.html>.

Наукове товариство студентів, аспірантів та молодих вчених. Комунальний заклад вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт. URL: <https://kapom.oano.od.ua/uk/site/naukove-tovaristvo-studen.html>.

Закон України «Про вищу освіту» (2014). Редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Harbar, K., Ivaniuk, I., & Bohdanov, S. (2021). Knowledge translation approaches for teachers: foreign experience and Ukrainian perspectives. *New pedagogical thought*, 107(3), 3-9.

Hrynova, M., Gollob, R., & Yahodnikova, V. (2024). Participation in the Context of Developing Pupils' Leadership Qualities on a Humanistic and Democratic Basis. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 16(1), 16-29. <https://doi.org/10.18662/rrem/16.1/809>.

Yahodnikova, V. V. (2024). Peculiarities of the Training of Higher Education Applicants for the Degree of Doctor of Philosophy: a Proactive-Participative Approach. *Publishing House «Baltija Publishing»*, 71-74. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-503-7-17>.

REFERENCES

Hrynova, M., & Shchur, V (2022). Naukove tovarystvo: spil'nostiya u poshukakh novykh sensiv naukovoyi diyal'nosti v umovakh vyklykiv s'ohodennya. [Scientific society: joint action in search of new meanings of scientific activity in the conditions of today's challenges]. *Problemy rozvytku suspil'stva ta derzhavy: suchasni naukovyi vyklykyb*. [Problems of the development of society and the state: modern scientific challenges], 17-20.

Komunal'nyy zaklad vyshchoyi osvity «Odes'ka akademiya neperervnoyi osvity Odes'koyi oblasnoyi rady». [Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education»]. Official site. URL: <https://oano.od.ua/uk/site/title.html>.

Naukove tovarystvo studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh. [Scientific Society of Students, Postgraduates and Young Scientists]. *Naukove tovarystvo studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh Komunal'noho zakladu vyshchoyi osvity «Odes'ka akademiya neperervnoyi osvity Odes'koyi oblasnoyi rady»* [Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education»]. Official site. URL: <https://kapom.oano.od.ua/uk/site/naukove-tovaristvo-studen.html>.

Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». (2014). [Law of Ukraine «About higher education»]. Edited as of 01.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

Harbar, K., Ivaniuk, I., & Bohdanov, S. (2021). Knowledge translation approaches for teachers: foreign experience and Ukrainian perspectives. *New pedagogical thought*, 107(3), 3-9.

Hrynova, M., Gollob, R., & Yahodnikova, V. (2024). Participation in the Context of Developing Pupils' Leadership Qualities on a Humanistic and Democratic Basis. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 16(1), 16-29. <https://doi.org/10.18662/rrem/16.1/809>.

Yahodnikova, V. V. (2024). Peculiarities of the Training of Higher Education Applicants for the Degree of Doctor of Philosophy: a Proactive-Participative Approach. *Publishing House «Baltija Publishing»*, 71-74. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-503-7-17>.

Liubov Zadorozhna,Candidate of Philosophical Sciences,
rector of Odesa Regional Academy of In-Service Education
Odesa, Ukraine<https://orcid.org/0009-0006-5797-8204>**Viktoriia Yahodnikova,**Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor Vice-Rector for Scientific-Pedagogical and Innovative Activities
Odesa Regional Academy of In-Service Education
Odesa, Ukraine<http://orcid.org/0000-0001-5050-2189>**Mariia Hrynova,**Doctor of Philosophy,
Senior Lecturer at the Department of Philosophy of Education
Odesa Regional Academy of In-Service Education
Odesa, Ukraine<https://orcid.org/0000-0003-1308-2634>**SCIENTIFIC SOCIETY OF STUDENTS, POSTGRADUATES AND YOUNG SCIENTISTS****ODESA REGIONAL ACADEMY OF IN - SERVICE EDUCATION:****PROACTIVE AND PARTICIPATORY APPROACH TO THE ORGANIZATION OF ACTIVITIES**

Abstract. *The article reveals the problem of a proactive and participatory approach to organizing the activities of scientific societies of higher education students and young scientists operating in higher education institutions of Ukraine. The article focuses on the importance of implementing this approach for the formation and development of a democratic academic culture, integration of higher education students into the global educational and scientific environment and their preparation for professional activities in the context of globalization and European integration.*

It is noted that the proactive and participatory approach, the key characteristics of which are cooperation, team leadership and shared responsibility, is a strategy for organizing the activities of scientific societies that combines initiative and active participation in decision-making and implementation of joint actions, thereby contributing to the efficiency of educational and scientific activities. The article characterizes the peculiarities of implementing this approach on the example of the activities of the Scientific Society of Students, Postgraduates and Young Scientists of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education».

The analysis of the basic principles of the Scientific Society of Students, Postgraduates and Young Scientists of the Municipal Higher Education Institution «Odesa Regional Academy of In-Service Education» has shown the high efficiency of the proactive and participatory approach in forming a more productive educational and scientific environment based on the principles of subject-subject interaction of participants in the educational process and focused on achieving modern educational standards and quality of scientific research. It is concluded that a proactive and participatory approach to organizing the activities of a scientific society of higher education students and young scientists ensures the identification, formation and development of the potential of initiative, innovation, self-government, team leadership and proactive participation of its members, promotes self-realization of higher education students and young scientists relevant to the needs and interests of their self-realization, as well as their active contribution to the development of science and education.

Key words: *higher education institution, higher education students, young scientists, scientific society, scientific and educational environment, participation, proactivity, self-government, cooperation, proactive and participatory approach.*

Дата надходження до редакції: 13.10.2024

© Задорожна Л. К., Ягоднікова В. В., Гриньова М. В., 2024

УДК 373.3.091.3:004.946

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327829](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327829)

Зверєва Наталія Анатоліївна,

вчитель початкових класів

Татарбунарського ліцею імені В.З.Тура

Татарбунарської міської ради

Білгород-Дністровського району,

м.Татарбунари,

Одеська область, Україна

natalja.zvereva2011@gmail.com<https://orcid.org/0009-0000-6943-0162>

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (VR) ТА ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ (AR) У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. У статті розкрито організаційно-методичні основи використання засобів та технологій віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR) в освітньому процесі початкової школи, значення віртуальної реальності, а також розвиток і формування інформаційно-комунікаційних навичок здобувачів освіти в школі. На основі аналізу досліджень, що проводилися з даної теми у статтях європейських країн та власного практичного досвіду, наведено конкретні приклади, як вчителі початкових класів можуть навчати учнів за представленою технологією, розкрито етапи застосування віртуальної та доповненої технологій у початковій школі. Зазначено переваги використання різних видів робіт з імерсивними технологіями, які роблять уроки для здобувачів освіти цікавішими та кориснішими, з використанням міжпредметних зв'язків. У статті висвітлено приклади успішних програм цих технологій у класах, а також надано рекомендації для педагогів щодо ефективного використання VR і AR в освітньому процесі. Здійснено аналіз та наведено інструкції щодо використання таких платформ та додатків: Google Expeditions, Animal 4D +, ARLOOPA, Quiver, AR Solar System, mozaBook, ознайомившись з якими, педагоги з легкістю зможуть визначитися у використанні їх на своїх уроках та на якому етапі уроку доцільно використати.

Ключові слова: VR-технології, AR-технології, імерсивні технології.

Постановка проблеми. Одне із завдань сучасного викладача – зробити урок якомога цікавішим та зрозумілішим здобувачам освіти, дібрати такі форми й методи навчання, які б, навіть, не зовсім «цікаву» для учнів тему перетворили на захоплюючу пізнавальну пригоду.

Використання технологій віртуальної реальності (VR) в освіті все ще є чимось новим для більшості шкіл. Це – новий вид навчання, а саме – не пасивне, а активне сприймання інформації із залученням та захопленням. Віртуальна реальність (VR) створює повністю занурений штучний світ, в якому учні можуть взаємодіяти з матеріалами, а доповнена реальність (AR) накладає віртуальні елементи на реальний світ, розширюючи можливості для інтерактивного навчання. Такі технології мають величезний потенціал для:

- інтерактивного навчання: під час занять учні можуть користуватися віртуальними об'єктами, виконувати симуляції і занурюватися в освітній процес;

- поглибленого розуміння матеріалу: використання VR та AR може зробити абстрактні концепти більш конкретними (наприклад, вивчення молекул, фізичних процесів чи історичних подій).

- індивідуалізованого навчання: ці технології дозволяють адаптувати навчання під потреби кожного учня, забезпечуючи персоналізовані уроки, дуже добре зарекомендували себе, коли у дитячому колективі є дитина з особливими освітніми потребами.

Використання технологій віртуальної (VR) і доповненої (AR) реальності під час освітнього процесу забезпечує отримання міцних знань для учнів, оскільки такий вид роботи з інформаційно-цифровими технологіями відкриває нові можливості для навчання, стимулюючи інтерес учнів та сприяючи більш ефективному засвоєнню матеріалу. За допомогою цих технологій можливо демонструвати події чи об'єкти, які неможливо побачити й відчути, під час перебування у класі: подорожувати у космосі чи морськими глибинами, розглянути та дослідити анатомію тіла людини чи тварини, відвідати музеї, здійснити незабутню подорож до будь-якої країни світу тощо. Це дає змогу учням поглиблено вивчати предмети з використанням міжгалузевих зв'язків, аналізувати події, брати активну участь у дослідженнях та археологічних експедиціях і багато іншого, а головне – цей процес відбувається у цікавій та розважальній

формі. Таким чином, учні набувають міцних знань та досвіду, яких вони не можуть отримати у звичайному повсякденному житті.

Аналіз наукових досліджень. Проблему застосування імерсивних технологій в освіті розглядали у своїх дослідженнях Ю. Лемешко, А. Засєкіна, Н. Гнедько, С. Литвинова, Р. Павлюк та інші, доповнюючи цим самим теорію і практику віртуальної освіти. Дослідники зводять застосування технологій віртуальної освіти до використання електронних, рідше мультимедійних матеріалів, в окремих випадках – комп'ютерних віртуальних симуляторів і тренажерів. Багато останніх досліджень підтверджують позитивний вплив технологій доповненої та віртуальної реальності на успішність учнів. Дослідження 2023 року показують, що використання таких інформаційно-цифрових технологій значно підвищує мотивацію учнів, оскільки вони дозволяють «поглибити» досвід і зробити освітній процес більш продуктивним та корисним.

Занурення в симуляції реальних ситуацій (наприклад, наукових експериментів, історичних подій) допомагає розвивати вміння аналізувати і критично оцінювати інформацію.

Мета: проаналізувати та розкрити основи використання технології віртуальної та доповненої реальності у початкових класах.

Виклад основного матеріалу. Доповнена реальність (AR) і віртуальна реальність (VR) є основними технологіями, що забезпечують ефект «занурення». Вони мають однакові якості: віртуальна і доповнена реальність, а також 360°-відео. Ці технології забезпечують повну або часткову присутність у просторі, що надають користувачу досвід з різних галузей.

Одним з найпоширеніших засобів, за допомогою якого можна зануритися у віртуальну реальність є віртуальні окуляри та спеціальні шоломи. На розташований перед очима користувача дисплей виводиться відео в форматі 3D. Користувач має можливість «озирнутися» всередині віртуальної реальності та відчувати себе в ній, як в реальному світі. VR-окуляри – це спеціалізований пристрій, здатний симулювати різноманітні аудіовізуальні тривимірні простори [1].

У часи сьогодення українська освіта робить лише перші кроки у напрямку використання новітніх технологій. Існує низка проблем, які перешкоджають впровадженню технологій віртуальної та доповненої реальності в освітніх закладах. Такі найпоширеніші сервіси, як Google Play і App Store пропонують великий вибір різноманітних мобільних додатків доповненої реальності. Але, незважаючи на це, для проведення повноцінних інтерактивних уроків не вистачає наявності україномовного контенту. Також перешкодою залишаються обмежені ресурси в освітніх закладах. Важливим чинником є те, щоб при виборі відповідного обладнання навчальні заклади повинні звертати увагу не лише на вартість, а й враховувати мету його використання [6, 87]. Звичайно, добре, якщо всі учні в класі можуть одягнути VR-окуляри одночасно, але витрати можуть швидко збільшитися, і це не завжди потрібно. Власний досвід показує, що це також добре працює, якщо учні працюють разом у парах або трійках і використовують одну гарнітуру VR на групу.

Віртуальне навчання можна використовувати як допоміжний інструмент навчання. Приблизно за п'ятдесят років ми перейшли від звичайної шкільної дошки до інтерактивної панелі. Окрім технологічного бар'єру, існують також психологічні перешкоди, які необхідно подолати. Віртуальна реальність у класі не замінює навчальну програму в тому вигляді, в якому вона існує, вона в першу чергу призначена для підтримки поточних навчальних ресурсів. Підручник, пояснення вчителя, а потім віртуальна експедиція до місця, яке інакше недоступне через відстань чи час. Також існує значна різниця між класною віртуальною реальністю та віртуальною реальністю в групах або індивідуально. Додаткову якість VR-освіти можна визначити для кожного предмета та навчального модуля.

У початкових класах віртуальну реальність можна використовувати в класі як допоміжний інструмент навчання. Бажано використовувати VR-окуляри, які тримаються в руці без ремінців, щоб дитина могла відразу зняти окуляри та уникнути тривалих занять. Також на уроках повинна переважати робота в групах.

Віртуальна реальність та доповнена реальність можуть стати потужними інструментами для навчання в початковій школі. Ось кілька прикладів їх використання:

1. Віртуальні екскурсії (VR).

Історія та географія: Учні можуть відправитися в віртуальні екскурсії до історичних місць або географічних об'єктів, таких як піраміди Єгипту, Великі каньйони або навіть на Місяць. Це дозволяє дітям досліджувати та переживати події та ландшафти, не залишаючи класу.

Космос: У VR можна побачити та «відвідати» планети Сонячної системи, познайомитись з їх характеристиками та провести захоплюючі дослідження.

2. Моделювання та експерименти (VR/AR).

Я досліджую світ: Створення віртуальних моделей молекул чи фізичних процесів дає учням можливість взаємодіяти з ними та краще розуміти складні концепції.

Математика: Створення віртуальних 3D-форм для вивчення геометричних фігур дає змогу учням краще зрозуміти абстрактні математичні концепції.

3. Мови та література (AR).

Інтерактивні книги: Використання доповненої реальності для створення інтерактивних книг, де зображення на сторінках книги «оживають». Діти можуть бачити персонажів і сцени з книжки в 3D, що робить читання більш цікавим, усвідомленим та наочним.

Вивчення мов: AR дозволяє інтерактивно вивчати нові слова, де предмети у класі можуть бути позначені і перекладені за допомогою смартфонів чи планшетів.

4. Навчання за допомогою ігор (VR/AR).

Освітні ігри у VR: Створення віртуальних ігор, в яких учні можуть вирішувати задачі, проходити різні рівні, навчаючись при цьому математики, курсу «Я досліджую світ», мов або інших предметів.

Задачі на кмітливість та логіку: За допомогою VR учні можуть брати участь у віртуальних квестах або розв'язувати головоломки, що сприяє розвитку абстрактного та логічного мислення та творчості.

5. Віртуальні уроки з курсу «Я досліджую світ» (VR/AR).

Біологія: Учні можуть досліджувати 3D-моделі організмів або екосистем, бачити, як росте дерево, або вивчати процеси клітинного ділення в реальному часі.

Анатомія людини: Використовуючи VR, діти можуть «перебувати» всередині людського тіла і вивчати його будову без необхідності використовувати реальні моделі.

6. Мистецтво та дизайн (AR/VR).

Малювання та творчість у VR: Створення художніх творів у віртуальному просторі дає можливість дітям випробувати різноманітні інструменти та матеріали, які недоступні в реальному житті.

Доповнена реальність для творчості: Використовуючи AR, учні можуть виводити свої малюнки або моделі на екран, спостерігати їх у 3D-просторі, доповнюючи свої роботи віртуальними елементами.

7. Соціальні навички та командна робота (VR/AR).

Рольові ігри в VR: Учні можуть брати участь у різноманітних рольових іграх, де їм потрібно буде працювати в команді, вирішувати проблеми та приймати рішення.

Доповнена реальність для групових завдань: Використання AR для створення спільних завдань, де діти працюють разом, додаючи віртуальні елементи до реального світу (наприклад, створення спільних карт або моделей).

8. Вивчення фізичних процесів (VR/AR).

Досліди з фізики: Віртуальні лабораторії в VR можуть допомогти дітям здійснювати наукові експерименти без необхідності використання дорогих матеріалів чи складного обладнання.

Моделювання природних катастроф: За допомогою VR можна «пережити» природні катастрофи (землетруси, вулканічні виверження, цунамі), що допомагає дітям зрозуміти їх природу та наслідки.

Використання технологій віртуальної та доповненої реальності у початковій школі допомагає створити більш інтерактивне та мотивуюче середовище для навчання, забезпечуючи нові можливості для розвитку пізнавальних і творчих здібностей дітей.

Переваги застосування віртуальної та доповненої реальності у початковій школі:

- збільшена мотивація до навчання: інтерактивні елементи роблять уроки цікавішими;
- наочність і доступність: складні концепції стають більш зрозумілими завдяки візуалізації;
- розвиток критичного мислення та творчості: учні можуть вирішувати проблеми у віртуальному середовищі, що сприяє розвитку розумових здібностей.

Хочу звернути увагу на деякі приклади використання цієї технології у своїй педагогічній діяльності, які допоможуть у роботі та зацікавлять учнів на уроках. Так, попитом користуються такі додатки, які пропонують ресурси та інструменти для застосування віртуальної та доповненої реальності у початковій освіті:



1. Google Expeditions. Цей додаток дає змогу користувачам здійснювати подорожі, екскурсії, досліджувати віртуальні місця; під час екскурсій історичними місцями учні вивчать нові історичні пам'ятки; допоможе при вивченні анатомії людського тіла, відвідуванні музеїв світу тощо.

2. Quiver 3D Coloring App – додаток, за допомогою якого можна «оживити» розфарбовані учнем розмальовки. Містить великий вибір зображень, що згруповані за різноманітними темами: будова тіла людини, біологія, географія, природні явища та інші. Наповнення цього контенту стане в нагоді вчителям початкових класів в межах навчального дослідження на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ», образотворчого мистецтва, під час виховних годин (рис. 1)

Рис.1

Для того, щоб скористатися послугами вищезазначеного додатка, потрібно роздрукувати розмальовки на сайті за посиланням <http://www.quivervision.com>. Після чого встановити на свій андроїд додаток Quiver, відсканувати малюнок і поринути у світ анімацій. Існує функція гри, що надає можливість закріпити знання дитини з певної тематики.

Щоб скачати робочі листи для навчання, потрібно перейти за цим посиланням: <http://www.quivervision.com/education-coloring-packs/>

3. Робота з навчальними картками.

Animal 4D + та Space 4D+ . З цими додатками легко і швидко працювати. Навчальні картки із зображенням тварин та рослин, зображенням планет Сонячної системи, космічних об'єктів оживають, якщо їх сканувати. Матеріал буде корисним для уроків «Я досліджую світ».

4. ARLOOPA – Додаток доповненої реальності, який містить кейси з готовими AR-об'єктами, що розподілені за різними категоріями: освіта, тварини, мистецтво, наука і технології, історія і культура, архітектура тощо (рис.2)



Рис.2

5. AR Solar System. Даний мобільний додаток є безкоштовним ресурсом для дослідження та вивчення Сонячної системи. Використовуючи цей додаток, користувач може спостерігати 3D-модель планет та їх обертання вздовж своїх орбіт, дозволяє досліджувати Сонячну систему та космос у формі голограми.

6. Також рекомендую використовувати платформу mozaBook або Mozaik 3D. Щоб скористатися цим сервісом, перейдіть за посиланням <http://ua.mozaweb.com/uk/>. Застосунок можна використовувати для онлайн-занять. На мобільні пристрої школярів учителі можуть відправляти сторінки підручників, ілюстрації, домашні завдання, відео, інтерактивні листи завдань. Платформа містить цифрові уроки, 3D-моделі, завдяки яким учні мають можливість побачити фізичні процеси, будову хімічного елемента чи тіла людини, історичний експонат чи певну частину світу у тривимірному вигляді і прослухати про інформацію на різних мовах.

Цінність використання віртуальної реальності в освіті:

1. Більше уваги до окремої дитини.

Кожен користувач сприйме віртуальне середовище по-різному. Можна дивитися на всі боки, а за допомогою інтерактивних презентацій дитина сама визначає швидкість чи порядок. Вчителі можуть визначити для кожного учня, які віртуальні уроки є найкращим додатком для конкретних дітей.



2. Краща співпраця в групах.

Працюючи в групах, наприклад, коли один учень носить окуляри VR, інші діти можуть надавати допомогу, робити нотатки або шукати додаткову інформацію. Таким чином здобувачі освіти заохочуються до спільної роботи. Дитина в VR-окулярах повинна вміти описувати словами те, що

відображається на екрані, решта учасників групи повинні навчитися розуміти та візуалізувати цю інформацію (рис.3).

Рис.3

3. Незалежне мислення та дослідження.

Віртуальний клас виходить набагато далі, ніж будівля школи, діти будуть відчувати один сюрприз за іншим, коли дізнаватимуться про те, що відбувається у світі. Цей процес продовжується, коли діти повертаються до реальності, вони починають дивитися на своє оточення та досліджувати по-іншому. Цікавість пробуджується в освіті VR і продовжується в повсякденному житті.

4. Перенесення світу у клас.

Похід до музею – це щось особливе, але прогулянка до лісу трапляється не щодня. Завдяки віртуальній реальності ви можете пірнути в Атлантичний океан, поплавати серед риб, піднятися на гору Еверест або погладити коалу в Австралії. Кожне місце у світі доступне лише одним дотиком кнопки, 360-градусне зображення (часто у 3D) створює враження, що ви справді перебуваєте в цьому місці.

5. Полегшення сприйняття матеріалу.

Легко пояснити, як бактерії проходять крізь стінки клітин і викликають у вас хворобу, але без візуальної інформації це залишається лише теоретичною історією. Нехай учень зменшиться до мікроскопічного рівня та здійснить подорож кровотоком, оточений еритроцитами, білими кров'яними тільцями та всім іншим в організмі. Це також стосується інших предметів, таких як «Я досліджую світ».

6. Стимулювання почуттів.

Давно відомо, що аудіовізуальна інформація запам'ятовується краще, ніж лише текст на папері. Навчання VR стимулює очі та вуха без будь-яких зовнішніх відволікань. За допомогою спеціального контролера VR можна навіть торкнутися віртуального середовища. Це стимулює почуття, що призводить до кращого збереження інформації.

7. Наочність.

Використання наочності в процесі навчання є ключовим аспектом для ефективного засвоєння інформації, особливо в початкових класах. Застосування технологій віртуальної реальності (VR) відкриває нові можливості для створення наочних матеріалів і залучення учнів. Наприклад, за допомогою доповненої реальності можна створювати тривимірні моделі абстрактних об'єктів, таких як геометричні фігури, молекули, природні явища. Учні можуть взаємодіяти з цими моделями, спостерігати за ними з різних сторін і навіть «занурюватися» в них.

8. Максимальне залучення.

Ця технологія дозволяє створити інтерактивні, захоплюючі умови для навчання, що загрожують інтересам дітей і сприяють їхньому активному пізнанню світу. Технології віртуальної реальності надають можливість повністю контролювати та змінювати сценарій подій. Учень може стати свідком історичних подій, власноруч провести дослід або ж вирішити задачу в ігровій та доступній для розуміння формі [6].

9. Безпека.

За допомогою VR та AR технологій можна здійснити складну подорож, керувати автомобілем або, навіть, літаком, провести дослід з небезпечними хімічними речовинами і при цьому не завдати шкоди ні собі, ні оточенню [6].

Використання віртуальної та доповненої реальності для молодших школярів може бути безпечним і корисним, якщо дотримуватися кількох важливих рекомендацій:

- Безпека використання VR та AR для дітей;
- Вибір безпечного контенту;
- Використовуйте лише ті програми, ігри чи навчальні платформи, які підходять для віку дитини, не містять насильства чи страхітливих сцен, і спрямовані на розвиток або навчання.

Технології доповненої та віртуальної реальності продовжують швидко розвиватися, і їхнє застосування в освіті буде лише зростати. Ось деякі перспективи розвитку:

- масштабування: Вартість технологій знижується, а ефективність зростає. У майбутньому віртуальна реальність можуть стати доступними для більшості шкіл, навіть в умовах обмежених бюджетів;
- персоналізація навчання: Штучний інтелект та машинне навчання можуть сприяти тому, щоб технології адаптувались до індивідуальних потреб учнів, роблячи навчання більш персоналізованим;
- глобальна співпраця: Віртуальні класи та віртуальні екскурсії дозволяють навчати учнів по всьому світу, відкриваючи нові можливості для міжнародного співробітництва в освіті.

Висновки

Застосування VR та AR у школах є перспективною тенденцією, яка має значний потенціал для покращення навчання та залучення учнів до навчального процесу. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно подолати ряд викликів, таких як технічні обмеження та потреба в підготовці вчителів. З розвитком технологій і зниженням їх вартості ці інструменти можуть стати звичайною складовою освітнього процесу у багатьох школах. Вище згадане неможливо реалізувати без набуття «інформаційно-цифрової компетентності», яка передбачає впевнене, та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Можна зробити висновок, що імерсивні технології покращують в учнів розуміння та запам'ятовування нового матеріалу, дозволяючи їм відчувати навчання від першої особи, бачити все, що відбувається навколо. Такі технології забезпечують візуальне навчання та сприяють загальному розумінню учнів більш складних предметів та тем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Віртуальна реальність: принципи роботи та переваги для навчання. Незалежна Освітня Корпорація TeachHub. <https://teach-hub.com/virtualna-realnist/>

Гнедько Н. М. (2015). Формування готовності майбутніх учителів до використання засобів віртуальної візуалізації у професійній діяльності : автореф. доктор філософії пед. наук : 13.00.04. Рівне, 292 с.

Певень Катерина Олексіївна, Плетеницька Лідія Степанівна, Дороніна Ольга Валеріївна (2024). The use of virtual reality in the training of future teachers of NUS. The Science of Tomorrow: Innovative Approaches and Forecasts. (pp. 185-190). <https://futura-publiishing.com/wp-content/uploads/2024/06/Peven-K.-Pletenytska-L.-Doronina-O.-2024>.

Засекін А. (2012). Віртуальне спілкування як фактор особистісних змін студентської молоді : автореф. дисертації кандидата психол. наук : 19.00.07 / Київ. ун-т імені Б. Грінченка. Київ, 20 с.

Лемешко Ю. С.(2010). Синергетична модель управління проектами організації системи знань віртуального університету : автореф. дис. кандидата технічних наук : 05.13.22 / Національний трансп. ун-т. Київ, 20 с. укр.

Слупська Я.О., Шкуренко О.В. (2022). Застосування віртуальної реальності (VR) в освіті. Молодий вчений №9(109). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/5570/5453/>

Хміль Н. А., Галицька-Дідух Т. В., Ван Цяньці (2023). Використання віртуальної та доповненої реальності в українській освіті. «Академічні візії», вип.22. <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/505/463>

Що таке доповнена реальність? URL: <https://www.fi.edu/what-is-augmented-reality>

REFERENCES:

Virtualna realnist: pryntsypy roboty ta perevahy dlia navchannia. Nezalezhna Osvitnia Korporatsiia TeachHub. <https://teach-hub.com/virtualna-realnist/>

Hnedko N. M.(2015). Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do vykorystannia zasobiv virtualnoi vizualizatsii u profesiinii diialnosti : avtoref. doktor filosofii ped. nauk : 13.00.04. Rivne, 292 s.

Peven Kateryna Oleksiivna, Pletenytska Lidiia Stepanivna, Doronina Olha. Valeriivna (2024). The use of virtual reality in the training of future teachers of NUS. The Science of Tomorrow: Innovative Approaches and Forecasts. (pp. 185-190). <https://futura-publishing.com/wp-content/uploads/2024/06/Peven-K.-Pletenytska-L.-Doronina-O.-2024>.

Zasiekin A. (2012). Virtualne spilkuvannia yak faktor osobystisnykh zmin studentskoi molodi : avtoref. dysertatsii kandydata psykhol. nauk: 19.00.07 / Kyiv. un-t imeni B. Hrinchenka. Kyiv, 20 s.

Lemeshko Yu. S.(2010). Synerhetychna model upravlinnia proektamy orhanizatsii systemy znan virtualnoho universytetu : avtoref. dys. kandydata tekhnichnykh nauk : 05.13.22 / Natsionalnyi transp. un-t. Kyiv, 20 s. ukr.

Slupska Ya.O., Shkurenko O.V. (2022). Zastosuvannia virtualnoi realnosti (VR) vosviti. Molodyi vchenyi №9(109). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/download/5570/5453/>

Khmil N. A., Halytska-Didukh T. V., Van Tsiansi (2023). Vykorystannia virtualnoi ta dopovnenoї realnosti v ukrainskii osviti. «Akademichni vizii», vyp.22.<https://www.academyvision.org/index.php/av/article/download/505/463>

Natalia Zvereva,

primary school teacher

Tatarbunary Lyceum named after V. Z. Tur

Tatarbunary town council

Bilhorod-Dniestrovsky district,

Tatarbunary town,

Odesa oblast, Ukraine

APPLICATION OF VIRTUAL REALITY (VR) AND AUGMENTED REALITY (AR)

IN PRIMARY SCHOOL

Annotation. This article is devoted to revealing the organizational and methodological foundations of the use of virtual reality (VR) and augmented reality (AR) tools and technologies in educational process in primary school, the importance of virtual reality, as well as the development and formation of students' digital and communication skills at school. Based on the analysis of researches conducted on this topic in articles from European countries and our own hands-on experience, specific examples of how primary school teachers can teach students using the presented technology are given in this article and the stages of applying virtual and augmented technologies in primary school are also revealed. The advantages of using various types of work with immersive technologies are indicated, which help make lessons for students more interesting and useful, using interdisciplinary connections. The article highlights examples of successful programmes of these technologies in classrooms, and also gives recommendations for educators on the effective use of VR and AR in the educational process. An analysis was carried out and instructions were provided on the use of the following platforms and applications: Google Expeditions, Animal 4D +, ARLOOPA, Quiver, AR Solar System, mozaBook, after familiarizing themselves with which, teachers can easily decide on their use in their lessons and determine at what stage of the lesson to use them.

Key words: VR technology, AR technology, immersive technology.

Дата надходження до редакції: 01.12.2024

© Зверева Н. А., 2024

Маєвська Оксана Олександрівна,

психолог, арттерапевт, член ВГО «Арт-терапевтична асоціація»,

член ГО «Еволюція покоління»,

м. Одеса, Україна

ksenechka2004@ukr.net**АРТТЕРАПЕВТИЧНА ТЕХНІКА «КІЛЬЦЕ ДРАКОНА»**

Анотація. Стаття присвячена розгляду арттерапевтичної техніки «Кільце Дракона», яка спрямована на стабілізацію емоційного стану людини в умовах стресу, травматичних подій. Представлена техніка є арттерапевтичною та використовує різноманітний арсенал практичних прийомів з різних напрямків терапії творчістю та мистецтвом. Запропонована методика базується на філософії моделі «Dragon Dreaming», одним з головних принципів якої є твердження, що найбільше джерело нашої сили знаходиться там, де коріниться наш страх, а також на використанні асоціативного зв'язку зі стихіями: повітрям, водою, землею та вогнем, кожна з яких має своє унікальне завдання. Стихія повітря передбачає дихальні вправи для нормалізації дихання і зниження фізіологічної напруги. Стихія води акцентує увагу на гідратації, зменшенні рівня тривоги. Стихія землі спрямована на «заземлення» і відновлення контакту з тілом та реальністю через тілесні практики. Стихія вогню активізує когнітивні функції та внутрішню енергію завдяки вправам на концентрацію та усвідомленість. У статті детально описано вправи, які входять до протоколу «4 стихії», а також обґрунтовано його доцільність у кризових ситуаціях. Арттерапевтична техніка «Кільце Дракона», як показав досвід її використання в індивідуальній та груповій роботі з різними віковими категоріями, є ефективним інструментом при роботі з різними клієнтськими запитами. Запропонована арттерапевтична техніка може використовуватися для усвідомлення цілей, розробки стратегії їх досягнення, ефективного вирішення конфліктів, стабілізації емоційних станів, подолання стресу, саморегуляції, зниження рівня тривожності та емоційної напруги, негайної психологічної самопомоги, психокорекції, психологічного відновлення тощо. У кінці статті окреслено перспективи подальших досліджень, зокрема, вивчення ефективності методики для різних цільових груп; адаптація до онлайн-формату; інтеграція у програми психологічної допомоги та підтримки в Україні задля відновлення життєстійкості, наповнення ресурсом та підвищення резильєнтності населення; розробка мобільного застосунку, який дозволить використовувати арттерапевтичну техніку «Кільце Дракона» для самопомоги, першої психологічної допомоги тощо.

Ключові слова: арт-терапія, стрес, травма, відновлення, емоційна стабілізація, протокол «4 стихії», перша психологічна допомога.

Постановка проблеми. Кожного дня всі ми стикаємося зі стресовими, травматичними ситуаціями, які викликають у нас такі емоційні реакції, як: страх, тривога, гнів, агресія, апатія, сум, розпач тощо. Ці емоції не кращим чином впливають на здоров'я людини, її самопочуття, настрій, працездатність, відносини з оточуючими. Арттерапія – це один з ефективних, актуальних та потужних методів роботи з різними емоційними станами, що особливо важливо в умовах війни, пандемії та інших кризових ситуацій. Специфіка арттерапії, її характерні риси зумовлюють можливість її використання як у індивідуальній, так і у груповій роботі, з різними віковими категоріями. Крім того, арттерапія – це спосіб саморозкриття, розвитку особистості, підвищення резильєнтності, життєстійкості, наповнення ресурсом, шлях до гармонії з собою і світом.

Аналіз останніх джерел. Можливості арттерапії, її особливості, переваги та недоліки, її різноманітні напрямки досліджували такі науковці, як: М. Наумбург, А. Гілл, Е. Крамер, С. Березка, О. Вовк, А. Хілл, В. Макаров, В. Беккер-Глош та інші.

Адріан Хілл – британський художник, який у 1938 році вперше використав термін «арттерапія», зазначаючи позитивний вплив мистецтва на психічне здоров'я. Едіт Крамер – одна з піонерів арттерапії, яка розглядала творчий процес як засіб вираження та інтеграції несвідомих конфліктів. Маргарет Наумбург вважається «матір'ю арттерапії», заснувала першу школу арттерапії та підкреслювала важливість спонтанного художнього вираження у терапевтичному процесі.

В Україні розвиток арттерапії набуває стрімких темпів. Вагомий внесок внесли такі вітчизняні вчені як: О. Копитін, О. Вознесенська, В. Назаревич, Т. Новікова, О. Тараріна, О. Гаркавець та ін.

Мета статті. Презентувати арттерапевтичну техніку «Кільце Дракона», розглянути можливості її застосування при роботі з різними емоційними станами осіб різного віку, дослідити вплив цієї техніки на розвиток стресостійкості та внутрішньої гармонії у клієнтів, проаналізувати ефективність

її використання як інструменту першої психологічної допомоги, інструменту коучингу.

Виклад основного матеріалу. Арттерапевтична техніка «Кільце Дракона» базується на філософії моделі «Dragon Dreaming». Один з головних принципів цієї моделі полягає в тому, що найбільше джерело нашої сили знаходиться там, де коріниться наш страх. Дракон – це символ дикості, неконтрольованої сили, небезпеки, хаосу. Дракон символізує те, чого ми найбільше боїмося, наші страхи, нашу невпевненість, тих людей, з якими у нас виникають складності. Але також він асоціюється з величезною могутністю. Якщо ми опануємо свої страхи, ми зможемо пробудити в собі цю внутрішню силу і направити її на здійснення мрій.

Нашим найменш розвиненим ресурсом є ми самі. Наші найбільші упередження – ті, які ми маємо щодо себе. Кожен з нас має в голові певний образ самого себе і живе відповідно до нього. Коли ми виходимо за встановлені нами ж кордони, то ми вчимося «танцювати з нашими драконами» - ми збільшуємо свою внутрішню силу й опановуємо нові навички.

Згідно філософії «Dragon Dreaming» будь-який проєкт у нашому житті складається з чотирьох стадій: мріяння, планування, діяння та святкування (мрії, плануй, дій, святкуй).

Планування та діяння існують у лінійному часі, тобто у площині «минуле, теперішнє, майбутнє». Мріяння та святкування існують в універсальному часі *everywhen* (завжди, у будь-який час). *Everywhen* – це четвертий універсальний час, у якому зливаються минуле, теперішнє і майбутнє. Існування у лінійному часі та існування у мареннях чи мріях – це два способи буття свідомості, між якими ми переключаємось туди-назад протягом життя.

Найважливіше – це інтегрувати усі ці частини, встановити між ними зв'язок.

Розглянемо 4 етапи циклу:

1. Мріяння. Ця стадія присвячена різноманітності та збору максимально можливої кількості ідей. Більшість з них відсіюється. Залишається заповітніша.

2. Планування. Стадія присвячена фокусуванню, очищенню та фільтрації. Ми визначаємо конкретні задачі та робимо перші необхідні кроки для їх організації, розподілу відповідальності, часу та бюджету. Задачі – це певний, досяжний, майбутній стан, який досягається дією. Задачі можуть відповідати принципу SMART (конкретна, вимірна, досяжна, реалістична, обмежена у часі). Коли ми формулюємо вже конкретні цілі, вони мають відповідати наступним характеристикам: лаконічні, всеосяжні, легко запам'ятовуються (ціль має бути «обличчям» вашого проєкту), надихаючі (не тільки автора проєкту, але й усіх, хто залучений у проєкт).

3. Діяння. Без цієї стадії проєкт залишиться лише теорією. Під час цієї стадії не забувайте ставити собі питання: Я/ми дійсно реалізуємо/ємо початкову мрію або були настільки зайняті, що стали рухатися наосліп у абсолютно іншому напрямку? І не забувайте відстежувати прогрес.

4. Святкування – це етап, яким найчастіше нехтують під час роботи над проєктами, хоча він не менш важливий, ніж інші. Святкування запобігає виснаженню, вигоранню, і замикає цикл розвитку проєкту, будуючи новий місток між діянням та мріянням. Святкування – це момент, коли ми отримуємо енергію та ресурси для завершення проєкту і створення нової мрії. Він – балансує компонент циклу.

Цей сектор передбачає самозанурення, переосмислення пройденого шляху, усвідомлення вдячності, визнання своїх помилок і заслуг, здобутків, нових сенсів у нашому житті, тобто свідоме оцінювання всього, чого ми досягли та чого навчилися. Це час для вшанування дарів, ресурсів, навичок, які ми здобули в процесі втілення проєкту, час для генерації висновків. Впродовж святкування згадуються «Ага-моменти», які виникли впродовж всього циклу. Ці «ага-моменти» приводять до нового світосприйняття, яке в свою чергу може привести до нової мрії. І цикл повторюється знов.

Чотирьом стадіям циклу «Dragon Dreaming» відповідають чотири типи людей: мрійники, планувальники, діячі та святкувальники. Це наші 4 субособистості. Для того, щоб проєкт став успішним, важливо, щоб у нього були залучені всі чотири субособистості. Ми змінюємо ролі від ситуації до ситуації, від однієї фази до іншої. Мрійник має справу з концепціями та світобаченням. Планувальник вміє перевести мову мрії на мову конкретних задач, ресурсів й можливостей. Діячі (реалізатори) виконують дії у реальному світі. Святкувальники підводять підсумки, трансформують енергії.

Життєвий цикл теж складається з 4 складових. Немовлята та маленькі діти більшу частину часу сновидять чи мріють, молодь більше планує, люди середнього віку багато роблять, а люди похилого віку насолоджуються життям і осмислюють її – і в такий спосіб «святкують».

Розглянемо детальний опис арттерапевтичної техніки «Кільце Дракона»:

Накресліть на аркуші паперу А4 велике коло. Розділіть його на 4 частини та підпишіть римськими цифрами ці сектори від 1 до 4. Проаналізуйте, враховуючи свій життєвий досвід – у якому секторі Ви проявляєте себе найкраще? Відмітьте цей сектор (намалюйте якусь асоціацію з Вашою силою, можливостями, знаннями, досвідом). Можна вибрати у відкриту карту – місце сили (наприклад, з колоди

«Безпечне місце» Тетяни Новікової) або яскравий камінчик – камінь сили (можна використати морські камінці, кристали тощо).

У якомусь секторі живе ваш Дракон – страхи, тривоги, невпевненість у собі, упередження, обмежуючі переконання, внутрішньоособистісні та міжособистісні конфлікти тощо. Щоб визначити, де саме живе Дракон, киньте кубик на 8 або на 12.

Для кубика на 8: грані 1-2 – це I сектор, 3-4 – це II, 5-6 – III, 7-8 – IV. Цифра також покаже силу Дракона. Наприклад, для сектора II цифра 3 покаже, що дракон має помірну силу, а 4 – навпаки, він дуже сильний. Для інших секторів – так само.

Для дванадцятигранного кубика – аналогічний принцип. Якщо кубика немає, то беремо 4 маленьких папірці, підписуємо на них цифри від 1 до 4, перемішуємо і витягуємо один з них. Або обираємо 4 кольорових олівця, позначаємо ними 4 сектора. Потім, не дивлячись на ці олівці, перемішуємо їх і витягуємо олівець – відповідь на запитання «Де живе мій Дракон?».

Аналізуємо сектор, який Вам випав. У цей сектор у колі на аркуші робимо відмітку на кшталт «тут живе Дракон».

Далі з колоди «Драconi» (наприклад, колода МАК Тетяни Новікової) витягуємо у закриту картку «Мій Дракон». Якщо є необхідність можна додатково зробити вправу на здійснення вибору (монетка обирає, хто витягує картку – клієнт чи «рука долі»). Клієнт знайомиться з картою, називає 10 слів, що він бачить на картці. Коли клієнт називає слова, загинає пальці на руках (це сприяє відновленню взаємодії півкуль). Потім клієнт дає Дракону ім'я (якби Ви хотіли записати його у телефонну книгу, як би Ви його записали?). Запишіть це ім'я у відповідний сектор кола або поряд на аркуші.

Уявіть, що герой казки зустрів цього Дракона, яке б у нього було враження? Про що би подумав герой, що відчув? Яка це емоція? Якщо клієнт в ресурсі, але йому важко визначитись, можна запропонувати йому витягнути картку-підказку з колоди «Рамки». Яка емоція приходить на думку? Запишіть її біля імені Дракона. Це буде його прізвисько. Прослідкуйте, де у Вашому тілі з'явилась реакція на цю емоцію. Яке це відчуття? Що хочеться зробити, коли є це відчуття? Якщо є можливість – зробіть цю дію, якщо ні – уявіть, що Ви її зробили.

Можете якимось намалювати чи позначити й самого Дракона у цьому секторі.

У чому сила Дракона? У чому його суперздібність? Яка частина тіла в нього наймогутніша? До якої стихії відноситься ця частина тіла? Наприклад, крила – повітря; луска, хвіст – вода; копита, кігті, роги, тулуб – земля; полум'я, іскри – вогонь і т.д.

Для приборкання Дракона клієнт на вибір виконує вправу (або комплекс вправ) з протоколу «4 стихії» (див. Додаток 1).

Після приборкання Дракона з'являється можливість з ним повзаємодіяти. Знов звертаємо увагу, яка частина тіла у Дракона найсильніша. Якби у вас така з'явилася, що б Ви відчували? Де в тілі Ви зараз відчуваєте енергію? Щоб активізувати цю енергію, підсилити її – запропонуйте клієнту витягти карту з ресурсної колоди МАК (можна використати колоди «Ресурс» чи колоду «Дім Душі» Тетяни Новікової). Кожен Дракон має чарівний скарб. За допомогою монетки клієнт визначає – він бере скарб у Дракона чи Дракон дає йому скарб. В залежності від цього клієнт витягує карту з колоди або отримує її. Опишіть свій стан зараз.

Зробіть вдих. Тепер зробіть видих у цьому місті тіла. Відчуйте як енергія зростає. Зробіть вдих. На видиху розповсюдьте цю енергію по всьому тілу. На третьому видиху розповсюдьте енергію за межі тіла.

Якщо є конкретний запит від клієнта, і він точно знає, що він хоче отримати, він може на етапі знайомства з Драконом, перед його приборканням у відкриту вибрати скарб-ресурс з колоди і покласти цю картку біля Дракона. Далі – за попереднім алгоритмом. На кінцевому етапі додатковими запитаннями можуть бути: чи отримали Ви бажане? чи дійсно саме це Вам було необхідно? Що зараз «каже» тіло? Якщо відповідь негативна, запропонуйте клієнту отримати дар від Дракона. Тоді в закриті клієнт або витягує картку, або отримує її. Далі – так само як у попередньому варіанті.

Додаткові вправи:

«Талісман Енергія стихій»

Створіть кільце, браслет, намисто, кулон, «чотки», діадему, корону, поясок тощо з намистин, стрічок, синельного дроту, фоамірану й ін. Щось у вигляді замкненого кола. Наприклад, на ту частину тіла, яка у Дракона на картці найсильніша. Або на ту частину, де відгукувалось Ваше тіло у процесі роботи. Цей амулет буде заряджений енергією Вашого Дракона.

«Танець з Драконом»

Ця вправа передбачає трансформацію стресового досвіду й знаходження нової стратегії взаємодії зі своїми «драконами» (страхами, тривогами тощо). З колоди «Рамки» (з ресурсної її половини) клієнт

у закрити витягує картку. Знайомиться з нею. Потім вкладає картку з Драконом у картку-рамку. Клієнт обирає для себе: як я можу по-новому діяти у секторі, де живе Дракон? Ця вправа направлена на відновлення взаємодії півкуль мозку, активізації внутрішнього потенціалу, запуску процесу трансформації і зростання.

За бажанням, клієнт може витягти «підказку від Дракона».

Підказки від Дракона:

1. Коли чотири стихії у твоїх руках, мільярди перетворень народяться у твоїй душі. Об'єднай стихії в одне велике, і ти отримаєш силу Дракона.
2. Колись вигадали такий закон: Де троянда – там і шип, а де скарб – там є дракон!
3. І все на світі треба пережити, бо кожен фініш — це по суті старт.
4. Немає виходу, чи рамки затісні? Ідеї зріють вже в мені.
5. Найлегше здійсненні ті мрії, в яких не сумніваються.
6. Все, що існує на світі, колись було мрією.
7. Кожна мрія тобі дається разом із силами, необхідними для її здійснення.
8. Ніщо не сприяє створенню майбутнього так, як сміливі мрії.
9. Людина без мрії – соловей без голосу.
10. Мрії стають реальністю, коли думки перетворюються на дії.
11. Якщо Ви хочете мати те, що ніколи не мали, почніть робити те, що ніколи не робили.
12. Мрії подібні до зірок. Можливо, ти ніколи не доторкнешся до них, але якщо ти підеш за ними, вони приведуть тебе до твоєї долі.

До арттерапевтичної техніки «Кільце Дракона» йде наступний модифікований протокол первинної психологічної допомоги, який використовує образи та властивості чотирьох природних стихій: земля, вода, повітря, вогонь. Ця методика спрямована на стабілізацію емоційного стану людини, яка пережила стрес чи травму, шляхом залучення асоціацій і тілесного усвідомлення.

ПРОТОКОЛ «4 СТИХІЙ»

ПОВІТРЯ

Завдання: нормалізувати дихання. Акцент робиться на дихальні вправи.

Закривши очі, покладіть руки на живіт. Уявіть, що там - повітряна кулька. Коли вдихаєте - відчуйте, як вона наповнюється повітрям. Коли видихаєте - відчуйте, як повітря здувається. Вдихайте на рахунок 4, затримайте дихання на рахунок 6 і видихайте на рахунок 8.

Можете використовувати будь-які дихальні вправи, ті, що вам найбільше підходять. Найпростіша – «Свічка-Квітка»: задуваєте уявну свічку (довгий видих), вдихаєте аромат уявної квітки (коротший вдих). Мінімум 8 разів.

Дихання по квадрату, починаємо з видиху! Видих ротом (на рахунок 1, 2), потім затримка (на рахунок 1, 2), вдих (на рахунок 1, 2), затримка (на рахунок 1, 2) і знову видих ротом (на рахунок 1, 2) і т.д. Виконувати до 4-х циклів.

Навіть слухання свого дихання буде корисним.

Пам'ятайте, що кризове дихання починається з видиху! Щоб уникнути інстинктивного бажання робити глибокі часті вдихи.

ВОДА

Завдання: знизити рівень тривоги.

Зробіть ковток слини. Якщо важко це зробити - ковтніть воду або покладіть до рота льодяник. Коли є гостра стресова реакція - ротова порожнина може пересихати, бо спазмується травна система. Це підсилює стресові реакції. Отже, треба її увімкнути, щоб активувати розслаблення. Якщо не хочеться пити – треба вмовити себе попити! П'ємо воду маленькими ковтками. Немає води – уявіть скибочку лимону, імітація жування.

Коли людина починає пити воду, вона перемикається на процес ковтання, і у деякій мірі це відволікає від тієї події, яка призвела до нервового збудження. Під час ковтання заспокоюється дихання і зменшується частота серцебиття. Випийте повільно склянку теплої води.

Також корисними можуть стати водні гігієнічні заходи, вмивання обличчя комфортною за температурою водою, миття посуду, прання тощо.

ЗЕМЛЯ

Завдання: «заземлитися», відчутти опору, своє тіло, повернутися у просторову реальність.

Акцент на тіло. Відчуйте, як ноги стоять на підлозі та підтримку стільця під вами, якщо сидите. Відчувайте опору на землю або підлогу. Відчуйте контакт шкіри з усім, чого вона торкається. Звертаємо увагу на фізичне відчуття підтримки поверхонь, на яких стоїмо/сидимо/лежимо. Огляньте простір, щоб помітити 3 об'єкти, яких ви не помічали раніше. Зверніть увагу на будь-які звуки, запахи або смаки.

Можна робити усі вправи по-черзі за для більшої ефективності або обрати ті, які будуть підходити до ситуації.

Торкніться будь-якої поверхні. Дотик до чогось реального допомагає заземлитися. Бажано не просто торкнутися, а описати подумки чи вголос, яка саме поверхня: гладка, холодна, шорстка тощо.

Притисніть руки або спину до стіни. Це допомагає відчути зовнішню точку опори. Можна також повідтискатися від підлоги, поприсідати або «позабивати цвяшки п'ятами».

Оцініть температуру навколишнього середовища та власного тіла. Термомоніторинг допомагає повернутися в тіло. Запитайте себе, холодно вам чи жарко. В кризових ситуаціях у людини зникає чутливість тіла, тому треба свідомо повертати собі відчуття температури.

Активізуйте органи чуття. Спробуйте щось на смак (кисле, солодке, солоне), якщо нічого немає під рукою, уявіть лимон. Понюхайте щось або уявіть аромат улюблених квітів, парфумів, кави тощо. Прислухайтеся та спробуйте розрізнити і назвати звуки, які вас оточують (не підходить, якщо ви в надзвичайних обставинах, де чути вибухи тощо)

Заплющте очі та зробіть масаж очних яблук подушечками долонь.

Виконайте техніку м'язової релаксації «Робот-Спагеті». Напружте усе тіло, як робот. Порахуйте до 8 і розслабте тіло, уявивши себе немов спагеті. Зробіть так 4-8 разів. Вправу можна робити стоячи, сидячи та лежачи.

Вправа «Тропічний дощ». Треба встати. Можна заплющити очі. Підніміть руки вгору. Уявіть, що ви стоїте в тропічному лісі, відчуваєте вологість повітря, бачите яскраві кольори квітів, відчуваєте їх чудові аромати, чуєте віддалені голоси птахів. Як то часто буває в тропіках, порив вітру – і налітає дощ. Починається він із крапель по одній (клацання пальцями). Потім посилюється (плескання по плечах - Метелик). Ще посилюється (плескання по передній поверхні стегон). Це вже справжня злива (тупотіння). І як раптом налетіло, так само неочікувано все завершується. Усе стихається (плескання по передній поверхні стегон). Ще стихається (плескання по плечах). І ось уже останні краплі (клацання пальцями). І проглядає сонечко – потягуємося, розводимо руки у сторони. У цій вправі можна робити довгими певні частини або просто повторити кілька циклів.

Вправи за Джейкобсоном - розслаблення через напругу. Мета: зменшити тремор або ефект «ватних ніг». Напружити та різко відпустити м'язи.

«Насос» підняти плечі та різко опустити.

Також у нагоді стануть: зарядка з елементами розтяжок і самомасажу, йога, пілатес, танці тощо.

ВОГОНЬ

Завдання: вийти в усвідомленість, «включити» голову, активізувати кору головного мозку, внутрішню силу та енергію.

Уявіть образ ресурсного місця (місця сили): що це може бути, як вам там, що відчуває тіло. Залишайтеся у цій уяві, скільки хочете.

Підійдуть будь-які легкі вправи, які допоможуть стимулювати мозкову активність:

- порахуйте від 20 до 0 вголос. При зворотній лічбі активізуються лобні долі мозку;
- дайте відповідь на питання «Хто я?» (5 іменників), «Який я?» (5 прикметників), «Що я роблю (можу робити)?» (5 дієслів). При рахуванні можна загинати пальці на кожну «п'ятірку»;
- назвіть 5 кольорів, які ви бачите прямо зараз, 5 найменших предметів та 5 найбільших. Ця техніка допомагає подолати синдром тунельного зору, який виникає при сильному стресі;
- дивимось на всі боки, фіксуючи погляд на предметах і називаємо ці предмети, їх характеристики, якості, властивості. Таким чином вмикаємо уяву, зорові контакти з оточенням та когнітивні функції.

Можна випити теплий або гарячий напій, з'їсти щось смачне та корисне.

Обернутись у теплий плед, ковдру, зігрітись.

Завершуємо комплекс вправ «4 стихії» білатеральною стимуляцією мозку: поперемінним поплескуванням долонями по плечах, обійнявши себе перехресно (можливо і по ногах).

Протокол «4 стихії» - це систематизована, структурована система негайної допомоги. Цей протокол заснований на принципах психологічної стійкості та швидкого втручання для зниження ризику розвитку негативних наслідків від стресових, травматичних подій, а також створення умов для психологічного відновлення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Арттерапевтична техніка «Кільце Дракона», як показав досвід її використання в індивідуальній та груповій роботі з різними віковими категоріями, є ефективною методикою при роботі з різними клієнтськими запитами. Запропонована арттерапевтична техніка може використовуватися для усвідомлення цілей, розробки стратегії їх досягнення, ефективного вирішення конфліктів, стабілізації емоційних станів, подолання стресу, саморегуляції, психокорекції тощо. Представлена арттерапевтична техніка характеризується відсутністю обмежень у використанні;

символізмом; ресурсністю; комфортністю; глибиною; можливістю спонтанної поведінки в ході консультації тощо. На нашу думку, подальшим направленням дослідження може бути більш глибоке вивчення можливостей інтеграції представленої арттерапевтичної техніки «Кільце Дракона» у систему освіти, охорони здоров'я; запровадження її використання у програмах психологічної допомоги та підтримки в Україні задля відновлення життєстійкості, наповнення ресурсом та підвищення резильєнтності населення; розробка рекомендацій щодо використання запропонованої арттерапевтичної техніки в онлайн-форматі, в умовах дистанційного консультування; розробка мобільного застосунку, який дозволить використовувати арттерапевтичну техніку «Кільце Дракона» для самодопомоги, ППД тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Кісарчук, З. Г. (2015). Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник. Київ, 364 с.

Blanke, C., Croft, J., & Dasi, M. P. (2013). Dragon Dreaming Project Design. <http://www.dragondreaming.org/about-us/become-involved/>

REFERENCES

Kisarchuk, Z. H. (2015). Psykholohichna dopomoha postrazhdalym vnaslidok kryzovykh travmatychnykh podii: metodychnyi posibnyk. Kyiv, 364 [in Ukrainian].

Blanke, C., Croft, J., & Dasi, M. P. (2013). Dragon Dreaming Project Design. <http://www.dragondreaming.org/about-us/become-involved/> [in English].

Oksana Maievskia,

psychologist, art therapist, member of the Art Therapeutic Association,
member of the NGO «Generation Evolution»,
Odesa, Ukraine

ksenechka2004@ukr.net

ART THERAPY TECHNIQUE «DRAGON RING»

Abstract. The article is dedicated to exploring the art therapy technique «Dragon Ring», which is aimed at stabilizing an individual's emotional state in situations of stress and traumatic events. This technique belongs to the field of art therapy and incorporates a diverse range of practical approaches from various forms of creative and artistic therapies. The proposed methodology is based on the philosophy of the «Dragon Dreaming» model, one of whose key principles asserts that the greatest source of our strength lies where our fear resides. It also employs associative connections with the four elements: air, water, earth, and fire, each with its unique role. The element of air involves breathing exercises to normalize respiration and reduce physiological tension. The element of water emphasizes hydration and the restoration of digestive system functioning to alleviate anxiety levels. The element of earth focuses on «grounding» and reconnecting with the body and reality through somatic practices. Finally, the element of fire activates cognitive functions and internal energy through exercises aimed at enhancing concentration and mindfulness. The article provides a detailed description of the exercises included in the «4 Elements» protocol and substantiates its relevance in crisis situations. The art therapy technique «Dragon Ring» as evidenced by its application in both individual and group work with various age groups, has proven to be an effective tool for addressing a wide range of client needs. The proposed technique can be used for goal awareness, strategy development, effective conflict resolution, emotional stabilization, stress management, self-regulation, anxiety reduction, immediate psychological self-help, psychocorrection, psychological recovery, and more. The conclusion of the article outlines the prospects for further research, including studying the technique's effectiveness for different target groups, adapting it for online formats, integrating it into psychological assistance and support programs in Ukraine to enhance resilience, provide resources, and increase the population's psychological adaptability. Additionally, the article highlights the potential development of a mobile application to facilitate the use of the «Dragon Ring» technique for self-help, psychological first aid, and related purposes.

Key words: art therapy, stress, trauma, recovery, emotional stabilization, «4 Elements» protocol, psychological first aid.

Дата надходження до редакції 17.10.2024

© Маєвська О.О., 2024

УДК 37.035:027

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327852](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327852)**Мелешко Валентина Володимирівна,**

методист відділу інформаційно-ресурсного забезпечення,

старший викладач кафедри філософії освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У БІБЛІОТЕЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ:**ДОСВІД ОБЛАСНОГО МАРАФОНУ «ЦИФРОВИЙ ВСЕСВІТ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК»**

Анотація. Стаття присвячена обласному марафону «Цифровий всесвіт шкільних бібліотек», який був організований з метою підвищення активності бібліотек у соціальних медіа та розвитку цифрових компетентностей бібліотечних працівників. У роботі розглядаються етапи проведення марафону, його мета, досягнення учасників, а також результати в номінаціях «Найкращий сайт бібліотеки», «Найкращий блог бібліотекаря» та «Найкраща бібліотечна сторінка в соціальних мережах». Особливу увагу приділено важливості впровадження цифрових технологій у бібліотечну діяльність та їхній ролі в освітньому процесі.

Ключові слова: обласний марафон, цифрові технології, шкільні бібліотеки, соціальні медіа, віртуальний простір бібліотеки.

Постановка проблеми. Сучасна епоха інформаційних технологій кардинально змінила всі сфери суспільного життя, включаючи освітній процес. Розвиток цифрових технологій сьогодні відкрив нові можливості для навчання та саморозвитку. Це дозволяє не тільки підвищувати рівень освіти, а й забезпечувати можливості для самоосвіти та підвищення кваліфікації. Сьогодні цифрові технології дозволяють створювати індивідуальні освітні траєкторії для кожного учня, враховуючи їх особливості та потреби. Це сприяє більш ефективному засвоєнню знань та розвитку навичок, адже кожен учень має можливість навчатися в зручному для себе ритмі. Таким чином, цифровізація освітнього процесу не тільки підвищує якість освіти, а й сприяє підготовці учнів до життя в сучасному цифровому світі.

Бібліотеки в сучасних освітніх закладах стають важливими платформами, що допомагають впроваджувати нові цифрові можливості в освіту. Вони забезпечують доступ до сучасних технологій та ресурсів, що сприяє підвищенню якості навчального процесу та удосконаленню навичок учнів. Завдяки використанню цифрових інструментів, бібліотеки можуть надавати учням та вчителям доступ до колекцій електронних книг, відеолекцій, онлайн-курсів та інших навчальних матеріалів. Крім цього, бібліотеки активно використовують соціальні мережі, блоги та вебсайти для залучення учнів до читання та саморозвитку. Вони організовують конкурси, освітні заходи та інтерактивні проєкти, які сприяють формуванню критичного мислення та творчих здібностей у молоді. Таким чином, сучасні шкільні бібліотеки у стають не лише центрами знань, а й важливими партнерами в процесі цифровізації освіти, допомагаючи учням та вчителям адаптуватися до нових викликів та можливостей цифрового світу.

Аналіз досліджень. Дослідження особливостей використання соціальних мереж для просування бібліотечних ресурсів можна дослідити у наукових працях авторів: Т. Биркович, І. Вільчинської, О. Борисової, Т. Гранчак, Т. Скітер, О. Дудар, А. Кухтіної, О. Мар'їної, Н. Маранчак, А. Сушко, Т. Яворської та ін. Питання впровадження цифрових технологій у бібліотечну справу, зокрема роботу з електронними ресурсами та автоматизацію бібліотечних процесів, використання соціальних медіа у бібліотеках досліджують Марк Шнайдер, Марі Сноу, Лорін Гаргріус.

Мета статті – оприлюднити та проаналізувати результати діяльності бібліотек закладів освіти Одещини, в рамках проведення обласного марафону «Цифровий всесвіт шкільних бібліотек»; скерувати діяльність бібліотек у напрямку впровадження цифрових технологій у бібліотечну діяльність; підвищити мотивацію бібліотекарів до саморозвитку та участі у подібних проєктах у майбутньому; сприяти розвитку інформаційної грамотності та цифрових компетенцій у сфері освіти.

Виклад основного матеріалу.

«Бібліотеки залишаються ключовими інституціями для забезпечення рівного доступу до знань та інформації у цифрову епоху.» –

Барбара Стріплінг,

колишній президент Американської бібліотечної асоціації

У сучасному світі цифрові технології змушують бібліотеки швидко адаптуватися до змін та нових вимог. Цифровізація — це перехід людства до нового рівня грамотності, культури та технологій. Це процес

впровадження цифрових приладів, технологій і послуг у всі сфери життя людини. Бібліотечна галузь сьогодні є втіленням цифровізації, носієм і її популяризатором.

Цифровізація бібліотечної галузі сьогодні відбувається у таких напрямках:

- 1) створення та розробка цифрової моделі бібліотеки, де комп'ютеризовано багато напрямків роботи.
- 2) створення накопичення цифрових інформаційних ресурсів;
- 3) створення цифрових послуг;
- 4) підготовка бібліотекарів, які володіють високою цифровою компетенцією.

Наразі ми можемо спостерігати трансформацію доступу користувачів до бібліотечних фондів. Фізична присутність читачів більше не є необхідною умовою, що призвело до спорожнілих читальних залів і створення уявлення про бібліотечну кризу. Однак, в цей час значно збільшилася кількість віртуальних читачів, і цей тренд продовжує зростати завдяки зручності, швидкості та вигідності такого підходу. Це відкриває широкі перспективи для розвитку бібліотечної справи. Функції бібліотеки постійно розширюються та змінюють своє співвідношення. Цифровізація надає нові можливості для посилення традиційних бібліотечних функцій: освітньої, просвітницької, інформаційної, культурно-виховної, меморіальної, дозвільової та комунікативної. Саме ці зміни сприяють тому, що сьогодні в закладах освіти ведеться активна робота щодо створення віртуальних просторів, які дозволяють бібліотекам ефективніше задовольняти потреби учнів та вчителів в інформаційних ресурсах.

Сучасний інформаційно-освітній простір шкільної бібліотеки — є динамічним організованим середовищем, створеним в результаті спільної діяльності всіх структурних підрозділів закладів загальної середньої освіти із застосуванням широкого спектру новітніх інформаційних технологій. У сучасній шкільній бібліотеці кожен користувач має можливість працювати з інформаційними ресурсами внутрішньої мережі та інтернету, електронними колекціями, енциклопедіями, словниками, довідниками, електронними версіями підручників, цифровими копіями зображень, книг і журналів. Він також може переглядати відеофільми, прослуховувати аудіоматеріали, друкувати будь-яку інформацію, необхідну для навчання. Бібліотека сприяє самостійному вдосконаленню знань з рідної та іноземних мов за допомогою інтерактивних технологій.

Віртуальний інформаційний простір шкільної бібліотеки — це онлайн-платформи, які дозволяють бібліотекам надавати свої послуги та ресурси у цифровому форматі. Ці простори можуть включати вебсайти, блоги та сторінки у соціальних мережах, де бібліотеки взаємодіють з учнями, вчителями та громадськістю. Тут розміщуються сучасні навчальні матеріали, електронні каталоги, які дозволяють учням та вчителям швидко знаходити необхідні книги та інші ресурси. Це може включати як друковані, так і цифрові матеріали. Поступово шкільні бібліотеки України починають створювати цифрові архіви, що містять важливі документи, наукові статті, фотографії та інші матеріали, доступні для вивчення та дослідження. Часто вебсайти шкільних бібліотек наповнюються чисельними ресурсами для самоосвіти, зокрема посібниками, довідковими матеріалами, статтями та іншими інформаційними ресурсами.

Створення блогу для шкільної бібліотеки допоможе залучити нових читачів, встановити зв'язок із віддаленими користувачами, поширити інформацію про ресурси бібліотеки, анонсувати події. Тут бібліотекарі розміщують рецензії на книги, статті про сучасну літературу, поради з ефективного читання та навчання. Відвідувачі блогів обговорюють книжкові новинки, послуги, організовують онлайн зустрічі, обмінюються досвідом тощо. Основними принципами ведення будь-якого блогу є періодичність, стислість та індивідуальність. Це означає, що нова інформація на блозі повинна з'являтися регулярно, принаймні двічі-тричі на тиждень. Цікаве та унікальне наповнення блогу є однією з найважливіших складових його успіху.

Соціальні мережі відіграють ключову роль у забезпеченні присутності сучасних бібліотек у віртуальному комунікаційному просторі. Ефективність використання бібліотеками мережевих платформ залежить від багатьох чинників, серед яких важливе місце займають:

1. якісне наповнення бібліотечної сторінки контентом;
2. забезпечення належного рівня адміністрування мережевого представництва

Сторінки шкільних бібліотек у соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram, X (Twitter), Telegram та YouTube, допомагають розповсюджувати інформацію про нові надходження, освітні заходи, конкурси та інші активності. Інформаційно-комунікаційне середовище, створене завдяки представленню бібліотек у соціальних мережах, відкриває нові можливості для організації інтерактивної взаємодії між бібліотекою та її користувачами, полегшує доступ до бібліотечних ресурсів та послуг і сприяє формуванню образу бібліотеки як сучасного інформаційного центру.

Таким чином, віртуальні платформи шкільних бібліотек допомагають ефективніше задовольняти потреби учнів та учителів в інформаційних ресурсах, забезпечуючи доступ до сучасних технологій та матеріалів. Завдяки цьому бібліотеки стають важливими центрами знань у цифрову епоху.

З метою сприяння підвищення активності шкільних бібліотек у соціальних медіа, зростання мотивації бібліотечних фахівців щодо впровадження актуальних форм і методів бібліотечно-інформаційного обслуговування, розвитку професійних компетентностей щодо використання сучасних інформаційних технологій та ресурсів, зростання культурного рівня користувачів шкільних бібліотек у 2024 році було започатковано і проведено обласний марафон «Цифровий всесвіт шкільних бібліотек».

Організатори проєкту КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», Одеська національна наукова бібліотека та Центральна міська бібліотека імені І.Я. Франка об'єднали зусилля для успішної реалізації заходу. У дружній співпраці вони ретельно переглядали матеріали та одногосно обирали переможців, демонструючи професіоналізм і неупередженість. Відділ інформаційно-ресурсного забезпечення у співпраці зі співорганізаторами виконував роль методичної платформи, що регулював та координував усі аспекти цього заходу.

Обласний марафон складався з трьох етапів і включав подання заявок, оцінювання та нагородження переможців. Організаторами було визначено три номінації:

1. «Найкращий сайт бібліотеки».
2. «Найкращий блог бібліотекаря».
3. «Найкраща бібліотечна сторінка в соціальних мережах».

Також організації-партнери Марафону мали право на введення додаткових номінацій для заохочення бібліотек-учасниць. До участі у марафоні долучилися бібліотечні фахівці закладів загальної середньої освіти.

Методисти відділу інформаційно-ресурсного забезпечення КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» активно працюють із фахівцями шкільних бібліотек Одещини на курсах підвищення кваліфікації. Завдяки цій співпраці стало зрозуміло, що значна кількість бібліотечних фахівців вже успішно впроваджують зв'язок із користувачами через блоги, сайти та соціальні мережі, проте, не всі бібліотекарі ризикнули подавати заявки на участь у марафоні, зберігаючи свої досягнення поза увагою професійної спільноти.

Після опрацювання усіх заявок, поважними членами журі були визначені переможці і їх імена було оголошено 27 вересня 2024 року на урочистому закритті обласного марафону «Цифровий всесвіт шкільних бібліотек». Захід відбувся напередодні Всеукраїнського дня бібліотек, у приміщенні Одеської національної наукової бібліотеки. Учасники та переможці отримали цінні книжкові призи які, сподіваємося, стали гідним доповненням до їхніх бібліотечних фондів.

Таким чином, у оголошених номінаціях перемогли:

Номінація «Кращий сайт бібліотеки» – Анастасія Макаренко, бібліотекар Одеського ліцею №10 імені льотчиків-космонавтів Г.Т. Добровольського та Г.С. Шоніна.

Цей бібліотечний вебсайт допомагає учням школи отримати швидкий доступ до навчальних матеріалів, електронних книг та інших ресурсів. Відвідувачі сайту мають доступ до багатьох корисних рубрик, наприклад: «Нова українська школа», «Підготовка до складання НМТ», «Медіаграмотність», «Все про булінг», «Для вчителів і батьків» тощо. Пані Анастасія створює унікальні віртуальні книжкові виставки, які заохочують до читання відвідувачів її сайту.

Ознайомитися із сайтом переможниці можна за цим посиланням:
<https://sites.google.com/view/school10odessa/>



Номінація «Кращий блог бібліотекаря» – Надія Гніпа, завідувач бібліотеки Одеського ліцею №56.

Пропонуємо ознайомитись із ресурсами авторки за посиланнями:

https://nadyagnipa56.blogspot.com/p/blog-page_1.html?m=1
<https://nadyagnipablog.blogspot.com/?m=1>

Її бібліотечні блоги, є гарним прикладом і справжнім натхненням для інших бібліотечних працівників, оскільки вони забезпечують швидкий та зручний доступ до різноманітних інформаційних ресурсів та сприяють формуванню позитивного іміджу бібліотеки.



Окрім того, пані Надія створила Канал YouTube, його використання у бібліотечній діяльності має численні переваги, сприяючи більшій залученості користувачів та підвищенню рівня інформованості. На цьому каналі можна ознайомитись із багатьма роликами про події у школі та бібліотеці, є ролики присвячені пам'ятним і знаменним датам в Україні та світі, авторські буктрейлери до програмних творів.



Канал «Одеський ліцей 56. Бібліотека» можна переглянути за посиланням: <https://www.youtube.com/@biblio56>



Номінація «Краща бібліотечна сторінка у соціальних мережах» – Ірина Павліщева, завідувач бібліотеки Військово-морського ліцею імені віцеадмірала Володимира Безкоровайного, перегляд за посиланням: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100064042390195>.

Ця сторінка є віртуальним простором, де читачі можуть дізнатися про активну роботу бібліотеки та ініціативи бібліотекарів Військово-морського ліцею імені віцеадмірала Володимира Безкоровайного. Тут читачі знайомляться з новими надходженнями, переглядають віртуальні виставки, діляться враженнями про прочитане, тощо. Творчий колектив цієї бібліотеки активно спілкується зі своїми підписниками, сторінка наповнена публікаціями світлин та відео бібліотечних заходів: лекції, читання, майстер-класи та інші культурні події. Завдяки використанню соціальної мережі Facebook збільшується кількість читачів, підтримується інтерес до читання та культурних заходів бібліотеки.

Ще раз вітаємо наших переможців та дякуємо всім колегам, хто долучився до нашої ініціативи.

Висновки. Проведений аналіз результатів обласного марафону «Цифровий всесвіт шкільних бібліотек» дозволяє зробити низку важливих висновків щодо стану впровадження цифрових технологій у бібліотечну діяльність закладів освіти Одещини.

По-перше, реалізація подібних проєктів демонструє високу ефективність у стимулюванні розвитку цифрових компетентностей бібліотечних фахівців. Учасники марафону продемонстрували значний потенціал у створенні та підтримці різноманітних цифрових платформ – від персональних блогів до повноцінних вебсайтів та активних сторінок у соціальних мережах.

По-друге, результати марафону засвідчили, що шкільні бібліотеки активно трансформуються в сучасні інформаційно-освітні центри, які успішно поєднують традиційні бібліотечні функції з інноваційними формами комунікації з користувачами. Створені учасниками цифрові ресурси не забезпечують лише доступ до інформації, але й сприяють формуванню нової культури читання та взаємодії з бібліотекою.

По-третє, досвід проведення марафону підтвердив необхідність системної методичної підтримки бібліотечних працівників у процесі опанування цифрових технологій. Співпраця між КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», Одеською національною науковою бібліотекою та Центральною міською бібліотекою імені І.І. Франка створила ефективну платформу для такої підтримки.

Перспективними напрямками подальшого розвитку розпочатої ініціативи вбачаються:

- розширення географії учасників через залучення бібліотек з інших регіонів України;
- створення постійно діючої платформи для обміну досвідом між бібліотечними фахівцями;
- розробка методичних рекомендацій щодо впровадження успішних практик цифровізації бібліотечної діяльності;
- системи започаткування менторської підтримки для бібліотекарів, які лише починають опановувати цифрові технології.

Результати марафону переконуються, що цифрова трансформація шкільних бібліотек є не лише вимогою часу, але й реальною можливістю підвищити якість бібліотечних послуг та зробити бібліотеку більш привабливою для сучасного користувача. Подальше впровадження подібних ініціатив сприятиме формуванню нового покоління бібліотечних фахівців, здатних ефективно працювати в умовах цифрового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бірквич, Т. І., & Морозова, Я. А. (2024). Особливості використання соціальної мережі для просування бібліотечних ресурсів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури та мистецтва*, 1, 56-62. <https://journals.uran.ua/visnyknakkkim/article/view/302029/294079>

Горбань Ю., Гайсинюк Н. (2023). Соціальні мережі в діяльності бібліотек закладів вищої освіти України. *Журнал наукових досліджень*, 4 (2), 45-52. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/1554>

Долгушин, Т. В., & Величко, В. К. (2019). *Бібліотеки, Інтернет та соціальні мережі: важливість участі*. Обласна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка. http://library.ck.ua/files/2019/07/Metod_Internet.pdf

Недотишко, І., Білоус, Л., & Вількова, Т. (2023). Соціальні мережі як рекламний ресурс сучасної бібліотеки. *Бібліотекознавчі студії*, 15 (3), 112-125. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48434/1/275141-Текст%20статті-634212-1-10-20230307.pdf>

Спаскова, О. П., Панченко, І. В., & Максим, О. А. (Ред.). (2023). *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи*. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. <https://library.pdpu.edu.ua/images/2023/statti/library.pdf>

Хемчян, І. І., Рубан, А. І., & Гончаренко, О. Л. (2021). *Створення сучасного інформаційно-освітнього простору шкільної бібліотеки*. НАПН України. https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Modern_library_space.pdf

REFERENCES

Birkovych, T. I., & Morozova, Ya. A. (2024). Osoblyvosti vykorystannia sotsialnoi merezhi dlia prosuvannia biblioteknykh resursiv. Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury ta mystetstva , 1 , 56-62. <https://journals.uran.ua/visnyknakkim/article/view/302029/294079>

Horban Yu., Haisyniuk N. (2023). Sotsialni merezhi v diialnosti bibliotek zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy. Zhurnal naukovykh doslidzhen, 4 (2), 45-52. <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/1554>

Dolhushyn, T. V., & Velychko, V. K. (2019). Biblioteki, Internet ta sotsialni merezhi: vazhlyvist uchasti . Oblasna naukova biblioteka imeni Tarasa Shevchenka. http://library.ck.ua/files/2019/07/Metod_Internet.pdf

Nedotyshko, I., Bilous, L., & Vilkova, T. (2023). Sotsialni merezhi yak reklamnyi resurs suchasnoi biblioteki. Bibliotekoznavchi studii , 15 (3), 112-125. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48434/1/275141-Текст%20статті-634212-1-10-20230307.pdf>

Spaskova, O. P., Panchenko, I. V., & Maksym, O. A. (Red.). (2023). *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи*. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. <https://library.pdpu.edu.ua/images/2023/statti/library.pdf>

Khemchian, I. I., Ruban, A. I., & Honcharenko, O. L. (2021). *Створення сучасного інформаційно-освітнього простору шкільної бібліотеки*. НАПН України. https://dnppb.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/Modern_library_space.pdf

Valentina Meleshko,

Methodologist of the Department of Information and Resource Provision,
senior lecturer of the Department of Philosophy of Education
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

IMPLEMENTATION OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN LIBRARY ACTIVITIES: EXPERIENCE OF THE REGIONAL MARATHON «DIGITAL UNIVERSE OF SCHOOL LIBRARIES»

Abstract. The article is dedicated to the regional marathon «Digital Universe of School Libraries», organized to enhance library activity on social media and develop the digital competencies of library professionals. The paper examines the stages of the marathon, its goals, participants' achievements, and the results in the categories «Best Library Website», «Best Librarian Blog» and «Best Library Page on Social Media». Particular attention is paid to the importance of implementing digital technologies in library activities and their role in the national-patriotic education of student youth.

Key words: regional marathon, digital technologies, school libraries, social media, virtual library space.

Дата надходження до редакції 17.11.2024

© Мелешко В. В., 2024

УДК 376-056.26:808.5(045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327867](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327867)

Фоменко Олеся Анатоліївна,
вчитель початкових класів, логопед
КЗ «Білгород-Дністровська спеціальна
школа Одеської обласної ради»,
м. Білгород-Дністровський, Україна
folesya.472@gmail.com

МИСТЕЦТВО І ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ ТЯЖКИХ ПОРУШЕНЬ МОВЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** В статті зазначено особливості молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення та специфіку роботи з ними. Виділено основу формування ключової комунікативної компетенції, що задовольняє потреби у спілкуванні, пізнанні навколишнього світу та головну умову всебічного і повноцінного розвитку особистості, її успішної самореалізації. Розглянуто вплив мистецтва і творчості на результативність роботи з зазначеною категорією дітей з особливими освітніми потребами та можливості їх синтезу з класичними методами, прийомами корекційної роботи в школі. Проаналізовано засади опанування учнями мистецтва в початковій школі, а, отже, і розвиток творчих здібностей, змістовні лінії відповідно до Державного стандарту, основні групи корекційних технологій, завдання інтеграції мистецтв і ключові підходи, завдання корекційно-розвиткових занять, співзвучність ідей інтеграції та синтезу з вимогами, що ставить суспільство перед сучасною загальноосвітньою та спеціальною початковою школою. Описано ефективність застосування творчої діяльності для формування креативного мислення, розвитку чуттєвої сфери, ірраціонального мислення, здійснення самокорекції психоемоційного стану, а разом з тим розвитку дрібної та загальної моторики, мовного дихання, зорово-просторового гнозису, уточнення й розвитку лексичної сторони мовлення, формування граматичних умінь і навичок, фонематичних процесів, правильної звуковимови, активізації, поповнення словника, розвитку зв'язного мовлення школярів перших-четвертих класів. Вказано на можливості створення таких ситуацій, коли активно використовується життєвий досвід дитини, її емоційні та чуттєві переживання, а як результат відбувається формування необхідних понять, творчих здібностей, корегуються тяжкі порушення мовлення, створюються умови для успішної соціалізації здобувачів освіти, адаптації їх до життя в соціумі.*

Ключові слова: мистецтво, творчість, тяжкі порушення мовлення, розвиток, корекція, інтеграція, синтез.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в роботі з молодшими школярами з тяжкими порушеннями мовлення педагоги стикаються з рядом різноманітних проблем, а саме: у школяра зростає сором'язливість або навпаки – активність; дитина боїться помилятися або байдуха до своїх невдач; кидає справи, не довівши їх до кінця, не виконує доручення, прохання; не хоче дорослішати, не хоче вчитися; не регулює свої дії, має завищену чи занижену (неадекватну) самооцінку; спостерігається порушення емоційно-вольової сфери; школяр неуспішний у багатьох видах діяльності; має недостатній розвиток словесно-логічного мислення; недостатній розвиток самоконтролю за власним мовленням; несформоване мовлення, наявні тяжкі мовленнєві порушення.

Слід зауважити, що саме правильне мовлення – найважливіша умова всебічного повноцінного розвитку дітей і основа для вирішення ряду вказаних проблем на першому рівні здобуття освіти. Про надзвичайно важливе значення мовлення для розвитку мислення та формування особистості неодноразово писав Л. Виготський: «Розвиток усного мовлення, ймовірно, найзручніше явище для того, щоб простежити механізм формування поведінки і зіставити підхід до цих явищ, типових для вчення про умовні рефлексії, з психологічним підходом до них. Розвиток мовлення являє собою насамперед історію того, як формується одна з найважливіших функцій культурної поведінки дитини, що лежить в основі накопичення її культурного досвіду».

Мовлення – найважливіша психічна функція, притаманна лише людині. На його основі своєчасно розвиваються такі психічні процеси, як сприйняття, пам'ять, уява, тощо. Воно є основою формування ключової комунікативної компетенції, що задовольняє потреби у спілкуванні, пізнанні навколишнього світу, а також головною умовою всебічного і повноцінного розвитку особистості, її успішної самореалізації. В тих випадках, коли в дитини збережений слух, зір, не порушений інтелект, але є значні мовні порушення,

які не можуть не позначитися на формуванні всієї її психіки, говорять про особливу категорію дітей з особливими освітніми потребами – дітей з мовленнєвими порушеннями.

Подолання тяжких порушень мовлення можливе лише в ході проведення спеціально організованої, системної корекційно-розвиткової роботи. Проте, щоденне виконання традиційних корекційних вправ, завдань на уроках, заняттях, на жаль, знижує інтерес дітей, що в свою чергу призводить до зменшення ефективності всього процесу. Саме тому, успіх роботи з корекції тяжких мовленнєвих порушень багато в чому залежить від застосування різноманітних новітніх технологій, їх інтеграції, синтезу з класичними методами, прийомами роботи, впровадження цікавих для дітей форм, видів діяльності.

Варто зазначити, що за основними групами корекційні технології поділяються на:

- інформаційно-комунікаційні - методи взаємодії з інформацією;
- дистанційні освітні технології – організація роботи з дітьми, батьками;
- інноваційні психокорекційні технології - арт-терапія, казкотерапія, ігротерапія, музикотерапія, сміхотерапія, психосоматична гімнастика тощо;
- педагогічні технології з використанням нетрадиційних для логопедії, дефектології прийомів: ароматерапії, літотерапії, бібліотерапії тощо;
- здоров'язберігаючі технології: кріотерапія, дихальні гімнастики тощо;
- змішані технології - традиційні логопедичні технології з нововведеннями.

Тож, вчителі початкових класів спеціальних шкіл, логопеди, дефектологи мають великий вибір та дуже широкі можливості інтеграції, синтезу класичних корекційних методів, прийомів з інноваційними технологіями в роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

Вважаю, що найбільш вдалим в корекційній роботі є використання арт-терапевтичних методик, які дозволяють створювати невимушені ситуації спілкування і максимально вмотивовувати дитину до спільної діяльності. Арт-терапія – терапія засобами мистецтва, включає в себе такі окремі терапевтичні технології, як ізотерапія, фототерапія, хромотерапія та інші. Часто ці технології інтегровані, доповнюють одна одну. Творчість розвиває чуттєво-рухову координацію, яка бере участь в узгодженні міжпівкульної взаємодії, що потребує участі багатьох психічних функцій. У процесі зображення активізується і конкретно-образне мислення, яке в основному пов'язане з роботою правої півкулі, і абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля. Оскільки воно прямо пов'язане з найважливішими функціями (зір, рухова координація, мислення, мовлення), творчість не просто сприяє розвитку кожної з цих функцій, а і зв'язує їх між собою.

Аналіз наукових досліджень. Про цілющі можливості різних видів мистецтва відомо з давніх давен. До нашого часу дійшли висловлювання античних філософів: Аристотеля, Платона, Піфагора, Сократа про вплив мистецтва на організм людини та різні прояви людської діяльності. В Іудеї, Індії, Давній Греції, Китаї здійснювалися спроби вивчення кольору та його застосування в діагностиці хвороб, а також зміни психологічного стану засобами піснеспівів та молитов [11]. Отже, дослідження в галузі впливу мистецтва на людину має багатовікову історію, і в наш час вони проводяться як вітчизняними, так і зарубіжними педагогами, психологами, соціологами. Педагогами досліджуються аспекти розвитку мовлення дітей різних вікових категорій засобами художнього слова, творчості й мистецтва, а саме: навчання дітей розповіді за ілюстраціями (О. Білан); розвиток зв'язного мовлення в театральній-ігровій діяльності (М. Водолага); збагачення словника дітей лексикою поетичних творів Марійки Підгірянки (Н. Кирста); розвиток мовлення засобами музичної, образотворчої діяльності (С. Ласунова, Т. Постоян) тощо. Значний внесок у вирішення проблем дитячої творчості мають праці Л. Виготського «Уява і творчість у дитячому віці», «Уява і творчість у шкільному віці». В. Сухомлинський власним практичним досвідом роботи з молодшими школярами довів, що для них характерні естетичні цілі діяльності.

В багатьох країнах світу підтверджено, що саме мистецтво має надзвичайний потенціал для розвитку творчої особистості, формування креативного мислення, розвитку чуттєвої сфери, здійснення самокорекції психоемоційного стану.

За висновками дослідників британської організації Mental Health Foundation мистецтво — це фундаментальна частина нашого життя, що, як і фізична активність чи медитації, має позитивний вплив на наше ментальне здоров'я, настрій та загальне самопочуття.

Сучасна педагогіка зазначає, що завдяки творчій діяльності розвивається ірраціональне мислення, яке сприяє розвитку гнучкості, умінню нестандартно вирішувати поставлені завдання. Процес творчої діяльності вимагає від дітей відповідального мислення та дії. Вони вчаться продуктивно використовувати, контролювати і керувати своїми моторними імпульсами, розвивається сприймання, моторика, мислення, концентрація. Творча робота підвищує мотивацію, гарантує визнання з боку оточуючих, формує самоствердження і самосвідомість.

Важливим у роботі з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення є те, що на усіх етапах творчого процесу активно долучається мовлення: створення задуму, пошук способів його реалізації, деталізація, спрямування, заохочення творення, засвоєння назв, форм, просторових позначень на етапі оцінювання, тобто співвіднесення отриманого із задумом. Емоційно забарвлене мовлення стимулює та сприяє невербальним проявам творчості дитини. Одночасно відбувається й інший вплив на розвиток мовлення за рахунок розширення та стимуляції художньо-емоційної навички. Дослідники зазначають, що образи, створені зображувальними засобами (лінія, колір, форма, композиція), стають цілісними, більш яскравими, якщо супроводжуються мовленням дитини. Те, чого не має в дитячому малюнку (аплікації, ліпленні тощо), заміщується й доповнюється, «домальовується» словесно за допомогою мовлення.

Вченими (А. Богуш, Н. Гавриш) визначено спільні риси творчої і мовленнєвої діяльності, що дає можливість їх синтезу, інтеграції з метою, не тільки, ефективного впливу на емоційну сферу дитини, розкриття її фантазії, уяви у творенні власних образів, а й забезпечення як процесу, так і результатів праці мовленнєвим супроводом. Автори виокремили такий самостійний вид діяльності, як образотворчо-мовленнєва діяльність. За словами вчених, це такий вид художньо-мовленнєвої діяльності, в якій мовленнєві дії підпорядковуються меті й змісту творчої діяльності дитини для її збагачення, спрямування й стимулювання до коментування.

За словами А. Богуш, коли діти супроводжують свої дії активним мовленням, то вони ніби акомпанують собі, доповнюючи те, що не може в силу технічних причин бути відтворене, стимулюють свої подальші дії, розгортають ідеї. Мовленнєві дії дитини як штрихи мовлення, що створюються за законами, відмінними від зв'язного висловлювання [1].

Творча діяльність, за твердженням О. Савченко, спрямовує на розвиток уяви, орієнтує на образне сприймання світу. А для цього найголовніше – домогтися повного злиття різних видів діяльності, їх гармонії, щоб викликати та підтримувати творчу реакцію дитини, активізувати її пізнавальні можливості, мовлення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Державного стандарту, Типової освітньої програми (галузь «Мистецтво») опанування учнями мистецтва у початковій школі, а, отже, і розвиток творчих здібностей ґрунтується на засадах компетентнісного, здоров'язбережувального, особистісно зорієнтованого, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів [12, с. 88], що, також, є базовими в спеціальній педагогіці та створюють підґрунтя для вдалого синтезу мистецьких дисциплін, які мають арт-терапевтичний вплив з корекційними методами, прийомами роботи і тим самим сприяють зацікавленню дітей процесом та досягненню позитивних результатів в системній, комплексній роботі над подоланням тяжких порушень мовлення.

Державний стандарт початкової загальної освіти в галузі «Мистецтво», включає змістовні лінії, що охоплюють основні види мистецтва – музичне, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранне [6]. Домінуючими при цьому, зазначає Л. Масол, залишаються музичне, візуальне (образотворче) мистецтва, які є обов'язковими для вивчення в початкових класах та допомагають вирішувати не лише навчальні, розвиткові, виховні цілі, а й корекційні, які визначаються в ході підготовки до проведення таких уроків в спеціальних школах для дітей з тяжкими порушеннями мовлення та реалізуються на ряду з триєдиною метою. Оскільки предметно-інтегрована система покладена в основу їх викладання (за визначенням Л. Масол), вони легко інтегруються та синтезуються зі спеціальними вправами і навпаки – елементи музичного і образотворчого мистецтв ефективно доповнюють корекційні та логопедичні заняття.

Завдання інтеграції мистецтв, відзначає Л. Масол, полягають в:

- формуванні уявлення про специфіку мови мистецтв;
- розвиткові художнього сприймання, мислення на основі порівняння елементів естетичної інформації;
- розкритті творчого потенціалу учнів початкової школи;
- розвиткові емоційної сфери особистості;
- накопиченні естетичних, музичних, художніх та інших вражень від спілкування з мистецтвом;
- формуванні пізнавального інтересу до творчої діяльності, мистецтва взагалі;
- пізнанні світу учнями через власну творчу діяльність [7].

В програмі з корекційно-розвиткової роботи для закладів загальної середньої освіти (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, 1-4 класи) визначаються ключові підходи у навчанні дітей з тяжкими порушеннями мовлення в закладах загальної середньої освіти, серед яких:

- врахування зони актуального і найближчого розвитку дитини;
- послідовність і паралельність у роботі над звуковимовою;
- особистісно-орієнтований підхід з урахуванням компенсаторних можливостей;
- формування мовленнєвих навичок в умовах живого спілкування.

Завданнями корекційно-розвиткових занять є:

- корекція слухового сприймання та формування на цій основі адекватного розрізнення та розпізнавання звуків української мови;
- корекція фонематичних уявлень та звуковимови;
- корекція темпоритмічної та ритміко-інтонаційної сторін мовлення;
- корекція лексичної сторони мовлення на основі розширення словникового запасу, уточнення та диференціації лексичних значень слів, формування різних рівнів лексичних узагальнень, що виражає слово, та лексичної системності;
- корекція граматичної будови мовлення на основі формування та уточнення синтаксичних значень слів та значень граматичних категорій, поступового розширення та ускладнення синтаксичної структури речень, що сприймаються та використовуються дітьми, розвиток навичок морфологічного словотвору та словозміни, формування операцій граматичної трансформації;
- корекція зв'язного (діалогічного, монологічного) мовлення на основі формування умінь структурувати смислову ситуацію, виділяти в ній основні компоненти і виражати їх у мовній формі, уміння планувати зв'язну розповідь, переказувати почутий чи прочитаний текст, складати розповіді з опорою на наочність, за уявою [13, с. 6].

Для вирішення поставлених завдань корекційно-розвиткової роботи важливим є використання міжпредметних зв'язків і залучення до співпраці багатьох фахівців, забезпечення взаємозв'язку в їх роботі, впровадження в практику новітніх досягнень.

Проаналізувавши зазначену вище інформацію з праць Л. Масол, програми з корекційно-розвиткової роботи, можна зробити висновок, що в завданнях інтеграції мистецтв і ключових підходах, завданнях корекційно-розвиткових занять є спільне, що також підтверджує можливість синтезу.

Разом з тим, ідея інтеграції та синтезу співзвучна з вимогами, що ставить суспільство перед сучасною загальноосвітньою та спеціальною початковою школою - всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей, наскрізних умінь відповідно до вікових, індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, розвиток творчості, допитливості [2, с. 1], самостійності, реабілітація, адаптація.

Інтегровані уроки музичного, образотворчого мистецтва з заняттями з корекції мовлення, корекції розвитку, синтез методів, прийомів, форм роботи передбачають атмосферу вільного спілкування вчителя з учнями, створення ситуації, коли активно використовується життєвий досвід дитини, її емоційні та чуттєві переживання, від уроку до уроку, від заняття до заняття формуються необхідні поняття, творчі здібності, корегуються мовленнєві порушення.

На практиці помічено, що інтеграція й синтез є ефективними засобами для розвитку дрібної та загальної моторики, мовного дихання, зорово-просторового гнозису, уточнення й розвитку лексичної сторони мовлення, формування граматичних умінь і навичок, фонематичних процесів, правильної звуковимови, активізації, поповнення словника, розвитку зв'язного мовлення школярів перших-четвертих класів. Оскільки завдяки розмаїттю наочних засобів і практичних дій, запропонована творча діяльність має пізнавальне, виховне, розвивальне, корекційне значення. Все, що створюється дитиною у процесі творчості, стає наочним посібником для мовленнєвих вправ, створює умови для тісної взаємодії слова з дією. І навпаки, дії дітей, що супроводжуються мовленням у процесі творчої діяльності стають більш досконалішими, довільними, регульованими. Крім того, в ході такої продуктивної діяльності школярі опираються одночасно на декілька аналізаторів (тактильний, зоровий, слуховий), що також впливає на розвиток мовлення завдяки безпосередній близькості розташування в головному мозку проєкції кисті руки, зони слуху, зору до мовно-моторної зони та їх тісній залежності.

Досвід роботи засвідчує, що в першому-другому класах на уроках, заняттях діти ознайомлюються з простими творами, матеріалами, предметами, видами діяльності, а в третьому-четвертому класах вводяться нові жанри, додаються нетрадиційні техніки малювання, аплікації, ліплення, конструювання. Елементами художньої мови - ритм, час, рух, симетрія, контраст, форма, композиція та іншими, учні оволодівають шляхом власного відкриття в процесі сприймання музичних, художніх, творів, дослідження природних явищ, експериментування зі звуками, фарбами, образами, практичної діяльності тощо. Діти займають позицію дослідників світу, мистецтва й себе [7]. У них виникає бажання поговорити про почуте, побачене, зображене, активізується досвід, з'являється ініціатива, потреба висловитись, розповісти про свої спостереження, враження, вступити в діалог. А отже, відбуваються складні розумові операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, які оптимізують діяльність головного мозку і відкривають доступ до прихованих ресурсів розвитку кожної дитини. Як результат розвиваються інтелектуальні здібності,

увага, уява, сприймання, мислення, різні типи зв'язного мовлення, формується естетична чутливість, збагачується емоційна сфера.

Набуття учнями предметних компетентностей з мистецтва сприяє розвитку не лише уміння усно висловлювати свої враження від мистецтва, оцінювати власну художньо-творчу діяльність, спостерігати, досліджувати, аналізувати довкілля та явища природи засобами мистецтва, співпрацювати з іншими, проявляти творчу, мовленнєву ініціативу, бажання презентувати результат власних мистецьких, творчих надбань [12], тощо, а й розвитку емоційного інтелекту, який дає можливість учням розуміти свої та чужі емоції, формує вміння знаходити засоби для управління емоціями, що є також вкрай важливим для дітей з особливими освітніми потребами.

Висновки. Отже, мистецтво і творчість, що є нероздільними поняттями – це мова, яка виражає найглибші емоції та думки людей через різноманітні форми виразності. Це засоби спілкування, які не потребують слів або специфічних знань. Вони дозволяють виразити свої почуття та досвід, а також спілкуватися з іншими людьми без мовних бар'єрів. Мистецтво і творчість – важливі складові комунікації. Відкривають новий світ, де кожен може знайти щось особливе та неповторне, самореалізуватися, що і є метою всієї корекційно-розвиткової роботи з учнями початкових класів з тяжкими порушеннями мовлення.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що молодший шкільний вік є сприйнятливим до образного пізнання світу. Враховуючи цю особливість, педагогічно доцільно активно включати учнів до творчого діалогу з мистецтвом, навчати «мови мистецтва», що в свою чергу дозволить розвивати розумові здібності учнів, збагатити емоційну сферу й культуру почуттів школяра, сформувати моральні вчинки, вдосконалити художньо-творчі здібності і мовлення. А оскільки головним завданням педагогів на сучасному етапі є створення таких умов в системі корекційно-відновлювальної роботи, за яких дитина, що потребує корекції, змогла б реалізувати свої психофізичні передумови розвитку завдяки доцільно організованому процесу пізнання дійсності в поєднанні з творчою діяльністю, застосування описаних інноваційних підходів має бути обов'язковим і систематичним, далі вивчатися і вдосконалюватися. Це сприятиме скороченню терміну корекційної роботи, налагодженню співпраці всіх спеціалістів, ефективній та якісній реабілітації, соціалізації вихованців, адаптації їх до життя в соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. 2006. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. Київ. Видавничий дім «Слово». С. 304.- отримано з: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Bohush-A.-ta-in.-Metodyka-orhanizatsii-khudozhno-movlennievoi-diialnosti-ditey-u-doshkilnykh-navch.zakladakh.pdf>

Державний стандарт початкової освіти [Електронний ресурс] – 2017. – Отримано з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019>

Кондрацька Л. 2004. Теорія і технологія культурологічної підготовки майбутніх вчителів художньо-естетичних спеціальностей: Дисертація. Київ. С. 445. – Отримано з: <https://uacademic.info/ua/document/0504U000629>

Коновець С.. 2000. Образотворче мистецтво в початковій школі. Методичний посібник. Київ. Каліграф. С. 80.

Мартінова В. П. 2019. Мистецтво : особливості викладання в початковій школі: *навчально-методичний посібник*. Харків. Друкарня Мадрид. С. 111 – Отримано з: <file:///C:/Users/%D0%92%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/201.pdf>

Масол Л. 2004. Концепція загальної мистецької освіти // Мистецтво і освіта. Вип. № 1. С. 7.

Масол Л. 2020. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах на засадах компетентнісного підходу». Київ. Генеза. С. 160. Отримано https://www.geneza.ua/sites/default/files/ebooks/%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B%D0%9D%D0%A3%D0%A8%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_3.%D0%A3%D0%BA%D1%80_%28083-20%29_V.indd_.pdf

Миропольська Н. 2002. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. Київ. Парламентське видавництво. С. 204.

Мистецтво у розвитку особистості. 2006. Монографія / За ред., передмова та післямова Ничкало Н.. Чернівці. Зелена Буковина. С. 224. – Отримано з: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3127/2/>

Нова українська школа: порадник для вчителя. 2017. Під заг. ред. Бібік Н.. Київ. ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». С. 206. – Отримано з: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>

- П'ятницька-Позднякова І. 2009. Арт-терапевтичні можливості видів мистецтва. Наукові праці. С. 36–42. – Отримано з: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2009/108-95-6.pdf>
- Савченко О. Я. 2022. Типова освітня програма для 3- 4 класів - Отримано з: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>
- Трофименко Л., Ільяна В., Пригода З., Аркадьєва О., Грибань Г. 2018. Програма з корекційно-розвиткової роботи для закладів загальної середньої освіти (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення, 1-4 класи). Київ. С. 86. – Отримано з: <https://ispukr.org.ua/?p=4437>
- Шмельова Т.. 2010. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування естетичного світосприйняття в молодших школярів. Вісник Житомирського державного університету. Випуск 50. Педагогічні науки. С.147-150. – Отримано з: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3161/2854>

REFERENCES

- Bohush, A., Havrysh, N., & Kotyk, T. (2006). Methodology for organizing artistic and speech activities of children in preschool education institutions: A textbook for students of higher educational institutions of preschool education faculties. Kyiv: Slovo Publishing House. p. 304. Available at: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/Bohush-A.-ta-in.-Metodyka-orhanizatsii-khudozhno-movlennievoi-diialnosti-ditey-u-doshkilnykh-navch.zakladakh.pdf>
- State Standard of Primary Education [Electronic resource]. (2017). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019>
- Kondratska, L. (2004). Theory and technology of cultural training of future teachers of artistic and aesthetic specialties: Dissertation. Kyiv. p. 445. Available at: <https://uacademic.info/ua/document/0504U000629>
- Konovets, S. (2000). Visual arts in primary school: Methodological manual. Kyiv: Kaligraf. p. 80.
- Martynova, V. P. (2019). Art: Features of teaching in primary school: Educational and methodological guide. Kharkiv: Madrid Printing House. p. 111.
- Masol, L. (2004). Concept of general artistic education. Art and Education, (1), p.
- Masol, L. (2020). Educational and methodological guide «New Ukrainian School»: Methodology of teaching the integrated course 'Art' in grades 3-4 based on the competence approach». Kyiv: Geneza. p. 160. Available at: https://www.geneza.ua/sites/default/files/ebooks/%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BB_%D0%9D%D0%A3%D0%A8%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4_3._%D0%A3%D0%BA%D1%80_%28083-20%29_V.indd_.pdf
- Myropolska, N. (2002). The art of speech in the structure of students' artistic culture: Theory and practice. Kyiv: Parliamentary Publishing House. p. 204.
- Art in personality development. (2006). Monograph / Ed. & Preface by Nychkalo, N. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. p. 224. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3127/2/>
- New Ukrainian School: Teacher's Guide. (2017). Ed. by Bibik, N. Kyiv: Pleyady Publishing House. p. 206. Available at: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>
- Pyatnytska-Pozdnyakova, I. (2009). Art-therapeutic possibilities of different types of art. Scientific Papers, (36– 42). Available at: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2009/108-95-6.pdf>
- Savchenko, O. Ya. (2022). Typical educational program for grades 3-4. Available at: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>
- Trofimenko, L., Ilyana, V., Pryhoda, Z., Arkadyeva, O., & Gryban, H. (2018). Program of correctional and developmental work for general secondary education institutions (for children with severe speech disorders, grades 1-4). Kyiv. p. 86. Available at: <https://ispukr.org.ua/?p=4437>
- Shmelova, T. (2010). Pedagogical conditions for preparing future primary school teachers to form aesthetic perception in younger students. Bulletin of Zhytomyr State University, (50), Pedagogical Sciences, pp. 147-150. Available at: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3161/2854>

Olesya Fomenko,
elementary school teacher, speech therapist
Public institution «Bilhorod - Dnistrovska special school
of the Odesa regional Council»,
Bilhorod- Dnistrovskiy, Ukraine
folesya.472@gmail.com

ART AND CREATIVITY AS MEANS OF CORRECTING SEVERE SPEECH DISORDERS IN ELEMENTARY SCHOOL

Abstract: *The article highlights the characteristics of younger students with severe speech disorders and the specifics of working with it. It identifies the foundation for developing key communicative competence, which satisfies the needs for communication, understanding the surrounding world, and serves as a fundamental condition for the comprehensive and full-fledged development of personality, ensuring successful self-realization. The impact of art and creativity on the effectiveness of working with this category of children with special educational needs is examined, along with the possibilities of integrating these approaches with classical methods and techniques of correctional work in school. The study analyzes the principles of mastering art in elementary school, which contributes to the development of creative abilities. It considers the content lines in accordance with the State Standard, the main groups of correctional and developmental activities. The article also explores the harmony between the ideas of integration and synthesis with the requirements placed by society on modern general and special primary education. The effectiveness of creative activities in foresting creative activities in foresting creative thinking, developing the sensory sphere, irrational thinking and enabling self-correction of psycho-emotional states in described. Additionally, such activities promote fine and gross motor skills, speech breathing, visual- spatial perception, lexical development, grammatical skills, phonemic processes, correct pronunciation, vocabulary enrichment and coherent speech development in first- to fourth – grade students. The article emphasizes the importance of creating situations where a child`s life experience, emotions and sensory perceptions are actively engaged. As a result, the necessary concepts and creative abilities are formed, severe speech disorders are corrected and conditions are established for the successful socialization and student`s adaptation to life in society.*

Key words: *art, creativity, severe speech disorders, development, correction, integration, synthesis.*

Дата надходження до редакції: 20.11.2024

© Фоменко О. А., 2024

3 досвіду освітніх практик

УДК 37.016:514.01(045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327830](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327830)

Кирилова Людмила Василівна,

вчитель математики, вчитель-методист

Комунального закладу «Ананьївський

спеціалізований ліцей спортивного профілю

Одеської обласної ради»

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ З ПОЗИЦІЇ СТЕРЕОМЕТРІЇ (МАТЕМАТИКА У ВИМІРАХ КРАСИ)

Анотація. Стаття розроблена як основа для проведення засідання математичного клубу, метою якого є ознайомлення з різними аспектами застосування стереометрії в сучасній архітектурі. Формат засідання передбачає участь п'яти команд, кожна з яких презентує своє дослідження, присвячене одній із обраних тем. Учасники матимуть змогу не лише поглибити знання з геометрії, а й застосувати їх для аналізу реальних архітектурних об'єктів, що ілюструють взаємозв'язок між математикою та дизайном.

Стаття буде корисна студентам університетів 3-4 рівнів акредитації, студентам коледжів та училищ 1-2 рівнів акредитації, вчителям та всім, хто цікавиться практичними та теоретичними аспектами формування в учнів інтересу до математики засобами міжпредметних зв'язків.

Ключові слова: інтерактивні методи, стереометрія, нова українська школа, архітектура Одеської області, сучасна архітектура, методологія.

Актуальність дослідження. Сучасна архітектура України є яскравим відображенням інновацій, культурного поступу та глобальних тенденцій. Вона об'єднує новітні технології, естетичні концепції та прагнення до функціональності. Унікальні споруди, такі як бізнес-центри, культурні комплекси, транспортна інфраструктура чи житлові квартали, демонструють гармонійне поєднання архітектурних традицій із прогресивними інженерними рішеннями.

Стаття розроблена як основа для проведення засідання математичного клубу, метою якого є ознайомлення з різними аспектами застосування стереометрії в сучасній архітектурі. Формат засідання передбачає участь п'яти команд, кожна з яких презентує своє дослідження, присвячене одній із обраних тем. Учасники матимуть змогу не лише поглибити знання з геометрії, а й застосувати їх для аналізу реальних архітектурних об'єктів, що ілюструють взаємозв'язок між математикою та дизайном.

Тематика досліджень команд:

1. **Історичні аспекти розвитку стереометрії** — огляд історичних етапів становлення стереометрії та її внеску в розвиток архітектури.
2. **Сучасний стан розвитку архітектури в Україні** — аналіз ключових тенденцій та новітніх досягнень у галузі архітектури в нашій державі.
3. **Застосування положень стереометрії в сучасній архітектурі України** — розгляд математичних принципів у створенні архітектурних форм.
4. **Архітектурні шедеври Одещини: від минулого до сучасності** — дослідження архітектурних об'єктів Одеської області, що мають історичну та культурну цінність.
5. **Геометричний аналіз оригінальних сучасних архітектурних об'єктів Одеської області** — математичний підхід до оцінки нестандартних архітектурних форм регіону.

У ході засідання кожна команда представить результати своїх досліджень, використовуючи інтерактивні презентації та наочні приклади. Завершальний етап передбачає дискусію та серію запитань, поставлених учителем, які допоможуть закріпити матеріал і сприятимуть глибшому розумінню зв'язку між математикою та архітектурою.

Мета роботи — дослідити сучасні архітектурні об'єкти Одеської області з точки зору стереометрії, виявити закономірності їхньої геометричної побудови та проаналізувати застосування математичних принципів у їхньому проектуванні.

Завдання:

1. Проаналізувати теоретичні основи стереометрії та її роль у сучасній архітектурі.
2. Дослідити геометричні особливості архітектурних об'єктів Одеської області.
3. На прикладах визначити взаємозв'язок між естетичним виглядом споруд і математичною основою їхнього дизайну.

4. Сприяти розвитку в учнів інтересу до математики та почуття патріотизму, любові до Батьківщини і рідного краю.

Об'єкт дослідження — історична й сучасна архітектура України й Одеської області.

Предмет дослідження — застосування стереометрії у формуванні архітектурних форм будівель і споруд.

Цей матеріал дозволить по-новому поглянути на стереометрію, розкривши її як важливий інструмент у створенні складних архітектурних форм.

ВИСТУП КОМАНДИ 1. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СТЕРЕОМЕТРІЇ

У своєму дослідженні ми звернулися до **стереометрії**, що є одним із розділів геометрії, який досліджує тривимірні фігури, їхні властивості та взаємозв'язки у просторі. Її розвиток сприяв створенню численних математичних методів для аналізу, моделювання та вимірювання об'єктів у тривимірному просторі. Від давніх часів до сьогодення стереометрія залишається ключовим інструментом для розуміння просторової реальності, що знаходить застосування в науці, мистецтві, техніці та повсякденному житті.

Особливо звернення до принципів стереометрії є актуальним у наш час, коли сучасні технології в будівництві, медицині дають змогу досягнути значних результатів. В основу їх роботи покладені математичні знання, якими послуговуються автори винаходів та ті, хто застосовує їх для вирішення багатьох проблем сучасності.



Одним із перших прикладів практичного використання стереометрії є архітектура Стародавнього Єгипту. Знання про об'єми та кути будівельники використовували під час зведення пірамід, зокрема Великої піраміди в Гізі (піраміди Хеопса). За геометрією споруда є чотиригранною рівносторонньою пірамідою. Грані піраміди чітко зорієнтовані на чотири сторони світу з точністю до 3 хвилин.

Це приклад того, як, завдяки точним розрахункам, забезпечувалася симетрія, міцність і довговічність споруд. Ці принципи заклали основи геометрії тривимірного простору та дозволили вирішувати складні архітектурні завдання.

Рис. 1.1.1. Піраміда Хеопса

Досягнення єгипетських будівничих мали значний вплив на розвиток геометричних знань, які згодом перейняли античні мислителі, зробивши їх важливою складовою математичної науки.

У Давній Греції стереометрія отримала статус наукової дисципліни завдяки працям Евкліда, Архімеда та інших великих математиків. Евклід у своєму творі «Начала» систематизував знання про геометрію, включаючи тривимірні фігури. Він визначив основні поняття об'єму, поверхні, кута та довів низку теорем, які стали базовими для розвитку стереометрії. Наприклад, формула об'єму кулі, що належить Евкліду, досі залишається однією з найважливіших теорем у цій науці.

Архімед зробив свій внесок у розуміння об'ємів і площ складних фігур, розробивши методи, які стали основою для інтегрального числення. Його дослідження, зокрема вивчення сфери та циліндра, мали величезне значення для подальшого розвитку стереометрії.



Рис. 1.1.2. Евклід та Архімед



Рис. 1.2.3. Фреска «Тамна вечеря»

У середньовіччі стереометрія зберігала своє значення, хоча її розвиток відбувався повільніше через перевагу теологічних дисциплін. Праці таких античних математиків, як Евклід та Архімед, перекладалися й вивчалися арабськими вченими, зокрема Аль-Хорезмі. Завдяки їхній діяльності знання античності не лише зберігалися, а й доповнювалися новими ідеями.

Стереометрія мала практичне застосування в архітектурі, допомагаючи у створенні величних соборів, мостів і фортифікаційних споруд, які вимагали точних розрахунків і геометричних знань.

Відродження стало переломним етапом для стереометрії. Видатні діячі цієї епохи, такі як Леонардо да Вінчі, Альбрехт Дюрер і Джероламо Кардано, зробили значний внесок у розвиток геометричних ідей. Леонардо да Вінчі застосовував стереометричні принципи у своїх мистецьких і наукових дослідженнях, зокрема для створення перспективи й передачі просторової глибини у знаменитих роботах, таких як «Темна вечеря».

Стереометрія особливо яскраво проявилася в архітектурі епохи Відродження. Наприклад, під час проєктування Собору Святого Петра в Римі використовувалися складні розрахунки об'ємів і площ, які базувалися на принципах цієї науки.

У XIX столітті завдяки Жоржу Ліувілью та його методу інтегрування стереометрія отримала новий імпульс у розвитку. Це дозволило з високою точністю обчислювати об'єми складних геометричних фігур.

У XX і XXI століттях розвиток комп'ютерних технологій значно розширив можливості стереометрії. Сьогодні вона знайшла застосування в різних сферах, таких як архітектура, медицина (зокрема 3D-сканування), космонавтика, інженерія та навіть у розробці комп'ютерних ігор. Програми для тривимірного моделювання, як-от AutoCAD і Blender, дають змогу створювати складні моделі, які раніше здавалися недосяжними.

Стереометрія також займає важливе місце в сучасній освіті, сприяючи розвитку просторового мислення та логіки.

Отже, стереометрія є не лише математичною дисципліною, а й ключовим інструментом для розуміння тривимірного світу. Вона слугує основою для створення, аналізу та вивчення об'єктів — від пірамід Стародавнього Єгипту до сучасних цифрових технологій. Її історія, тісно переплетена з розвитком людської цивілізації, демонструє, як наукові досягнення впливають на мистецтво, техніку й культуру. Сьогодні стереометрія продовжує розвиватися, відкриваючи нові можливості для науковців і практиків.

ВИСТУП КОМАНДИ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ В УКРАЇНІ

Українська архітектура завжди вирізнялася самобутністю, формуючись у складних і багатограних історичних умовах. Сьогодні вона переживає своєрідний ренесанс, відроджуючись із залишків радянського архітектурного спадку, зокрема сталінського ампіру та хрущовського стандартизованого будівництва. Ми є свідками народження нової епохи, що поєднує сучасність із багатою історичною спадщиною. Одним із найяскравіших її компонентів є український модерн.

Початок цього стилю датується 1903 роком, коли архітектор Василь Кричевський створив проєкт будинку Полтавського губернського земства (нині Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського). Спершу цей стиль, що суттєво відрізнявся від загальних архітектурних тенденцій, називали псевдомавританським. Проте завдяки українському художнику Афанасію Сластьону він отримав назву «український стиль», яка згодом трансформувалася в «український модерн». Кричевський заклав основи українського архітектурного модерну, взявши за базу народні традиції житлового та церковного будівництва. Будівля земства має Ш-подібну форму, її фасади прикрашені гербами повітових міст губернії. Сьогодні тут розташований краєзнавчий музей.



Рис. 1.2.1. Будівля Будинку Полтавського губернського земства

Століттями українське зодчество існувало окремо від міської архітектури. Однак у XIX столітті архітектори почали черпати в ньому натхнення, переносючи народні традиції в урбаністичний простір. Одним із результатів цього процесу стала школа ім. І. П. Котляревського, збудована в Полтаві в 1906 році за проєктом архітекторів Є. Сердюка та М. Стасюкова. Це була перша в Україні меморіальна школа, присвячена видатному діячеві української культури. Будівля мала Г-подібну форму: перший поверх був із цегли, а другий — дерев'яний, обкладений цеглою. Під час Другої світової війни школа згоріла, а згодом її розібрали.

Одночасно з будівлею земства та школою було зведено Покровську церкву в селі Плішивці на Полтавщині (1902-1907рр.) за проєктом архітектора Олександра Кузнецова. Церква має дев'ять куполів, які з прямокутників переходять у восьмигранники та поступово звужуються догори. Стіни викладено з нахилом усередину. Покровська церква стала праобразом українського необароко та відтворенням народного зодчества.



Рис.1.2.2. Свято-Покровська церква, с. Плішивець, Полтавська обл.

Свято-Троїцький собор у м. Самар, який ми згадали, є найбільшим дерев'яним храмом в Україні, який зведено без жодного залізного цвяха у 1772—1781рр. Побудована народним майстром Якимом Погребняком.

Відмінними рисами УАМ є об'ємні композиції будівель (П-, Г-, Ш-подібні форми); складні стінові композиції; оригінальні форми вікон (шестикутні, трапецієподібні, аркові; виразні портали; складна пластика дахів (шатрові, високі).

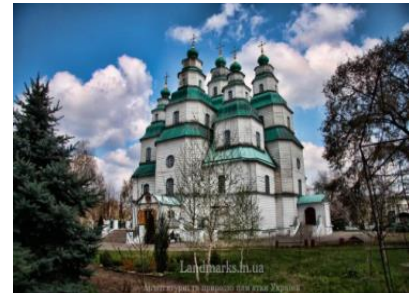


Рис.1.2.3. Свято-Троїцький собор у м. Самар

З 1903 року український архітектурний модерн почав стрімко розвиватися майже в усіх регіонах України. У Харкові було створено Український художньо-архітектурний відділ, який займався збереженням пам'яток архітектури, відновленням народного зодчества та поширенням українського стилю.

Після революції багато діячів українського модерну були репресовані або змушені емігрувати. Український архітектурний модерн пішов у «підпілля», поступившись місцем раціоналізму й конструктивізму. Офіційно стиль завершив своє існування в 1941 році, хоча його елементи продовжували використовувати окремі архітектори.

Отже, український модерн — це унікальне явище, архітектурне надбання, яке потребує широкого вивчення та збереження для майбутнього. Важливо, аби сучасні молоді архітектори надихалися його особливостями, створюючи власні шедеври.

ВИСТУП КОМАНДИ 3. ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ СТЕРЕОМЕТРІЇ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ УКРАЇНИ

Стереометрія залишається ключовим інструментом для архітекторів і в XXI столітті. У сучасній архітектурі України її принципи активно використовуються для створення будівель, які поєднують естетику, інноваційність та практичність. Ці концепції стали основою багатьох визначних проєктів, що формують сучасний образ українських міст і сіл.

1. Стереометрія у проєктуванні житлових комплексів

Українські житлові комплекси останніх років усе частіше звертаються до принципів об'ємно-просторового проєктування. Завдяки використанню багатограничних форм фасадів та нестандартних конструкцій вдається досягти оптимального використання простору, гармонійного зонування та унікального дизайну.

Наприклад, у багатьох новобудовах великих міст, таких як Київ, Львів чи Харків, архітектори застосовують трапецієподібні виступи, каскадні балкони та панорамні вікна. Ці рішення не лише створюють естетично привабливий вигляд, а й сприяють кращому освітленню та природній вентиляції приміщень.



Одним з найцікавіших об'єктів є столичний ЖК Tetris Hall. Маркетологи позиціонують його як найкращий ЖК України. А реклама йде під слоганом «Ви точно чули про цей ЖК!». В комплексі передбачений триярусний паркінг, басейн на даху, безшумні ліфти та ряд інших інновацій. Це один з кращих прикладів модерністської архітектури в Україні.

Рис. 1.3.1 ЖК Tetris Hall

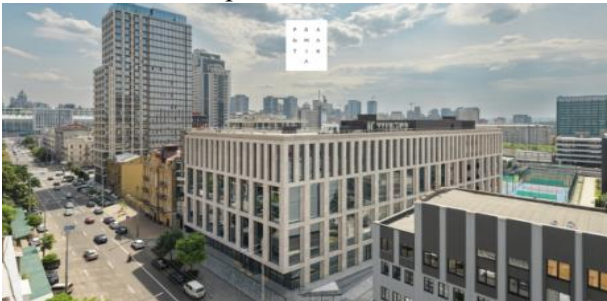
2. Громадські будівлі та бізнес-центри

У сучасній українській архітектурі офісних і громадських будівель геометрія простору стає основою для створення складних багатофункціональних споруд. Такі проекти, як столичні чи бізнес-центри Heritage та tw12ve, демонструють, як стереометрія допомагає формувати унікальні архітектурні ансамблі. Це одні з найновіших бізнес-центрів, введені в експлуатацію в II півріччі 2024 року.



Рис. 1.3.2. Бізнес-центр Heritage

Бізнес-центр Heritage від українського архітектурного бюро АПХ studio є першим етапом редевелопменту кварталу в центрі міста. Будівля вже отримала три нагороди на престижному міжнародному конкурсі. Будівля має сім поверхів, проте, оскільки кілька поверхів візуально об'єднані вікнами, Heritage виглядає як чотириповерхівка. Одним із найважливіших завдань було якісно інтегрувати нову будівлю в історичний ареал міста. До садиби Франца Голомбака 1913-14 років, кандидата на статус історичної пам'ятки, прилягає скляна зубчаста перетинка. Таким чином, композиція з будинків різних епох виглядає більш гармонійною.



На цьому та інших прикладах ми бачимо, що в сучасній архітектурі математичний підхід відіграє ключову роль. Зокрема, багатогранні форми, схеми з використанням трикутників, ромбів та інших геометричних фігур дозволяють збільшити стійкість конструкцій, створити відкриті простори для зон відпочинку й одночасно інтегрувати сучасні інженерні системи.

Рис. 1.3.3. Поєднання будинків різних епох

3. Храмова архітектура та культурні об'єкти

Сучасна храмова архітектура в Україні нерідко звертається до традиційних принципів зодчества, але адаптує їх до сучасних вимог і матеріалів. Маємо приклади застосування стереометрії для досягнення гармонії між традицією та інновацією.

Прикладом сучасної архітектури є церква святих Володимира та Ольги в м. Ходорів на Львівщині. Цей храм здобув перемогу на XXIII Міжнародному будівельному конкурсі «European Award 2018» у Варшаві. Проєкт належить львівському архітектору Олександру Матвійову, який створив його ще у 1999 році.



Рис. 1.3.4. Церква святих Володимира та Ольги в м. Ходорів

Наприклад, новозбудовані церкви у Львові, Києві та Тернополі демонструють, як стереометрія дозволяє створювати легкі й водночас візуально вражаючі конструкції. Такі споруди відповідають сучасним архітектурним стандартам, залишаючись водночас символами духовності.

4. Транспортна інфраструктура: мости та розв'язки

Транспортна архітектура, як-от мости та розв'язки, особливо залежить від точних стереометричних розрахунків. Геометрія аркових конструкцій, вантових мостів і багаторівневих естакад забезпечує їхню міцність, довговічність і оптимальне використання матеріалів.



Рис. 1.3.5. Подільсько-Воскресенський міст

Наприклад, Подільсько-Воскресенський міст у Києві використовує аркові елементи та багатогранні підтримувальні конструкції, які є яскравим прикладом реалізації стереометричних принципів. Подібні інженерні рішення також допомагають зменшити візуальне навантаження на міський пейзаж. Це один із найбільших інфраструктурних об'єктів у Києві – дев'ять з половиною кілометрів моста в повітрі над островами, над Дніпром.

5. Енергоефективні будівлі та інноваційні проєкти

Стереометрія активно використовується для створення енергоефективних і екологічних споруд. Геометрія куполів, пірамідальних форм чи інших багатогранників дозволяє рівномірно розподіляти тепло, зменшувати енерговитрати та забезпечувати природне освітлення.

Як приклад, у Карпатах активно будуються екоготелі, спроектовані за принципами стереометрії. Вони мають різну конфігурацію, зокрема популярними є будівлі сферичної конструкції, що не лише мають естетичний вигляд, а й ефективно протистоять сильним вітрам і сніговим навантаженням.



Рис. 1.3.6. Частина комплексу екоготелю Таор-Карпати



Рис. 1.3.7. Унікальний купольний екоготель

Отже, стереометрія у сучасній архітектурі України є потужним інструментом для поєднання інноваційних технологій, екологічних рішень та естетичних ідей. Вона допомагає архітекторам створювати унікальні, функціональні та гармонійні будівлі, які водночас стають символами нової епохи. Застосування стереометричних принципів відкриває нові горизонти для розвитку архітектури, формуючи ідентичність сучасної України на світовій арені.

ВИСТУП КОМАНДИ 4. АРХІТЕКТУРНІ ШЕДЕВРИ ОДЕЩИНИ ВІД МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ

Українська архітектурна палітра представлена комплексом близько 14 тисяч пам'яток архітектури, що досі захоплюють своєю величчю та надихають сучасних архітекторів. Українська архітектурна спадщина є частиною світового культурного надбання — сім архітектурних шедеврів на нашій землі внесено до Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Особливістю української архітектури є її неповторний стиль, який розвивався під впливом різноманітних архітектурних течій — від романського стилю до постмодернізму. Багато пам'яток було спроектовано іноземними архітекторами, але не менш значні споруди створили й українські майстри.

В межах свого дослідження ми звертаємо увагу на архітектурні об'єкти Одеси та Одеської області. Тож, розглянемо історичні пам'ятки та ряд сучасних архітектурних споруд нашого регіону.



Рис. 2.1.1. Одеська філармонія

Особливе враження справляють архітектурні зразки обласного центру - міста Одеси.

Філармонія

Одеська обласна філармонія є однією з найвідоміших та найоригінальніших споруд обласного центру. Спроектвана архітектором О. Бернардацці, будівля вражає еклектикою, що поєднує елементи венеціанського неоренесансу та мавританського стилю.

Цей фантастичний архітектурний мікс виглядає справжньою екзотикою на тлі міського середовища. У внутрішньому дворіку відвідувачі можуть відчувати атмосферу Італії, що ще більше підсилює унікальність цієї споруди.

Стереометричний аналіз:

Будівля вирізняється гармонійним поєднанням геометричних форм: арки, круглі вікна та декоративні елементи фасаду створюють багатопланову структуру. Складність фасаду підкреслюється ритмом колон і карнизів, а симетрія архітектурних деталей забезпечує візуальний баланс.

Готель «Брістоль»

Розташований навпроти філармонії, п'ятизрівковий готель «Брістоль» є взірцем розкоші та пишноти. Збудований у 1898-1899 рр. Це перший чотирьохповерховий готель Одеси. Його фасад, виконаний у стилі бароко, прикрашений багатою ліпниною, яка контрастує з червоно-рожевими стінами. Ця будівля стала архітектурною перлиною Одеси та однією з найпопулярніших локацій для фотографування. Є пам'ятником архітектури.

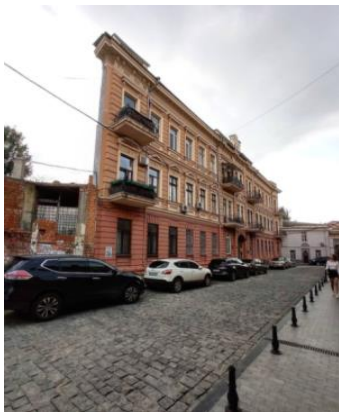


Рис. 2.1.2. Готель «Брістоль»

Стереометричний аналіз

Фасад готелю побудований на основі симетричних прямокутних композицій, з вікнами, що мають аркову форму. Ліпнина, що розташована у верхній частині фасаду, створює об'ємний візуальний ефект, тоді як балкони та карнизи додають фасаду глибини.

Плоский будинок



Одеса відома своїм «плоским будинком», який під певними ракурсами виглядає як стіна, що височіє окремо. Це ілюзія створена трикутною формою споруди та гострим кутом між її стінами. Споруда входить в трійку найбільш плоских будівель світу. В Одесі є 6 таких будинків. Подібні будинки можна знайти й в інших містах України. У Львові подібний будинок має стіни, які утворюють кут у 45 градусів, через що він здається надзвичайно вузьким. У Житомирі таку будівлю називають «будинок-серце», адже її стіни, з'єднуючись під гострим кутом, нагадують форму серця.

Стереометричний аналіз:

Будівля має форму трикутної призми, яка під певними ракурсами створює оптичну ілюзію плоского об'єкта. Такий архітектурний задум є прикладом ефективного використання простору в умовах щільної забудови, водночас додаючи міському середовищу унікальності.

Рис. 2.1.3. Будинок-стіна

Одеський оперний театр

Оперний театр Одеси – це справжній культурний символ міста та один із найкрасивіших театрів Європи. Збудований у стилі віденського бароко архітекторами Ф. Фельнером і Г. Гельмером, театр включений до списку найнезвичайніших пам'яток Східної Європи за версією журналу Forbes. Особливо вражає інтер'єр театру, де зберігається найбільша в Україні коштумерна з понад 800 вбраннями, найстарішому з яких – 100 років.

Стереометричний аналіз:

Форма будівлі заснована на симетрії прямокутного паралелепіпеда з напівкруглими елементами фасаду. Круглий купол додає об'єму, а колони та аркові вікна підкреслюють вертикальну композицію. Внутрішній інтер'єр театру наповнений вигнутими лініями та геометричними орнаментами, що створює відчуття просторової гармонії.



Рис. 2.1.4. Оперний театр

Археологічний музей

Археологічний музей є найстарішим музеєм такого типу в Україні. Хоча наразі він не працює, будівля залишається важливим елементом історичної спадщини Одеси.

Стереометричний аналіз:

Форма будівлі має класичний прямокутний план із симетричним фасадом, який акцентується на центральному вході. Колони додають вертикальній стабільності композиції, а фронтон створює ілюзію завершеності.



Рис.2.1.5. Археологічний музей



Потьомкінські сходи

Потьомкінські сходи – один із головних символів Одеси, збудований у першій половині XIX століття. Ця унікальна пам'ятка створює оптичну ілюзію, адже верхні сходи вужчі за нижні.

Стереометричний аналіз:

Сходи є класичним прикладом трапецієподібної геометрії. Візуальний ефект перспективи досягається за рахунок поступового звуження ширини сходинок, що створює ефект нескінченності при погляді зверху.

Рис.2.1.6. Потьомкінські сходи

Воронцовська колонада

Воронцовська колонада, відома також як ротонда, є шедевром класицизму. Спроектвана Ф.К. Боффо, вона є однією з найвпізнаваніших споруд Одеси.

Стереометричний аналіз:

Колонада побудована у формі півкола, створеного з однакових за розміром колон. Геометрична гармонія досягається через рівномірний розподіл колон уздовж дуги, а їх висота додає відчуття простору.



Рис.2.1.7. Воронцовська колонада

Ананьївський собор

Ананьївський собор Святого Олександра Невського є пам'яткою архітектури та одним з найстаріших в Одеській області. Храм спроектував всесвітньо відомий архітектор Юрій Дмитренко. Собор збудований у 1915 р.

Геометричний аналіз:

Ананьївський собор святого Олександра Невського є чудовим прикладом поєднання архітектурних елементів у стилі еклектики. Розгляньмо геометричні аспекти цієї пам'ятки:

1. Куполи:

Головний купол храму має форму півсфери. Чотири менші куполи також є сферичними, вони гармонійно врівноважують загальну композицію. Ця геометрична форма дозволяє ефективно розподіляти навантаження на стіни споруди.

2. Дзвіниця:

Дзвіниця має чітко виражену конічну форму з елементами призматичних конструкцій. Конусоподібний шпиль завершує вертикальну домінанту собору.

3. Фасад:

Основна структура фасаду містить прямокутні форми, які чергуються із закругленими арками. Аркові елементи над вікнами та дверима виконують не лише декоративну, а й конструктивну функцію, перерозподіляючи вагу будівлі. Колони мають форму циліндрів, а їхні капітелі прикрашені деталями у стилі бароко.

4. Фронтон:

Трикутні фронтони мають правильну геометричну форму, яка надає фасаду завершеності. Їхня симетрія підсилює відчуття гармонії у зовнішньому вигляді храму.

5. План будівлі:

Храм має хрестоподібний план, що є традиційним для православних церков. Геометрично це можна розглядати як поєднання прямокутних і квадратних форм, які забезпечують симетрію та стійкість конструкції.

Собор Святого Олександра Невського, завдяки своїй архітектурній складності та використанню геометричних форм, є унікальним прикладом поєднання математичної точності з мистецтвом.

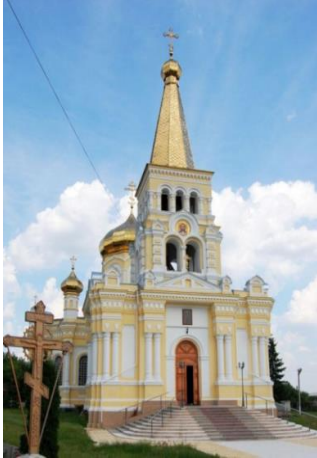


Рис.2.1.8. Собор святого Олександра Невського, м. Ананів



Рис. 2.1.10. Ананівський собор. Архівне фото.

Свято-Дмитрівська церква, м. Одеса

Ще однією знаменитою роботою Юрія Дмитренка є Свято-Дмитрівська церква на Новому християнському кладовищі в Одесі, що є пам'яткою культурної спадщини України.

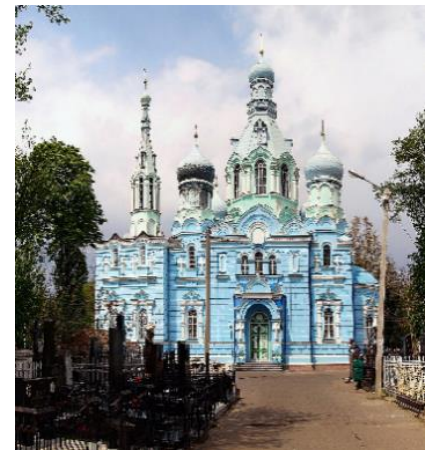


Рис.2.1.9. Свято-Дмитрівська церква, м. Одеса

Лютеранська кірха святого Павла

Будівля храму вирізняється стриманою готичною естетикою. Реставрація повернула їй автентичний вигляд, а високі шпилі нагадують архітектуру середньовічних соборів.

Стереометричний аналіз:



Кірха має чіткі вертикальні лінії, які підкреслюють стрімкість форм. Високі шпилі та аркові вікна створюють відчуття висоти та легкості, характерні для готичного стилю.

Усі ці архітектурні споруди, з точки зору стереометрії, демонструють цікаве поєднання класичних геометричних форм з унікальними конструктивними рішеннями, що дозволяє їм не тільки виступати як культурні та історичні пам'ятки, а й забезпечувати функціональність і стійкість їхніх конструкцій.

Ми розглянули шедеври архітектури минулих століть. Цікаво розглянути і здобутки архітектури часів незалежності. Пропонуємо послухати наших колег які дослідили оригінальні сучасні архітектурні досягнення Одеської області та особливості їх стереометричних рішень.

Рис.2.1.11. Кірха святого Павла

ВИСТУП КОМАНДИ 5. ГЕОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ОРИГІНАЛЬНИХ СУЧАСНИХ АРХІТЕКТУРНИХ ОБ'ЄКТІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Незалежність принесла Україні значні зміни, що вплинули на всі сфери, зокрема й на будівництво. Архітектори почали шукати нові ідеї та підходи, що можемо побачити й на зразках, що наявні на території Одещини.

Спершу звернемо увагу на будівлі обласного центру. Більшість архітектурних пам'яток Одеси, що визначають її неповторний вигляд, були збудовані в XIX – XX століттях. Архітектурні стилі, які надавали місту своєї особливої чарівності, нині не використовуються так часто, проте Одеса активно забудовується. Сучасна архітектура, намагаючись подолати одноманітність хрущовок і масивних монолітних конструкцій зі скла й бетону, поступово шукає *нове* обличчя, доводячи своє право на існування.

Одним із яскравих прикладів вдалої сучасної архітектури є «Будинок-хвиля» на 11 станції Великого Фонтану.

«Будинок-хвиля» — оригінальна дача, розташована на першій лінії, з морським фасадом, який добре видно відпочиваючим на пляжі «Чайка». Архітектором цього проекту є Микола Матюшенко. Для створення будівлі він обрав стиль «біонічної архітектури», яка черпає натхнення з форм і структур живої природи.

Завдяки цьому будинок нагадує витвори іспанця Антоніо Гауді.

Хоча точна дата будівництва «Будинку-хвилі» невідома, перший раз його побачили у 2008 році.

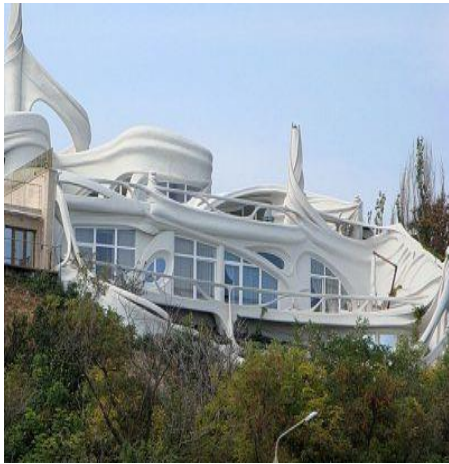


Рис.2.2.1. Будинок-хвиля

Геометричний аналіз «Будинку-хвилі»:

У геометричному контексті «Будинок-хвилю» можна охарактеризувати як поєднання органічних, природних форм із сучасними архітектурними рішеннями. Хвилюподібні лінії фасаду створюють ефект руху, а форма будівлі нагадує природні структури, зокрема морські хвилі. Використання кривих ліній замість прямокутних форм дозволяє будівлі вписуватися в навколишнє середовище, зберігаючи її естетичну цілісність. Просторова організація будівлі передбачає плавні переходи між зовнішнім і внутрішнім простором, що створює ефект «легкості» й невимушеності.

З точки зору структурної геометрії, будівля може бути проаналізована як комбінація об'ємних форм із плавними кривими, що дає можливість зменшити вплив на оточення за рахунок м'якших, природних контурів.



Рис.2.2.2. Будинок-хвиля. Фасад.

Рис.2.2.3. Будинок-хвиля. Елементи

Прикладом сучасної архітектури є **двоповерховий будинок** площею 198 кв.м, розташований у котеджному поселенні «Совіньон» в с. Лиманка Одеського району.

До складу будинку входять:

- Тераса площею 96 кв.м.
- Гостьовий будиночок площею 35 кв.м.
- Укриття площею 17 кв.м на цокольному поверсі.
- Експлуатований плоский дах площею 186 кв.м.

Ділянка складає 5 соток.

- Басейн розміром 3х7 м (бетонна чаша).
- Паркінг для двох автомобілів.

Ця будівля є прикладом сучасної архітектури, що включає розсувні віконні системи «в підлогу», що забезпечують максимальне проникнення природного світла та створюють відчуття єдності з навколишнім середовищем. Вентильований фасад виконано з комбінації керамогранітних панелей, термодерева, алюмінію та скла, що забезпечує не тільки естетичну привабливість, але й високі теплоізоляційні властивості.

Планування будинку включає:

- Вітальню з кухнею та їдальнею, що органічно поєднуються в єдиний простір.
- Чотири спальні, в тому числі майстер-спальню.
- Три санвузли.
- Котельню-пральню.

Геометричний аналіз:

В архітектурі цього будинку активно використовуються прямі лінії та прості геометричні форми, що відповідають принципам сучасного мінімалізму. Двоповерхова конструкція має чітко визначену вертикальну організацію, де поверхи розділені по вертикалі за допомогою плоского даху, що додає будівлі елегантності та сучасного вигляду.

Плоский дах, який займає значну частину площі, виступає як важливий елемент експлуатованої площі, збільшуючи функціональність будівлі. Геометрія фасаду демонструє симетрію та гармонійне поєднання різних матеріалів — керамогранітних панелей, термодерева та скла, що створюють цікаву гру текстур і поверхонь, підкреслюючи естетичну цілісність будівлі.

Інтеграція великих розсувних віконних систем у фасад дає можливість плавно з'єднати внутрішній простір з зовнішнім середовищем, створюючи відчуття простору та безперешкодного переходу між інтер'єром і природою. Формування простору з використанням цих геометричних елементів дозволяє збалансувати функціональність і естетику будівлі.



Рис.2.2.2. Приклад сучасної архітектури

Автори бізнес-центру KADORR CITY, який перебуває в стані будівництва, позиціонують свій комплекс як інноваційний офісний центр Одеси та найвища комерційна будівля міста. Це ділова частина єдиного простору - житлового комплексу з 9 будинків.

Геометричний аналіз бізнес-центру KADORR CITY можна виконати, враховуючи основні геометричні характеристики та архітектурні особливості:

Конструктивні особливості:

1. Монолітний каркас:

- Каркасна конструкція дозволяє створювати великі відкриті простори, що важливо для офісних будівель.

- Геометрично каркас формує прямокутні осередки, які забезпечують рівномірний розподіл навантажень по всій площі.

2. Форма будівлі:

- Будівля складається з двох основних вертикальних блоків, з'єднаних за допомогою центральної частини.

- Її структура нагадує Г-подібну конфігурацію, що забезпечує функціональний поділ простору, зокрема для окремих офісних і громадських зон.

3. Фасад:

- Регулярний ритм віконних прорізів створює строгість і чіткість геометрії. Прямі лінії віконних рядів формують візуальну симетрію фасаду.

- Застосування металопластикових вікон із двокамерним склопакетом додає фасаду сучасного вигляду, а також сприяє енергозбереженню.

4. Розташування:

- Будівля інтегрована у структуру житлового комплексу, що створює функціонально-єдиний простір. Геометрія розташування на ділянці забезпечує зручний доступ до всіх елементів комплексу.

Геометричні елементи:

1. Вертикальність:

- Значна висота будівлі робить її найвищою комерційною спорудою міста. Цей вертикальний акцент забезпечує візуальну домінанту в навколишньому міському просторі.

2. Сегментація площин:

- Чіткі горизонтальні лінії між поверхами створюють ритмічну композицію. Це додає будівлі гармонійного вигляду і підкреслює розподіл рівнів.

3. Матеріали:

- Газобетон, як основний конструктивний матеріал, має високі теплоізоляційні властивості, що впливає на зниження витрат енергії. Геометрія блоків газобетону дозволяє створювати точні та рівні поверхні для подальшої обробки.

4. Функціональний простір:

- Зовнішні майданчики та відкриті тераси додають до площі функціональності. Плоский дах можна використовувати для інженерних систем чи як експлуатовану поверхню.

Басейн і паркінг:

- Передбачений підземний паркінг, що відповідає геометричним параметрам основи будівлі, оптимізуючи використання території. Басейн також інтегрований у загальну композицію комплексу.

У підсумку, KADORR CITY є зразком сучасної архітектури з домінуванням простих форм, строгих ліній і функціонального використання геометрії. Його конструктивні особливості забезпечують не лише естетичний вигляд, а й економічну ефективність та комфорт для користувачів.



Рис.2.2.3. Бізнес-центр і ЖК KADORR CITY

Отже, стереометричні рішення, використані у нових проєктах, зокрема тих, що розташовані на території Одеської області, відображають естетичні й функціональні вподобання суспільства, гармонійно поєднуючи історичний контекст із потребами сучасності.

Загалом, варто сказати, що українська архітектура, зокрема архітектурні об'єкти Одеської області — це втілення геометричної гармонії, що поєднує просторову складність із естетичними законами. Кожна будівля є прикладом практичного застосування стереометрії для створення функціональних та естетично завершених об'єктів. Ці об'єкти заслуговують подальшого дослідження, які можуть спиратися, зокрема, і на озвучену нами інформацію.

Дискусія

Після виступу команд настав час дискусії. Пропонуємо Вашій увазі питання, які може використати вчитель для закріплення матеріалу.

До виступу команди 1.

1. Що вивчає стереометрія як розділ геометрії?
2. Які практичні сфери застосування стереометрії були згадані?
3. Як стереометрія вплинула на розвиток архітектури Стародавнього Єгипту?
4. Яка архітектурна споруда є прикладом застосування стереометрії в Стародавньому Єгипті?
5. Хто з античних математиків зробив значний внесок у розвиток стереометрії, і як саме?
6. Як Евклід вплинув на розвиток стереометрії, згідно з розповіддю?
7. Як Архімед сприяв розвитку стереометрії в галузі обчислення об'ємів і площ?
8. Яке значення для розвитку стереометрії мав період Відродження?
9. Які видатні діячі епохи Відродження сприяли розвитку стереометрії, і як саме?
10. Як комп'ютерні технології вплинули на розвиток стереометрії в XX і XXI століттях?

До виступу команди 2.

1. Якими історичними умовами зумовлена самобутність української архітектури?
2. Які елементи радянського архітектурного спадку вплинули на сучасну українську архітектуру?
3. Хто і коли започаткував стиль, який згодом став відомий як український модерн?
4. Яка будівля є першим прикладом українського модерну і хто був її архітектором?
5. Яким чином український стиль трансформувався в «український модерн»?
6. Які народні традиції використовував Василь Кричевський у своєму проєкті будинку Полтавського губернського земства?
7. Яка школа стала першою меморіальною школою в Україні і що з нею сталося під час Другої світової війни?
8. Як виглядає Покровська церква в селі Плішивці, і яку роль вона відіграє в історії українського неobaroko?
9. Якими особливостями відзначаються будівлі в українському архітектурному модерні?
10. Як вплинула політична ситуація після революції на розвиток українського архітектурного модерну?

До виступу команди 3.

1. Яке значення має стереометрія для сучасної архітектури України?
2. Як принципи стереометрії використовуються у проєктуванні житлових комплексів в Україні?
3. Які архітектурні елементи використовуються для покращення освітлення та вентиляції в нових житлових комплексах?
4. Якими інноваційними особливостями відзначається ЖК Tetris Hall?
5. Яку роль відіграє геометрія в проєктуванні громадських будівель та бізнес-центрів?
6. Як будівля бізнес-центру Heritage інтегрується в історичний контекст міста?
7. Які переваги дає використання стереометрії у храмовій архітектурі України?
8. Як сучасні церкви у Львові, Києві та Тернополі використовують стереометрію для досягнення гармонії з традицією та інноваціями?
9. Яким чином стереометричні розрахунки забезпечують міцність та довговічність транспортної інфраструктури, зокрема мостів та розв'язок?
10. Як стереометрія сприяє створенню енергоефективних та екологічних будівель, зокрема у Карпатах?

До виступу команди 4.

1. Яка кількість пам'яток архітектури входить до української архітектурної палітри, і скільки з них внесено до Списку світової спадщини ЮНЕСКО?
2. Які архітектурні стилі вплинули на розвиток української архітектури?
3. Хто спроектував Одеську обласну філармонію, і які стилі поєднуються в її архітектурі?
4. Який архітектурний стиль представлений в готелі «Брістоль» і чим відрізняється його фасад?
5. Що робить «плоский будинок» в Одесі таким унікальним, і чому його вважають одним із найбільш плоских будинків у світі?
6. Чим Одеський оперний театр відрізняється від інших театрів Європи, і які особливості його архітектури?
7. Які геометричні форми визначають архітектуру археологічного музею в Одесі?
8. Яка оптична ілюзія створюється Потьомкінськими сходами, і як вона досягається?

9. Які геометричні елементи характеризують Воронцовську колонаду, і хто є її автором?

10. Які архітектурні особливості має Ананьївський собор, і як геометрія будівлі сприяє його конструктивній стабільності?

До виступу команди 5.

1. Як незалежність України вплинула на розвиток архітектури, зокрема в Одеській області?

2. Які архітектурні стилі найбільше визначають вигляд Одеси?

3. Як сучасна архітектура Одеси намагається подолати одноманітність хрущовок?

4. Що таке «біонічна архітектура» і як вона втілена в «Будинку-хвилі»?

5. У чому полягає геометрична особливість «Будинку-хвилі» на 11 станції Великого Фонтану?

6. Як сучасна архітектура будинку в котеджному поселенні «Совіньон» поєднує естетику і функціональність?

7. Які архітектурні особливості будівлі в котеджному поселенні «Совіньон» підкреслюють її сучасний стиль?

8. Які конструктивні особливості бізнес-центру KADORR CITY роблять його найвищою комерційною будівлею Одеси?

9. Як геометрія фасаду бізнес-центру KADORR CITY створює візуальну симетрію?

10. Чому архітектура Одеської області є прикладом гармонії між історією і сучасними вимогами?

Висновки. Сучасна архітектура України, зокрема Одеської області, є яскравим прикладом гармонійного поєднання інновацій, культурних особливостей і математичних підходів у проектуванні. В даному посібнику було розроблено приклад засідання клубу математиків, на якому учні у власних дослідженнях мають змогу виявити, що геометричні принципи, які лежать в основі стереометрії, дозволяють створювати складні просторові форми, забезпечуючи їхню функціональність, стійкість і естетичну привабливість.

Аналіз архітектурних об'єктів Одеської області, запропонований у посібнику, підтверджує, що інженерні рішення та використання сучасних матеріалів сприяють втіленню нестандартних ідей, а стереометрія виступає важливим інструментом для створення архітектурних форм із чіткими математичними закономірностями. Дослідження геометричних характеристик споруд дозволяє простежити тісний взаємозв'язок між естетикою та точними науковими підходами в архітектурі.

Інформація, вміщена в посібнику, також підтверджує актуальність математичного аналізу сучасної архітектури, оскільки стереометричні методи відкривають нові можливості для оцінки якості дизайну й інженерних рішень. Недостатня вивченість архітектури Одеської області з математичної точки зору підкреслює важливість подальших досліджень у цьому напрямі, до яких і може стимулювати учнів подібна інформація, вміщена в посібнику.

Отже, інформація, запропонована нами в даному посібнику, розширює розуміння ролі стереометрії у проектуванні сучасних будівель, демонструючи, як математичні принципи сприяють інноваціям в архітектурі, і пропонує учням перспективи для подальшого вивчення взаємозв'язку науки, технологій і мистецтва у створенні просторових форм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Апостолова, Г. В. (2000). Стереометрія в опорних схемах. Київ: Факт. 68 с.

Бевз, Г. П., Бевз, В. Г., Владимирів, В. М., & Владимірова, Н. Г. (2000). Підручник для учнів 10–11 класів з поглибленим вивченням математики в середніх загальноосвітніх закладах. Київ: Освіта. 239 с.

Бевз, Г. П., & Бевз, В. Г. (2002). Вивчення елементів стереометрії в основній школі. Математика, (13), 7.

Генденштейн, Л. Е., & Єршова, А. П. (1997). Наочний довідник з геометрії. Харків, Тернопіль: Гімназія Підручники і посібники. 96 с.

Мерзляк, А. Г., Номіровський, Д. А., Полонський, В. Б., & Якір, М. С. (2018). Геометрія: проф. рівень: підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Харків: Гімназія. 240 с.

Чеберніна, Г. М., & Сліпович, Н. М. (2011). Математика в житті людини. Збірка задач.

Швець, В. О. (2009). Прикладна спрямованість шкільного курсу стереометрії. Математика в школі, (4), 17–24.

Швець, В. О., & Прус, А. В. (2007). Теорія та практика спрямованості шкільного курсу стереометрії: Навчальний посібник. Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка. 156 с.

REFERENCES

Apostolova, H. V. (2000). Stereometriia v opornykh skhemakh. Kyiv: Fakt. 68 c.

Bevz, H. P., Bevz, V. H., Vladymyryv, V. M., & Vladymyrova, N. H. (2000). Pidruchnyk dlia uchniv 10–11 klasiv z pohlyblyenym vyvchenniam matematyky v serednikh zahalnoosvitnikh zakladakh. Kyiv: Osvita. 239 s.

Bevz, H. P., & Bevz, V. H. (2002). Vyvchennia elementiv stereometrii v osnovnii shkoli. Matematyka, (13), 7.

- Hendenshtein, L. E., & Yershova, A. P. (1997). Naichniy dovidnyk z heometrii. Kharkiv, Ternopil: Himnaziia Pidruchnyky i posibnyky. 96 s.
- Merzliak, A. H., Nomirovskyi, D. A., Polonskyi, V. B., & Yakir, M. S. (2018). Heometriia: prof. riven: pidruchnyky dlia 10 kl. zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Kharkiv: Himnaziia. 240 s.
- Chebernina, H. M., & Slipovych, N. M. (2011). Matematyka v zhytti liudyny. Zbirka zadach.
- Shvets, V. O. (2009). Prykladna spriamovanist shkilnoho kursu stereometrii. Matematyka v shkoli, (4), 17- 24.
- Shvets, V. O., & Prus, A. V. (2007). Teoriia ta praktyka spriamovanosti shkilnoho kursu stereometrii: Navchalnyi posibnyk. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU imeni I. Franka. 156 s.

Liudmyla Kyrylova,

teacher of mathematics, teacher-methodologist
of the municipal institution «Ananievsky
specialized lyceum of sports profile
of the Odesa Regional Council»

RESEARCH OF ARCHITECTURAL OBJECTS FROM THE POSITION OF STEREOMETRY

(MATHEMATICS IN THE DIMENSIONS OF BEAUTY)

Abstract. The article is developed as a basis for a meeting of the mathematical club, which aims to familiarize with various aspects of the application of stereometry in modern architecture. The format of the meeting involves the participation of five teams, each of which will present their research on one of the selected topics. Participants will have the opportunity not only to deepen their knowledge of geometry, but also to apply it to the analysis of real architectural objects that illustrate the relationship between mathematics and design.

The article will be useful for students of universities of 3-4 accreditation levels, students of colleges and schools of 1-2 accreditation levels, teachers and anyone interested in the practical and theoretical aspects of developing students' interest in mathematics through interdisciplinary connections.

Key words: interactive methods, stereometry, new Ukrainian school, architecture of Odesa region, modern architecture, methodology.

Дата надходження до редакції: 25.11.2024

© Кирилова Л. В., 2024

УДК 373.5.016:51:336](045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327834](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327834)

Лактіонова Олена Олександрівна,

вчитель математики Комунального закладу
«Ананьївський спеціалізований ліцей
спортивного профілю Одеської обласної ради»,
спеціаліст вищої категорії, «вчитель-методист»

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті подано методичні рекомендації для вчителів математики, які працюють в 5-6 класах НУШ, стосовно впровадження елементів фінансової грамотності.

Ключові слова: фінансова грамотність, ключові компетентності, життєві компетентності.

Вступ. Фінансова грамотність – невід’ємна складова освіти в Новій українській школі. Державний стандарт освіти наголошує на необхідності формування у учнів здатності свідомо керувати власними фінансами, розуміти цінність грошей, планувати бюджет, аналізувати витрати та ефективно заощаджувати. Інтеграція елементів фінансової грамотності в уроки математики, згідно з модельною програмою «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти автора Істер О.С., дозволяє застосувати теоретичні знання на практиці, сприяє розвитку ключових компетентностей та відповідає концепції НУШ. Новий державний стандарт освіти орієнтує вчителів на компетентнісний підхід, що передбачає застосування знань у життєвих ситуаціях. Це вимагає використання міжпредметних зв’язків (математика + екологія, фінансова грамотність тощо), інтеграції цифрових інструментів для практичних завдань, формування умінь учнів працювати в команді, розв’язувати реальні ключі, брати участь у проєктах.

Фінансова культура суспільства формується на основі рівня фінансової грамотності громадян, яка визначається рівнем знань, навичок, особливостями ставлення та поведінки у сфері управління особистими фінансами. Що вищим є рівень фінансової грамотності, то ліпше людина розуміє особливості функціонування економіки та фінансового сектору країни, а тому спроможна всебічно аналізувати ситуацію перед ухваленням особистих фінансових рішень, якість яких безпосередньо впливає на рівень її особистого фінансового добробуту, добробуту її родини та країни в цілому.

Методика впровадження фінансової грамотності на уроках математики. Впровадження елементів фінансової грамотності на уроках математики в 5-6 класах ґрунтується на принципах інтеграції, практичної спрямованості та розвитку критичного мислення. Цей підхід дозволяє учням не лише опанувати математичні знання, а й застосовувати їх для розв'язання реальних життєвих задач, пов'язаних з фінансами.

Тематичні блоки та зміст завдань Ось кілька тематичних блоків, які можна інтегрувати в уроки математики:

Бюджетування: Складання сімейного бюджету. Розрахунок витрат на продукти, одяг, розваги тощо. Порівняння різних варіантів розподілу бюджету. Аналіз впливу непередбачених витрат на бюджет.

Покупки та знижки: Розрахунок вартості товарів зі знижками. Порівняння цін в різних магазинах. Аналіз рекламних акцій. Обчислення вигоди від покупки товару в розстрочку.

Заощадження та інвестиції: Розрахунок простих і складних відсотків. Порівняння різних способів заощадження (скарбничка, банківський депозит). Моделювання інвестицій в акції та облігації.

Кредити та позики: Розрахунок щомісячних платежів за кредитом. Порівняння умов різних кредитів. Аналіз наслідків несплати кредиту.

Бізнес: Складання бізнес-плану для малого підприємства. Розрахунок прибутку і збитків. Аналіз ринку та конкуренції.

Методи та прийоми навчання

✓ Проблемні ситуації: Створення реальних життєвих ситуацій, які вимагають від учнів прийняття фінансових рішень.

✓ Рольові ігри: Моделювання різних фінансових ситуацій (відвідування магазину, банку, біржі).

✓ Проектна діяльність: Створення власних бізнес-проектів, дослідження фінансових ринків.

✓ Використання ІКТ: Робота з електронними таблицями, онлайн-калькуляторами, фінансовими симуляторами.

✓ Групова робота: Обговорення фінансових питань в групах, спільне розв'язання задач.

Інтеграція з іншими предметами. Фінансова грамотність може бути інтегрована з такими предметами, як:

✓ Історія: вивчення розвитку грошей, банківської системи.

✓ Географія: аналіз економічних карт, вивчення особливостей економіки різних країн.

✓ Суспільствознавство: вивчення основ економіки, підприємництва, державної політики у фінансовій сфері.

Оцінювання. Оцінювання знань і вмінь учнів може здійснюватися за допомогою:

✓ Тестів: для перевірки теоретичних знань.

✓ Практичних завдань: для оцінки вмінь застосовувати знання на практиці.

✓ Проектів: для оцінки творчих здібностей, вмінь працювати в команді.

✓ Портфоліо: для відстеження прогресу учня протягом навчального року.

Розглянемо детальніше відповідність вимог навчальних програм і систем:

Вимоги модельної програми Істера О.С.	Групи результатів навчання за Державним стандартом	Коментарі	Інтеграція фінансової грамотності (Приклади)
1. Дослідження ситуацій і виокремлення проблем, які можна розв'язати із застосуванням математичних методів	ГР1. Досліджує ситуації та створює математичні моделі	Ці групи результатів тісно пов'язані. Обидві передбачають здатність учня аналізувати реальні ситуації, виокремлювати в них математичні аспекти та створювати відповідні моделі.	Аналіз сімейного бюджету: виявлення проблемних зон (дефіцит, нераціональні витрати). Створення моделі бюджету для подальшого аналізу. Вивчення різних пропозицій заощаджень: порівняння банківських депозитів, інвестиційних програм (спрощений варіант). Створення моделі для порівняння.

2. Моделювання процесів і ситуацій, розроблення стратегій, планів дій для розв'язання проблемних ситуацій	ГР2. Розв'язує математичні задачі	Ці групи результатів також тісно пов'язані. Моделювання є одним із етапів розв'язання математичних задач. Учень, розробляючи модель, фактично планує стратегію розв'язання.	Планування покупки великої речі: створення плану заощадження, визначення термінів та можливих джерел додаткового доходу. Моделювання різних сценаріїв. Створення плану погашення кредиту: розрахунок щомісячних платежів, загальної суми переоплати. Моделювання впливу різних параметрів на загальну вартість.
3. Критичне оцінювання процесу та результату розв'язання проблемних ситуацій	ГР3. Інтерпретує та критично аналізує результати	Ці групи результатів повністю співпадають. Обидві підкреслюють важливість не лише отримання результату, а й розуміння його змісту, аналізу процесу розв'язання та оцінки його ефективності.	Аналіз ефективності різних стратегій заощадження: порівняння результатів та обґрунтування вибору найкращої стратегії. Критична оцінка отриманих даних. Оцінка вигідності різних пропозицій товарів/послуг з урахуванням знижок та акцій. Аналіз цін та обґрунтування вибору оптимального варіанту.
4. Розвиток математичного мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіння математичною мовою	Всі три групи результатів	Цей результат є більш загальним і пронизує всі інші. Він передбачає не лише формальне виконання завдань, а й глибоке розуміння математичних понять та вміння застосовувати їх у різних ситуаціях.	Усі вищезгадані приклади потребують застосування математичних знань та фінансової грамотності, що розвиває математичне мислення та володіння термінологією.

Приклади завдань відповідно до вимог до обов'язкових результатів навчання учнів математичної галузі. Наведені нижче зразки завдань з математики для 5–6 класів орієнтовані на вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів. Завдання з фінансової грамотності для 5–6 класів мають бути спрощеними та адаптованими до віку учнів. Акцент має бути зроблений на розумінні базових принципів, а не на складних фінансових інструментах. Завдання мають бути цікавими та пов'язаними з реальним життям дітей. Використання ігрових моментів та проектних задач значно підвищить ефективність навчання.

Дослідження ситуацій і виокремлення проблем, які можна розв'язати із застосуванням математичних методів. Завдання інтегрують елементи фінансової грамотності відповідно до модельної програми Істер О.С. Вони передбачають не тільки обчислення, але й аналіз ситуації, вибір стратегії розв'язання та інтерпретацію результатів.

5 клас: Блок «Кишенькові гроші». Ситуація: Петро отримує 50 гривень кишенькових грошей на тиждень. Він хоче купити комікс за 35 гривень та цукерки за 12 гривень. Чи вистачить йому грошей на обидві покупки? Якщо ні, чого йому доведеться відмовитися? Завдання: Визначити, чи достатньо коштів для двох покупок, та прийняти рішення про покупку, враховуючи обмежений бюджет. Математичні методи: Складання та аналіз бюджету, операції додавання та віднімання. Розширення: Запропонуйте Петрові кілька варіантів економії, щоб купити обидва бажані товари.

Блок «Знижки». Ситуація: У магазині іграшок проходить акція: знижка 20% на всі машинки. Вартість машинки до знижки – 80 гривень. Яка її ціна після знижки? Завдання: Обчислити вартість товару з урахуванням знижки. Математичні методи: Обчислення відсотків, переведення відсотків у дробі. Розширення: Якщо у Петра є 60 гривень, чи вистачить йому грошей на машинку після знижки?

Блок «Покупки зі знижками». Ситуація: Ви збираєтесь купити новий телефон. В одному магазині він коштує 10 000 грн, а в іншому – 12 000 грн, але зі знижкою 20%. Завдання: Обчисліть, скільки коштуватиме телефон у другому магазині з урахуванням знижки. Який телефон вигідніше купити? Чому? Придумайте інші приклади зі знижками та спробуйте розрахувати вигідніші варіанти покупки.

Блок «Порівняння цін». Ситуація: У двох магазинах продаються однакові шоколадки. В першому магазині ціна 10 гривень за одну шоколадку, а в другому – 30 гривень за 3 шоколадки. У якому магазині

шоколадка дешевша? Завдання: Порівняти ціни товару, враховуючи різну кількість одиниць у продажу. Математичні методи: Обчислення ціни за одиницю товару, порівняння чисел. Розширення: Якщо Петро хоче купити 5 шоколадок, де йому буде вигідніше?

6 клас: Блок «Заощадження». Ситуація: Оля щомісяця заощаджує 25% своїх кишенькових грошей, які складають 120 гривень. Скільки грошей вона заощадить за півроку? Завдання: Обчислення суми заощаджень за певний період з урахуванням відсоткової частки. Математичні методи: Обчислення відсотків, множення та додавання. Розширення: Скільки часу потрібно Олі, щоб заощадити 300 гривень?

Блок «Бюджет сім'ї». Ситуація: Сім'я з трьох осіб планує бюджет на місяць. Доходи сім'ї – 15000 гривень. Витрати: оренда – 5000 гривень, продукти – 6000 гривень, транспорт – 1000 гривень, інші витрати – 1000 гривень. Скільки грошей залишиться у сім'ї на заощадження? Завдання: Скласти та проаналізувати сімейний бюджет. Математичні методи: Складання та віднімання чисел, розрахунок відсоткового співвідношення витрат. Розширення: Як сім'я може зменшити витрати, щоб заощаджувати більше грошей?

Блок «Інвестиції» (простий варіант). Ситуація 1: Дід подарував Сашкові 100 гривень. Сашко вирішив вкласти їх під 5% річних. Скільки грошей буде у Сашка через рік? Завдання: Розрахунок прибутку від простих відсотків. Математичні методи: Обчислення відсотків, додавання. Розширення: Якщо Сашко вклав гроші на 2 роки, скільки грошей він матиме?

Ситуація 2: Уявіть, що ви – касир у своїй родині. Ваш тато заробляє 15 000 грн на місяць, мама – 12 000 грн. Ви отримали завдання скласти сімейний бюджет на місяць. Відомо, що на оренду квартири витрачається 8 000 грн, на продукти харчування – 5 000 грн, на комунальні послуги – 2 500 грн. Решту коштів ви вирішили розподілити на розваги, одяг та непередбачені витрати.

Ситуація 3: Уявіть, що у вас є 500 грн, які ви хочете інвестувати. Ви знайшли два варіанти інвестицій: Банківський депозит під 5% річних. Інвестиції в акції компанії, яка обіцяє прибуток 10% річних. Завдання: Обчисліть, скільки грошей ви матимете через рік у кожному з цих випадків. Який варіант інвестування є більш ризикованим? Чому? Які фактори потрібно враховувати при виборі інвестицій?

Блок «Кредити». Ситуація: Ваша сім'я вирішила взяти кредит на покупку автомобіля. Сума кредиту становить 200 000 грн, процентна ставка – 12% річних, термін кредитування – 5 років. Завдання: Обчисліть, яку суму доведеться переплатити банку за весь термін кредитування. Складіть таблицю, в якій буде показано, яку суму грошей сім'я буде сплачувати банку щомісяця. Проаналізуйте, як зміниться загальна сума переплати, якщо збільшити або зменшити термін кредитування.

Методичні рекомендації:

- ✓ Завдання можна ускладнювати або спрощувати залежно від рівня підготовки учнів.
- ✓ Для розв'язання задач можна використовувати різні математичні моделі, таблиці, графіки.
- ✓ Важливо заохочувати учнів до обговорення результатів, до висловлення власних думок і міркувань.
- ✓ Для мотивації учнів можна використовувати елементи гри та змагання.

Моделювання процесів і ситуацій, розроблення стратегій, планів дій для розв'язання проблемних ситуацій. Акцент робиться на плануванні, моделюванні та розробці стратегій для досягнення фінансових цілей.

5 клас: Блок «Планування покупки великої іграшки». Ситуація: Іван хоче купити набір LEGO, який коштує 300 гривень. Він отримує 20 гривень кишенькових грошей на тиждень. Скільки тижнів йому потрібно заощаджувати, щоб купити LEGO? Завдання: Розробити план заощадження для досягнення мети. Математичні методи: Ділення, множення, створення таблиці заощаджень. Моделювання: Учні можуть створити таблицю, що відображає накопичення коштів з плином часу. Стратегія: Обговорення можливих стратегій прискорення процесу заощадження (відмова від дрібних покупок, додаткові джерела доходу).

Блок «Вибір найвигіднішого варіанту покупки». Ситуація: У магазині продаються цукерки двох видів: велика пачка по 30 гривень (150 грамів) та маленька по 15 гривень (75 грамів). Який варіант вигідніший за ціною? Завдання: Порівняння різних варіантів покупки та вибір найвигіднішого.

Блок «Розробка стратегії заощадження». Ситуація: Учні ставлять перед собою фінансову мету (наприклад, купити велосипед, планшет, поїхати у подорож). Завдання: Розрахувати, скільки грошей потрібно заощадити для досягнення мети. Скласти план заощадження, визначивши суму, яку можна відкладати щомісяця. Розробити стратегію, яка допоможе дотримуватися плану заощадження (наприклад, відкладати частину кишенькових грошей, відмовлятися від деяких дрібних покупок).

6 клас: Блок «Сімейний бюджет». Ситуація: Сім'я з чотирьох осіб хоче спланувати свій бюджет на місяць. Доходи – 20000 гривень. Орієнтовні витрати: оренда – 6000, продукти – 8000, транспорт – 2000, одяг – 1000. Складіть план розподілу бюджету, враховуючи необхідність заощадження 10% доходів. Завдання: Скласти та збалансувати сімейний бюджет, враховуючи різні статті витрат та необхідність заощаджень. Завдання: Обчисліть загальний сімейний дохід за місяць. Обчисліть загальні обов'язкові витрати. Складіть таблицю розподілу решти коштів між різними статтями витрат. Проаналізуйте отримані

дані. Чи вистачає грошей на всі заплановані витрати? Якщо ні, що можна змінити? Придумайте кілька варіантів економії коштів. Математичні методи: Відсотки, додавання, віднімання.

Блок «Інвестиційний проєкт» (простий). Ситуація 1: Учень має 500 гривень, які він хоче вкласти у невеликий бізнес (продаж лимонаду). Вартість інгредієнтів для 10 порцій лимонаду – 50 гривень. Ціна однієї порції – 10 гривень. Скільки порцій лимонаду потрібно продати, щоб повернути витрати та отримати прибуток у 100 гривень? Завдання: Розробити план бізнес-проєкту з урахуванням витрат та прибутку. Математичні методи: Вирахування витрат, обчислення прибутку, розв'язування рівнянь (простих).

Ситуація 2: Учні об'єднуються в команди та обирають ідею для свого малого бізнесу (наприклад, продаж домашньої випічки, організація дитячих свят, вигул собак). Завдання: Скласти детальний бізнес-план, який включає: Опис продукту або послуги. Аналіз ринку (конкуренти, цільова аудиторія). Розрахунок початкових інвестицій (витрати на сировину, обладнання, рекламу). Визначення ціни на продукт або послугу. Складання прогнозу доходів і витрат на перший місяць роботи. Розроблення маркетингової стратегії. Презентувати свій бізнес-план класу.

Методичні рекомендації:

- ✓ Завдання можна адаптувати до різних вікових груп та рівня знань учнів.
- ✓ Важливо заохочувати учнів до творчого підходу та самостійного прийняття рішень.
- ✓ Для ускладнення завдань можна вводити додаткові умови та обмеження.
- ✓ Для наочності можна використовувати різні дидактичні матеріали (таблиці, графіки, презентації).

Критичне оцінювання процесу та результату розв'язання проблемних ситуацій. Акцент робиться на аналізі прийнятих рішень, оцінці їх ефективності та виявленні можливих помилок.

5 клас. Блок «Аналіз витрат». Ситуація: Настя купила морозиво за 15 гривень, жувальну гумку за 8 гривень та цукерки за 12 гривень. Після покупки у неї залишилося 5 гривень. Скільки грошей було у Насті спочатку? Чи раціонально вона витратила свої гроші? Завдання: Аналіз витрат та оцінка раціональності фінансових рішень. Математичні методи: Додавання, віднімання. Критичне оцінювання: Учні мають не тільки обчислити початкову суму грошей, а й обґрунтувати свою думку щодо раціональності витрат. Чи могла Настя купити щось дешевше? Чи були її покупки необхідними?

Блок «Порівняння пропозицій». Ситуація: У двох магазинах продається однакова книга. В першому магазині книга коштує 100 гривень, але діє знижка 10%. В другому магазині книга коштує 95 гривень. Де вигідніше купити книгу? Обґрунтуйте відповідь. Завдання: Порівняння цін з урахуванням знижок та вибір найвигіднішого варіанту. Математичні методи: Обчислення відсотків, порівняння. Критичне оцінювання: Учні мають не тільки обчислити ціну в першому магазині після знижки, але й порівняти обидва варіанти, враховуючи можливі додаткові фактори (відстань до магазину, час, який потрібно витратити на дорогу).

6 клас. Блок «Аналіз сімейного бюджету». Ситуація: Сім'я склала бюджет на місяць: дохід 18000 гривень, витрати: продукти 6000, комунальні послуги 4000, транспорт 2000, розваги 3000, інші витрати 3000. Чи є у бюджеті резерв на непередбачені витрати? Чи можна оптимізувати якісь статті витрат? Які пропозиції ви можете запропонувати? Завдання: Аналіз сімейного бюджету на предмет раціональності витрат та можливості оптимізації. Математичні методи: Додавання, віднімання, обчислення відсотків. Критичне оцінювання: Учні мають проаналізувати бюджет, виявити можливі нераціональні витрати та запропонувати шляхи їх оптимізації. Які статті витрат можна зменшити без шкоди для сім'ї?

Блок «Оцінка інвестицій». Ситуація: Олексій вклав 200 гривень у продаж цукерок. Він купив цукерки за 100 гривень та продав їх за 180 гривень. Який його прибуток? Чи виправдав цей бізнес його очікування? Що б він міг зробити по-іншому, щоб отримати більший прибуток? Завдання: Оцінка ефективності простих інвестицій та аналіз можливих покращень. Математичні методи: Обчислення прибутку, порівняння. Критичне оцінювання: Учні мають не тільки обчислити прибуток, але й проаналізувати ефективність інвестицій. Які фактори могли вплинути на прибуток? Які помилки були допущені? Як можна покращити стратегію?

Блок «Інвестиції в майбутнє». Ситуація: Уяви, що ти отримав у спадок 5000 грн. Ти можеш витратити їх на новий гаджет, покласти на банківський депозит під 5% річних або інвестувати в акції стартапу. Оціни переваги та недоліки кожного варіанту. Який варіант ти обереш і чому? Обґрунтуй свій вибір, враховуючи рівень ризику та потенційний дохід.

Блок «Вплив інфляції». Ситуація: Як ти думаєш, як зміняться ціни на товари і послуги протягом наступних 5 років? Які наслідки це матиме для твоєї сім'ї? Які заходи можна вжити, щоб захистити свої заощадження від інфляції?

Блок «Вплив технологічних змін». Ситуація: Як розвиток технологій може вплинути на наш спосіб життя і на фінансову систему в цілому? Які професії можуть зникнути, а які з'явитися? Як це може вплинути на твоє майбутнє?

Блок «Завдання з елементом етики». Ситуація 1: Соціальна відповідальність бізнесу: Чи повинні великі компанії нести соціальну відповідальність і вкладати кошти в благодійність? Обґрунтуй свою позицію.

Ситуація 2: Етичні аспекти споживання: Як ти ставишся до споживацького суспільства? Чи вважаєш ти, що потрібно обмежувати свої потреби і споживати менше? Які наслідки може мати надмірне споживання для навколишнього середовища і для суспільства в цілому?

Методичні рекомендації

✓ Інтегруйте фінансову грамотність з іншими навчальними предметами (історія, географія, біологія).

✓ Використовуйте реальні дані та приклади з життя.

✓ Заохочуйте учнів до обговорення та дискусій в групах.

✓ Запропонуйте учням розробити власні фінансові проекти.

ВИСНОВКИ. У сучасному світі фінансова грамотність є ключовою компетентністю для успішного життя. Вміння керувати своїми фінансами, розуміння основних фінансових інструментів та принципів – необхідні навички для кожної людини. Впровадження фінансової грамотності в освітній процес на ранніх етапах дозволить учням сформувати позитивні фінансові звички та приймати обґрунтовані рішення щодо своїх фінансів у майбутньому. НУШ акцентує на розвитку ключових компетентностей, серед яких фінансова грамотність займає важливе місце.

Впровадження елементів фінансової грамотності на уроках математики в 5-6 класах НУШ є доцільним та важливим з кількох причин:

1. Зв'язок з реальним життям: Фінансова грамотність – це практична навичка, необхідна кожній людині. Інтегруючи її в уроки математики, ми показуємо учням реальне застосування математичних знань, роблячи навчання більш значущим та мотивуючим. Задачі, пов'язані з розрахунком витрат, заощадженнями, знижками, становлять безпосередній інтерес для дітей цього віку.

2. Розвиток ключових компетентностей: Вивчення фінансової грамотності сприяє розвитку таких ключових компетентностей, як: математична компетентність, компетентність у сфері фінансової грамотності, цифрова компетентність, компетентність у вирішенні проблем.

3. Профілактика фінансових проблем: Раннє навчання фінансовій грамотності допомагає запобігти фінансовим труднощам у майбутньому, формуючи відповідальне ставлення до грошей та фінансових ресурсів.

4. Покращення мотивації до навчання: Задачі, пов'язані з фінансовою грамотністю, часто більш цікаві та захоплюючі для учнів, ніж абстрактні математичні приклади. Це покращує їхню мотивацію до навчання та підвищує успішність.

5. Інтеграція з іншими навчальними предметами: Тематика фінансової грамотності може бути інтегрована не лише з математикою, а й з іншими предметами, такими як економіка, правознавство, інформатика тощо. Це створює цілісну картину та поглиблює розуміння.

Однак, важливо враховувати деякі нюанси:

✓ Спрощення та адаптація: Задачі мають бути адаптовані до віку та рівня знань учнів. Не варто перевантажувати їх складними фінансовими термінами та поняттями.

✓ Баланс: Необхідно знайти оптимальний баланс між вивченням математики та фінансової грамотності, щоб не перевантажувати навчальний процес.

✓ Практична орієнтованість: Наголос має бути зроблено на практичних навичках та їх застосуванні в реальному житті.

Загалом, впровадження елементів фінансової грамотності на уроках математики в 5-6 класах НУШ є доцільним та перспективним напрямком, який сприяє розвитку ключових компетентностей учнів та їхній підготовці до самостійного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Кабінет Міністрів України. (2020). Державний стандарт базового середнього освіти, ухвалений постановою КМУ від 30.09.2020 № 898.

Істер, О. С. (2021). Модельна навчальна програма з математики. 5-6 класи, ухвалена наказом МОН України від 12.07.2021 № 795.

Міністерство освіти і науки України. (2024). Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання, затвердженої наказом МОН України від 02.08.2024 № 1093.

REFERENCES

Kabinet Ministriv Ukrainy. (2020). Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity, затверджені postanovoіu KМУ vid 30.09.2020 № 898.

Ister, O. S. (2021). Modelna navchalna prohrama z matematyky. 5-6 класи, затверджена наказом МОН України vid 12.07.2021 № 795.

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2024). Рекоменції щодо оцінювання результатів навчання, затверджена наказом МОН України vid 02.08.2024 № 1093.

Olena Laktionova,

teacher of mathematics of the municipal institution

«Ananievsky specialized lyceum

of the Odesa Regional Council»,

Specialist of the highest category, «teacher-methodologist»

INTRODUCTION OF FINANCIAL LITERACY ELEMENTS IN MATHEMATICS LESSONS

Abstract. The article presents methodological recommendations for mathematics teachers working in grades 5-6 of the New Ukrainian School on the introduction of financial literacy elements.

Key words: financial literacy, key competencies, life competencies.

Дата надходження до редакції 07.11.2024

©. Лактіонова О. О., 2024

УДК 811.16.2:37.016(045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).327862](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).327862)

Свінтковська Світлана Андріївна,

методист науково-методичної лабораторії суспільно-гуманітарної освіти

кафедри методики викладання і змісту освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,

м. Одеса, Україна,

svitlanasvintkovska@gmail.com

Верготі Лідія Танасіївна,

учитель української мови та літератури вищої категорії,

учитель-методист Чорноморського академічного ліцею

імені Тараса Шевченка Чорноморської міської ради

Одеського району Одеської області, кращий учитель міста Чорноморська,

м. Чорноморськ, Україна,

vergotilidiya@ukr.net

Левинська Марія Валентинівна,

учитель української мови та літератури вищої категорії,

учитель-методист комунальної установи «Ананьївський ліцей №1

Ананьївської міської ради»,

Україна,

levinskaya.mariya@gmail.com

ЛАЙФХАКИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З УСІХ ВИДІВ ПЕРЕВІРНИХ РОБІТ ДЛЯ 7 КЛАСУ НУШ (II СЕМЕСТР)

Укладено відповідно до модельних навчальних програм:

«Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.):

https://osvita.ua/doc/files/news/896/89670/Ukrayinska_mova_7-9_klas_Holub_ta_in_26_.pdf

«Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.)

https://osvita.ua/doc/files/news/896/89671/Ukrayinska_mova_7-9_klas_Zabolotnyy_ta_i.pdf

Сучасний урок - це твір мистецтва, де педагог уміло використовує всі можливості для розвитку особистості учня.

М.Ебнер-Ешенбах

Сучасний учитель – це професіонал, який знаходиться в постійному творчому пошуку. Йому необхідні гнучкість і нестандартність мислення, уміння адаптуватися до швидких змін умов життя. Це можливо лише за умови високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних здібностей.

Учитель-словесник сучасної школи як справжній майстер своєї справи, повинен не просто навчати, а формувати духовно інтелектуальну, творчу особистість, адаптовану до сучасних вимог, різнобічно розвинену, соціально зрілу, яка успішно засвоює ціннісний нормативний досвід поколінь, виробляючи свій власний досвід діяльності, творчості, спілкування.

Об'єктом оцінювання є результати навчання учнів. Результат навчання – це знання, уміння, навички, ставлення, цінності, набуті в процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти й оцінити та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми на кожному рівні загальної середньої освіти.

Оцінювання – це процес отримання даних про стан сформованості результатів навчання учнів, аналіз отриманих даних та формулювання на його основі суджень про об'єкт, який оцінюють. Оцінювання навчання – це зіставлення поставлених цілей і досягнутих результатів: як ці цілі були досягнуті.

Оцінювання відбувається на основі навчальних цілей. Учитель оцінює, щоб дізнатися, чи досягнуті навчальні цілі. Залежно від цілей обирає форми оцінювання.

З метою забезпечення поетапного різнобічного й об'єктивного оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів освіти у процесі засвоєння ними мовної змістової лінії запропоновано тести різної форми й різного ступеня складності у форматі НМТ для відпрацювання в школярів навичок виконання тестових завдань. Такі завдання можна використовувати й для діагностувальних та підсумкових робіт у системі нового оцінювання НУШ за темами «Дієприслівник як особлива форма дієслова», «Прислівник», «Прийменник», «Сполучник», «Частка», «Вигук» та «Узагальнення і систематизація вивченого».

Дібрані тексти для диктантів, переказів, аудіювання, читання мовчки сприятимуть вихованню у здобувачів освіти високих моральних якостей, відкриватимуть шляхи максимальної особистісної реалізації в різних сферах людської діяльності, формуватимуть внутрішній світогляд громадянина України.

З метою активізації пізнавальних інтересів школярів, розвитку творчих здібностей, формування критичного мислення, умінь застосовувати набуті знання практично запропоновано цікаві орієнтовні теми діалогів, творів, есеїв, проєктних робіт з урахуванням сучасних інформаційних технологій.

Сучасна освіта – майбутнє вільної України! Незламні освітяни! Творімо розумників та розумниць, гідних у майбутньому відбудовувати Україну. Забезпечуймо умови, за яких наші діти розвивалися б не «в рамках», не «у відповідності», а саме так, як їм найкраще. Розвиваймо чесноти кожної особистості, допомагаймо подолати труднощі та цінуймо індивідуальність. Не втомлюймося робити український світ кращим!

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Дієприслівник як особлива форма дієслова

І варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Дієприслівниками є всі слова в рядку

- А відпочиваючи, сказати, написано
- Б співають, світає, розказаний
- В пишучи, подолавши, дивлячись
- Г маючи, відповідають, пожовклий

2. Укажіть рядок, у якому є лише дієприслівники доконаного виду.

- А розбиваючи, зачарувавши, хапаючи
- Б тримаючи, вислухуючи, тікаючи
- В вимішавши, одягнувши, глянувши
- Г зиркаючи, втішаючи, забрівши

3. Укажіть рядок, у є лише дієприслівники теперішнього часу.

- А стрибаючи, відбиваючи, зараховуючи
 Б посидівши, посивівши, відваривши
 В марячи, відступаючи, заколисавши
 Г утримуючи, захищавшись, відтиснувши

4. Укажіть рядок, у якому дієприслівники з не пишуться разом.

- А не/славлячи, не/зробивши, не/думаючи
 Б не/навидячи, не/хтуючи, не/здужавши
 В не/подумавши, не/співаючи, не/чуючи
 Г не/вірячи, не/знаючи, не/написавши

1. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Квітки в клумбах, **(1)** прив'ялені на **(2)** гарячому сонці, **(3)** підіймали головки, підіймали лист, **(4)** зачувши вечірній холодок (І.Нечуй-Левицький).

Дієприслівник у реченні позначений цифрою

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Прочитайте речення

Буйна роса _____ на всьому, тяжіла гронами, _____ стеблини трав та _____ пелюстки квітів (І. Багрянний).

Правильний варіант послідовного заповнення пропусків у реченні визначено рядком

- А бути, згинавши, відгортаючи
 Б була, згинаючи, відгортаючи
 В було, згинаючи, відгортавши
 Г бути, згинаючи, гортаючи

У завданнях 7-8 до кожного з чотирьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

2. Установіть відповідність між дієприслівниками і його морфологічними ознаками

- | | |
|---------------|--|
| 1 укриваючись | А теперішній час, недоконаний вид, суфіксальний спосіб |
| 2 написавши | Б теперішній час, недоконаний вид, префіксально-суфіксальний |
| 3 чуючи | спосіб |
| 4 написаний | В минулий час, доконаний вид, префіксально-суфіксальний спосіб |

8. Установіть відповідність між дієприслівниковими зворотами та їх розташуванням у реченні (розділові знаки пропущено)

- | | |
|---|---|
| 1 дієприслівниковий зворот на початку речення | А Сонце жбурляє пригорці золота всесвітом граючи в росах тремких (М. Самійленко). |
| 2 дієприслівниковий зворот в середині речення | Б А журавлі несли пісні весняні курличучи (В. Грінчак). |
| 3 дієприслівниковий зворот в кінці речення | В У саду обсівши густо соковиту гілку оркестр бджолиний награв (За М. Бровком). |
| | Г Створюючи живу красу людина зазнає насолоди від неї (В. Сухомлинський). |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.



Розквітаючи, природа радує своєю красою та ароматом трав і квітів.

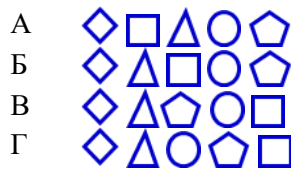
Це чудова пора року, коли все оживає прокидаючись від зимового сну.

Настала довгоочікувана весна.

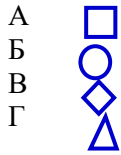
Усе радіє весні.

Повернувшись із вирію, пташки щебечуть свої веселі дзвінки пісні.

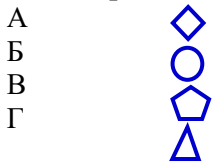
1. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку



10. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному



11. Дієприслівник доконаного виду вжито в реченні, позначеному



12. Пунктуаційну помилку допущено в реченні, позначеному



II варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Дієприслівниками є всі слова в рядку

- А ходитиму, поглянь, іди-но
- Б читаючи, зникнувши, заходячи
- В забутий, випраний, зжовклий
- Г батьківський, залізний, невгамовний

2. Дієприслівник має спільні ознаки з

- А дієсловом і дієприкметником
- Б дієсловом і прикметником
- В дієсловом і прислівником
- Г дієприкметником і прислівником

3. Помилку при творенні дієприслівників допущено в рядку

- А сидівши, робивши, зітхаючи
- Б співаючи, зустрічаючи, катаючись
- В подумавши, дивлячись, зібравшись
- Г готуючи, плаваючи, зібравшись

4. Усі дієприслівники пишуться з не разом у рядку

- А не/пізнавши, не/скосивши, не/волячи
- Б не/відгукнувшись, не/бажаючи, не/чекаючи
- В не/зупиняючись, не/чекаючи, не/злякавшись
- Г не/хтуючи, не/вгаваючи, не/навидячи

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Правду (1) кажучи люди недолюблюють сову (2) вважаючи її вістункою нещастя і смерті. Цей птах (3) виходячи на лови тільки вночі і тужливо кричачи навіює страхітливі думки. А (4) сівши на дах будинку, де є хворий, і моторошно погукавши підсилює людський страх.

Дієприслівник доконаного виду минулого часу позначений цифрою

А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Прочитайте речення.

Блакитний кит – найбільший із усіх тварин, що нині мешкають на Землі. Його довжина становить близько 32 метрів.

Правильний варіант послідовного заповнення пропусків у реченні визначено рядком

- А самий великий, проживають, тридцять два
 Б більш великий, живуть, тридцятьма двома
 В найбільший, мешкають, тридцяти двох
 Г най більший, мешкають, тридцятьма двома

У завданнях 7-8 до кожного з чотирьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між частинами прислів'їв

- | | |
|-----------------------------|--------------------|
| 1. Не почавши, ... | А і на воду дмухає |
| 2. Лежатимеш на печі, ... | Б не лізь у воду |
| 3. Скінчивши діло, ... | В не закінчиш |
| 4. Обпікшись на молоці, ... | Г гуляй сміло |
| 5. Не знаючи броду, ... | |

8. Установіть відповідність між словосполученнями з дієприслівниками і їх характеристикою

- | | |
|-------------------------------------|--|
| 1 прочитавши цікаву книжку | А дієприслівник недоконаного виду теперішнього часу, утворений від дієслова опрацьовувати |
| 2 опрацьовуючи теоретичний матеріал | Б дієприслівник доконаного виду минулого часу, утворений від дієслова відпочити |
| 3 розгулюючи берегом моря | В дієприслівник доконаного виду минулого часу, утворений від дієслова прочитати |
| 4 виконане нами завдання | Г дієприслівник недоконаного виду теперішнього часу, утворений від дієслова розгулювати |
| 5 відпочивши в літньому таборі | |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.



- Село стояло у величезній балці, а балкою протікала виляючи степова річечка.
 Поміж них виляла стежка, що доводила до містка через річку.
 Один бік балки зривався високою кручою.
 Побравшись стежкою Марко звернув до криниці.
 Скеля припала землею, поросла деревами (З інтернет-джерел).

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А     
 Б     
 В     
 Г     

10. Дієприслівниковий зворот є в реченні, позначеному

- А 
 Б 
 В 
 Г 

11. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- А 
 Б 
 В 
 Г 

12. Одиначний дієприслівник є в реченні, позначеному

- А 
 Б 
 В 
 Г 

Прислівник І варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Прислівниками є всі слова рядка

- А надалі, сидячи, ледь-ледь
 Б куди-небудь, в основному, така
 В наскрізь, сьогодні, зранку
 Г удвох, два, удень

2. Правильно написані прислівники з *не*, *ні* в рядку, ОКРІМ

- А нещиро; не голосно, а тихо; ніколи
 Б неправдиво; немовля; ніскільки
 В ніяк; невдало; нізащо
 Г ні звідки; не близько, нітрохи

3. Правильно написані прислівники в рядку

- А помаленьку, віддавна, зсередини
 Б довподоби, до речі, на зразок
 В деколи, убік, сам-на-сам
 Г віч на віч, аби-як, рік у рік

4. Правильно написані прислівники з *-н-*, *-нн-* в рядку, ОКРІМ

- А адресовано, старанно, спросоння
 Б сумлінно, впевнено, попідтиню
 В відмінно, негадано, притаманно
 Г шалено, навмання, несподівано

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

(1) Що/весни чуємо пташиний спів, що кличе нас (2) до/дому, (3) по/синівськи думками линемо (4) що/хвилини на рідне подвір'я (За М.Сингаївським).

Укажіть прислівник, що пишеться через дефіс.

А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків.

Фірма «Інтер'єр» запропонувала волонтерам допомогти місцевій школі оновити актовий зал і придбати за _____ цінами _____ тюль саме в їхній _____.

А самими низькими, білий, компанії

Б найнижчими, білий, компанії

В найнижчішими, білу, компанії

Г найнижчими, білий, компанії

У завданнях 7-8 до кожного з чотирьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між способами творення прислівників і прикладами

1 префіксальний

2 суфіксальний

3 префіксально-суфіксальний

4 складання, злиття основ

А по-весняному, по-італійськи, нагору

Б найсмачніше, ніколи, позавчора

В пліч-о-пліч, голіруч, віч-на-віч

Г весело, двічі, щасливо

Д веселіше, наче четверо, по-українськи

8. Установіть відповідність між прислівниками та їх розрядами за значенням

1 мега дії

2 спосіб дії

3 час дії

4 причина дії

А дуже, удвічі, трохи

Б учора, недавно, колись

В спересердя, спросоння, згарячу

Г тихо, сильно, цікаво

Д наперекір, навмисне, напоказ

Прочитайте речення, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Виконайте завдання після речень.

Ін пагони із численними колючками й складними непарноперистими листочками помітно здалику.

А ї солодкі червоні примерзлі плоди – дуже важлива поживна, вітамінна й лікарська речовина.

Саме восени можна побачити, якими щедротами обдаровує людину підлісок.

Ось куці лозоподібної колючої шипшини.

Особливо гарна шипшина у великих рожевих квітах.

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А	▲	□	◆	○	◇
Б	▲	○	□	◇	◆
В	▲	◇	○	□	◆
Г	▲	◆	◇	○	□

10. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

А	□
Б	○
В	◆
Г	◇

11. Прислівник часу дії є в реченні

А	◆
Б	○
В	◇
Г	▲

12. Укажіть речення, у якому немає прислівника

- А
Б
В
Г

**II варіант**

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Прислівник є в реченні рядка

- А Щороку я відпочиваю на морі.
Б Весна чарує й надихає людину
В У лісі пахло вогкістю.
Г Ліс ще дрімає в передранішній тиші (М.Коцюбинський)

2. З -нн- пишуться прислівники в рядку

- А дарем(н, нн)о, холод (н, нн), де (н, нн)о
Б щоде(н, нн)о, стара(н, нн)о, попідти(н, нн)ю
В сором(н, нн)о, тем(н, нн)о, змі(н, нн)
Г зра(н, нн)я, тем(н, нн)о, навма(н, нн)я

3. Укажіть рядок, у якому від усіх прислівників можна утворити ступені порівняння:

- А дбайливо, яскраво, мляво
Б міцно, скоро, віртуозно
В твердо, грайливо, глибоко
Г свіжо, шалено, криваво

4. Укажіть рядок, у якому від усіх прислівників не можна утворити ступені порівняння:

- А ударно, ароматно, смачно
Б буйно, ясно, вірно
В вічно, наголо, зосліпу
Г рідко, мало, коротко

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

До мене смуток знов прийшов, прийшов до мене (1) близько/близько. Зітхнув, схилився (2) низько/низько. І слів для мови не знайшов. (3) Унизу страшенно кипіла хвиля. Цілі гори білої ревучої піни бились (4) раз/у/раз об каміння.

Разом пишеться прислівник, позначений цифрою

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків.

Вслухайтесь, як незвичайно шумить гай. Кожне дерево живе своїм життям, поводитьсь по-іншому.

- А не звичайно, дериво, по-іншому
Б не-звичайно, дерево, по іншому
В незвичайно, дерево, по-іншому
Г не звичайно, дерево, поіншому

У завданнях 7-8 до кожного з чотирьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між прислівниками і їх написанням

- | | |
|---|--------------------|
| 1 по/перше, казна/де, по/нашому | А разом |
| 2 до/нині, в/перше, що/дня | Б окремо |
| 3 пліч/о/пліч, коли/не/коли, віч/на/віч | В через дефіс |
| 4 з дня/на/день, раз/у/раз, один/в/один | Г через два дефіси |
| 5 на/жаль, до/речі, по/правді | |

8. Установіть відповідність між прислівниками з **не** і правилами їх написання:

- | | |
|---|---|
| 1 не/зрівнянно, не/перевершено, не/самовито | А завжди пишуться окремо |
| 2 не/гарно, не/багато, не/погано | Б при протиставленні пишуться окремо |
| 3 не/весело, а сумно; не/дорого, а дешево; не/сміливо, а боязко | В якщо прислівник без не не вживається, пишемо разом |
| 4 не/до/речі, не/до/ладу, не/до/смаку | Г якщо не є префіксом, пишемо разом
Д якщо прислівник з не виступає присудком, пишемо окремо |

Прочитайте речення, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Виконайте завдання після речень.

-  Скрізь було тихо.
-  Оріся пішла стежкою понад самою горою.
-  Густа осіння роса аж до долу гнула ще зовсім зелений лист на дереві.
-  У селі десь далеко було чути спів пташок.
-  Унизу дрімала вода в Росі й тихо блищала проти червоного неба (З інтернет-джерел).

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А     
- Б     
- В     
- Г     

10. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- А 
- Б 
- В 
- Г 

11. Прислівник способу дії є в реченні, позначеному

- А 
- Б 
- В 
- Г 

12. Прислівник виступає в ролі обставини в реченні, позначеному

- А 
 Б 
 В 
 Г 

Прийменник**I варіант**

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Прийменники записано в рядку

- А про, всупереч, так, від
 Б а, під, понад, серед
 В через, уздовж, біля, у
 Г над, з-за, який, за

2. Прийменник є в кожному реченні, ОКРІМ

- А Довго цвіте верес – із серпня по жовтень.
 Б Вересовий цвіт – невичерпна скарбниця нектару.
 В Найдорожча квітка у світі – золота орхідея.
 Г Квіти – це залишки раю на землі.

3. Прийменник виділено в реченні

- А Діти стали в коло.
 Б Ми підійшли *близько*.
 В Олексій намалював чудове *коло*.
 Г Концерт розпочнеться *близько* першої години.

4. Похідний прийменник ужито в сполученні слів

- А розташувалися біля лісу
 Б росте край дороги
 В навколо стояла тиша
 Г зустрінемося після обіду

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Тече вода (1) із/за гаю та (2) по/під горою... (Т.Шевченко) Геть (3) по/над морем, над хвилями синіми в'ються, не спиняється чашки білії (Леся Українка). Подекуди (4) по/між верб та садів виринають покрівлі високих клунь (За І. Нечуєм-Левицьким).

Укажіть прийменник, що пишеться через дефіс.

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків.

_____ луках туманець при самій траві _____, вздовж болота лелеки походжають – як матроси: _____ чорних штанях та білих-пребілих сорочках (Гр.Тютюнник).

- А у, стелється, в
 Б на, стелється, у
 В на, лежить, в
 Г на, лежить, у

У завданнях 7-8 до кожного з п'ятьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

3. Установіть відповідність між прийменником і його написанням

- | | |
|---------------|---|
| 1 разом | А із/під, з/за, з/поза |
| 2 окремо | Б з/над, по/між, згідно/з |
| 3 через дефіс | В за/винятком, у/зв'язку/з, відповідно/до |
| | Г по/під, на/в/коло, за/для |

4. Установіть відповідність між виділеними прийменниками і їх морфологічними ознаками

- | | |
|---|--|
| 1 прийменник, похідний, складний, ужитий у Д.в. | А Плечистий дуб стоїть самотою на околиці села (За Є.Гуцалом). |
| 2 прийменник, непохідний, простий, ужитий у М.в. | Б З ягодами бузини мати пекла пироги (Із посібника). |
| 3 прийменник, похідний, простий, ужитий у Р.в. | В Улітку тягне на срібнопінну річку (Із посібника). |
| 4 прийменник, непохідний, простий, ужитий в Ор.в. | Г Ясени, ясени, бачу вас за селом край дороги... (За М.Ткачем) |
| | Д Наперекір йому ми зустрілися (Із журналу). |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ▲ Квіти білі, 2-2,5 см у діаметрі, розташовані по 1 або зібрані по 3, підчас цвітіння вони рясно вкривають кущ.
- ◡ Їхній запах нагадує аромат суниці або ананаса.
- ◻ Висота цього листопадного куща сягає близько 1,5 м.
- ◯ У нього густа крона, загострені листки до 6 см завдовжки.
- ◈ Жасмин походить із Північної Америки (З інтернет-джерел).

5. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- | | |
|---|-----------|
| А | ◈ ◻ ◯ ▲ ◡ |
| Б | ◈ ◡ ◯ ◻ ▲ |
| В | ◈ ◯ ◡ ◻ ▲ |
| Г | ◈ ◯ ◻ ◡ ▲ |

6. Прийменник похідний, простий, ужитий у Р.в. є в реченні

- | | |
|---|---|
| А | ◻ |
| Б | ◯ |
| В | ▲ |
| Г | ◡ |

7. Укажіть речення, у якому є два прийменники

- | | |
|---|---|
| А | ◈ |
| Б | ◯ |
| В | ◡ |
| Г | ▲ |

8. Укажіть речення, у якому немає прийменника

- | | |
|---|---|
| 1 | ◈ |
| 2 | ▲ |
| 3 | ◻ |
| 4 | ◡ |

II варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Усі службові слова є прийменниками в рядку

- А під, над, біля, попри
- Б над, і, якщо, не
- В поміж, незважаючи на, у результаті, але
- Г по, навколо, влітку, через те що

2. Усі прийменники похідні в рядку

- А над, попід, кінець, із-за
- Б понад, край, з-над, з-поміж
- В на, в, внаслідок, через
- Г у, по, без, до

3. Прийменник із потрібно вставити, замість крапок, у всіх реченнях, ОКРІМ

- А Просив ... щирістю передати вітання друзям.
- Б Прийшов лист ... Парижа.
- В Нещодавно повернулися ... Львова.
- Г Андрій ... собакою попрямував до озера.

4. Усі прийменники записано правильно в рядку

- А відповідно до, під-кінець, за ради
- Б з-над, окрім, згідно з
- В з посеред, за-для, навпроти
- Г у слід, що до, у результаті

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Так непомітно й літечко збігло. Сонце стало нижче ходити **(1)** понад землею і, хоч було воно яскраве та веселе, вже не гріло, як раніше. **(2)** На груші **(3)** із-за листя жовтіли пахучі гнилички й сипалися **(4)** попід ноги, а деревцята підросли, уквітчалися густим листям.

Непохідний прийменник позначено цифрою

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків.

Перший у світі кросворд, за офіційною версією, було надруковано 21 грудня 1913 року. З'явившись на початку 20 століття, кросворд швидко завоював популярність у всьому світі.

- А самий перший, двадцятьпершого, століття, всьому
- Б найперший, двацять першого, столітя, всьому
- В найперший, двадцять першого, століття, всьому
- Г більш перший, двадцять першого, столітті, всьому.

У завданнях 7-8 до кожного з п'ятьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність прийменниками та їх характеристикою

- 1 із-під, проміж, побіля
- 2 коло, внаслідок, край
- 3 для усіх, на завтра, по моєму
- 4 об, до, з

- А непохідні
- Б утворені складанням непохідних прийменників
- В утворені шляхом переходу інших частин мови у прийменники
- Г утворені поєднанням частин мови з непохідними прийменниками

8. Установіть відповідність між прийменниками та їх написанням

- | | |
|-------------------------------------|---------------|
| 1 з/під, з/посеред, із/за | А разом |
| 2 згідно/з, під/кінець, за/винятком | Б окремо |
| 3 за/ради, за/для, по/при | В через дефіс |
| 4 як/би, як/що, що/б | |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- Свято слонів сурінці проводять у кінці листопада.
- Починається свято рано/вранці та супроводжується ритмами народної музики.
- △ Цій грандіозній в усіх сенсах події вже більше 40 років.
- ◇ Відкриває свято вистава, яка імітує стародавню битву за участю слонів.
- ◇ Місто Сурін знаходиться не/далеко від Камбоджі, на північному сході Таїланду (з інтернет-джерел).

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А ○ □ ◇ △ ◇
- Б ○ ◇ ◇ □ △
- В ○ ◇ △ ◇ □
- Г ○ △ ◇ □ ◇

10. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- А □
- Б ◇
- В △
- Г ◇

11. Прийменник, який уживається з іменником у місцевому відмінку, є в реченні, позначеному

- А ◇
- Б ○
- В ◇
- Г △

12. Прислівник, який пишеться через дефіс, є в реченні, позначеному

- А △
- Б □
- В ○
- Г ◇

Сполучник**I варіант**

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Сполучники записано в рядку

- А перед; але; ні ... ні; швидко
- Б а; не тільки ..., а й; аби; ніби
- В із-за; нібито; зате; та
- Г до; тільки-но; який; світ

2. Сполучник є в кожному реченні, ОКРІМ

- А Квіти – ніжні й тендітні створіння природи.
 Б Можна зірвати всі квіти, але зупинити весну неможливо.
 В Квіти – це залишки раю на землі.
 Г Троянда – символ любові та краси.

3. Сполучник підрядності є в реченні

- А Жита ростуть, як із води йдуть.
 Б То шумів зелений лист, то у вінку мінявся злотом ряст весняний.
 І пахло глиною, і крізь вікно лилося тьмяне світло.
 Г На честь первоцвіту влаштовували народні свята та народні гуляння.

4. Разом треба писати всі сполучники рядка

- А як/що, не/наче/б/то, ні/би
 Б так/що, тому/що, як/би
 В на/в/коло, для/того/щоб, що/б
 Г через/те/що, про/те, коли/б

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Жасмин є родичем оливкового дерева, (1)але зовні вони зовсім не схожі. За жасмин часто приймають бузок з прекрасними білими квітами, (2)що виділяють тонкий (3)і ніжний аромат, (4)хоча ці рослини належать до різних родин.

Укажіть слово, яке не є сполучником

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків

Квіти _____ на ніч, _____ не допустити охолодження своїх репродуктивних органів або _____ пошкодження холодною росю.

- А заплющуються, аби, їх
 Б заплющують, щоб, їх
 В закриваються, що б, їхнє
 Г закриваються, щоб, їх

У завданнях 7-8 до кожного із фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між сполучником і його написанням

- | | |
|--------------|--------------------------------|
| 1 разом | А тільки/но, що/б, через/те/що |
| 2 окремо | Б поки/що, через/те/що, так/що |
| 3 із дефісом | В як/би, за/те, як/що |
| | Г тільки/но, отож/бо, тим/то |

8. Установіть відповідність між виділеними сполучниками і їх морфологічними ознаками

- | | |
|------------------------|---|
| 1 сполучник, підрядний | А Бджоли можуть розрізняти квіти з нектаром і без нього завдяки здатності бачити в ультрафіолеті. |
| порівняльний, простий | Б Учені довели, що квіти по-різному реагують на людей залежно від того, як ті до них ставляться. |
| 2 сполучник, сурядний | В Чорного пігменту у світі квітів не існує – колір може бути або темно-червоним, або насичено фіолетовим. |
| єднальний, простий | Г Наприкінці червня – на початку липня хвоя сосни набуває одноманітного сизо-зеленого відтінку, проте і в цей час вона не втрачає своєї величної краси. |
| 3 сполучник, сурядний | Д Струнке, зелене, веселе деревце маяло гілочками, наче раділо гостям. |
| протиставний, складний | |
| 4 сполучник, підрядний | |
| з'ясувальний, простий | |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

- ◆ Лише листочки зеленіють подекуди.
- Але навесні, коли зацвітає, укривається блідо-рожевою хмаринкою ароматних квіток.
- ▲ У нашому саду багато різних дерев, і серед них – мій улюблений абрикос.
- Струнке й майже загорнуте в білопінний наряд, деревце нагадує наречену.
- ◡ Невисокий стовбур та тендітні гілочки.

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| А | ▲ | ○ | ◡ | ◆ | □ |
| Б | ▲ | ◡ | ○ | ◆ | □ |
| В | ▲ | ◡ | □ | ○ | ◆ |
| Г | ▲ | □ | ○ | ◡ | ◆ |

10. Укажіть складне речення, частини якого поєднує сурядний єднальний сполучник

- | | |
|---|---|
| А | □ |
| Б | ○ |
| В | ▲ |
| Г | ◡ |

11. Укажіть складне речення, частини якого поєднує підрядний сполучник часу

- | | |
|---|---|
| А | ◆ |
| Б | □ |
| В | ◡ |
| Г | ▲ |

12. Укажіть речення, у якому немає сполучника

- | | |
|---|---|
| 1 | ◆ |
| 2 | ▲ |
| 3 | □ |
| 4 | ◡ |

II варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Сполучники записано в рядку

- А під; а; то ... то; близько
- Б та; й; аби; щоб
- В за; нібито; цей; та
- Г для; тому що; яка; бо

2. Не є сполучником виділене слово.

- А *Що/б* жить – ні в кого права не питаюсь.
- Б Ну *що/б*, здавалося, слова.
- В М'яко стелить, *про/те* твердо спати.
- Г Знову думать заходивсь *про/те* таки, *що* й перше думав.

3. До сурядних належать усі сполучники рядка

- А але, коли, тому що
- Б або, чи, однак
- В хоча, та, ніби
- Г проте, що, зате

4. Окремо треба писати всі сполучники рядка

А коли/б, начеб/то, мов/би

Б для/того/щоб, тому/що, з/того/часу/як

В як/що, дарма/що, що/б

Г через/те/що, про/те, не/мов

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Українська вишивка – це своєрідний літопис життя, (1) який зберігає вищу культуру в символах. Кохання (2)й страждання, радість (3)і смуток, життя (4)та смерть – чого тільки в ній не знайдеш!

Укажіть слово, яке не є сполучником

А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків

Бог створив кішку, _____ у людини _____ тигр, _____ можна погладити.

А щоб, був, який

Б аби, бути, який

В щоб, був, якого

Г бо, був, якого

У завданнях 7-8 до кожного із фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між сполучником і його написанням

1 окремо

А дарма/що, для/того/щоб, так/що

2 із дефісом

Б тільки/но, отож/бо, тим/то

3 разом

В як/що, за/те, ні/би

Г поки/що, про/те, через/те/що

8. Установіть відповідність між виділеними сполучниками і їх морфологічними ознаками

1 сполучник, підрядний порівняльний, складний

А Чисте полуденне небо, і тихо-тихо, немовби все заснуло.

2 сполучник, сурядний єднальний, простий

Б З-за обрію вставало вранішнє сонце і радісно вітало молоду зелену траву.

3 сполучник, сурядний протиставний, складний

В Ні колихала так ласкаво, проте не спалося ніяк.

4 сполучник, підрядний з'ясувальний, простий

Г Недаремно говорять, що люди – ніби дзеркало.

Д День підходить, а ніч відступає.

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.



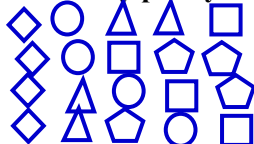
У світі є бібліотека, що не має меж.

Кожна країна в цій бібліотеці має свої палички.

Але матеріали, розміщені на них, не паперові, а електронні.

Тобто зберігаються вони в пам'яті комп'ютерів, розташованих у всіх країнах світу.

І, як ви вже здогадалися, зветься така бібліотека Інтернетом.

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядкуА
Б
В
Г

10. Укажіть складне речення, частини якого поєднує підрядний з'ясувальний сполучник

- А 
 Б 
 В 
 Г 

11. Укажіть складне речення, у якому протиставний сполучник підрядності з'єднує однорідні члени речення.

- А 
 Б 
 В 
 Г 

12. Укажіть речення, у якому протиставний сполучник підрядності з'єднує речення в тексті.

- 1 
 2 
 3 
 4 

Частка

I варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Укажіть рядок із частками

- А він, невже, з
 Б хай, а, еге
 В ні, навіть, авжеж
 Г хата, б, хіба

2. Укажіть рядок із модальними стверджувальними частками

- А так, невже, не
 Б хай, отак, еге
 В ні, навіть, авжеж
 Г нехай, би, таки

3. Частка є в кожному реченні, ОКРІМ

- А Квіти медунки – духмяні і гарні, тільки дзвіночки на ній різнобарвні (Н.Карпенко).
 Б Красуні космеї – це зоряні діти, у них навіть очі такі, як в зірок (Н.Карпенко).
 В Тому-то космеєю звуться ці квіти, що зорі п'ють роси з її пелюсток (Н.Карпенко).
 Г Біля втоптаних стежинок килимки плете барвінок (Н.Карпенко).

4. Усі частки пишуться з дефісом у рядку

- А мов/би, хай/пишуть, будь/що
 Б бозна/чому, як/небудь, тільки/но
 В он/де, усе/таки, хоча/б
 Г ніби/то, ні/хто, зроби/но

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Фіалка – (1) це однорічна триколірна рослина. Росте (2) майже як звичайний бур'ян у посівах, здебільшого – серед озимини. Її можна зустріти ще (3) й на покинутих орних землях – (4) тільки з білими та жовтими пелюстками (3 посібника).

Укажіть модальну означальну частку

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків

У ____ садибі ____ росла ____ городина, лише виноград, ____, вишні і квіти.

- А неї, не, ніяка, яблуні
 Б його, ні, жодна, яблука
 В його, не, жодна, яблуні
 Г його, не, жодна, яблука

У завданнях 7-8 до кожного із фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між часткою і її написанням

- | | |
|--------------|----------------------------------|
| 1 разом | А що/б, тільки/но, скільки/б |
| 2 окремо | Б хоч/би, поки/що, наврод/чи |
| 3 із дефісом | В неначеб/то, як/би, ні/хто |
| | Г подай/но, отакі/то, бозна/чому |

8. Установіть відповідність між виділеними частками і їх морфологічними ознаками

- | | |
|-----------------------------|--|
| 1 частка, модальна вказівна | А Конвалія – це особлива квітка, її запах не переплутаєш з |
| 2 частка, модальна | жодним іншим. |
| стверджувальна | Б Тож не дивно, що весняні квіти радують всіх, особливо |
| 3 частка, модальна видільна | жінок. |
| 4 частка, модальна | В Як тільки з'являться проталини в лісі, біля дерев |
| означальна | починають пробиватися ніжні білі квіти. |
| | Г Якраз навесні зацвітає кожна рослина. |
| | Д Трохи пізніше луки стають жовтими від цвітіння кульбаб. |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

-  Переповідали, що в ньому криється не лише чарівна сила, а ще й знімає не лише біль, оберігає красу волосося та навіть захищає його.
-  Це була не просто краса, а й обєріг.
-  То сила таких квіток, як: чорнобривців, ромашок, незабудок, барвінку, безсмертнику, маках, волошках.
-  Адже люди щиро вірили в його лікувальну силу.
-  Перший віночок дитині плела матуся.

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А     
- Б     
- В     
- Г     

10. Укажіть речення, у якому є чотири частки

- А 
- Б 
- В 
- Г 

11. Укажіть речення, у якому є орфографічна помилка

- А 
- Б 
- В 
- Г 

12. Укажіть речення, у якому немає частки.

- А 
 Б 
 В 
 Г 

II варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Укажіть рядок із частками

- А цей, отже, за
 Б хай, би, не
 В хоч, або, ж
 Г ото, б, мов

2. Укажіть рядок із модальними вказівними частками

- А он, онде, осьде
 Б то, невже, навіть
 В осьде, хоча, собі
 Г це, ось, майже

3. Немає частки в реченні

- А Без кореня і полин не росте.
 Б Немає гіршої покути, як у ріднім краю носити пута.
 В Багато країн пройшов, а добро лише на батьківщині знайшов.
 Г Удома й стіни допомагають.

4. Допущено помилку в написанні частки зі словом у рядку

- А дехто таки стояв
 Б отакий то розумний
 В підійди-но ближче
 Г було б добре відпочити

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

(1)Наче густим молоком облиті фруктові дерева. **(2)**Ось виструнчились у весняному святковому вбранні вишні, сливи, черешні, груші. **(3)**Що за краса! І очей від них **(4)**не одведеш!

Укажіть власне модальну частку

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків

Любїть працю _____ землі, _____ без цього не _____ щастя нам і нашим дітям _____ на якій планеті.

- А на, бо, буде, ні
 Б по, аби, буде, не
 В на, бо, бути, не
 Г по, бо, бути, ні

У завданнях 7-8 до кожного із фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між часткою і її написанням

- | | |
|--------------|---------------------------------|
| 1 разом | А мов/би, отакий/то, усе/ж/таки |
| 2 окремo | Б коли/би, читав/би, навряд/чи |
| 3 із дефісом | В не/наче, як/що, ні/кого |
| | Г сядь/бо, усе/таки, казна/хто |

8. Установіть відповідність між виділеними частками і їх морфологічними ознаками

- 1 частка, модальна вказівна
 2 частка, модальна підсилювальна
 3 частка, модальна видільна
 4 частка, модальна означальна

- А Не варто зупинятися на досягнутому.
 Б Лише побачивши кохану, він заспокоївся.
 В Це треба зробити саме сьогодні.
 Г Обличчя її в сутінках аж голубе.
 Д От мурована церква з високою дзвіницею.

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

-  Мудрець, усміхнувшись, сказав, що коли він приходить на базар, то може витратити лише те, що є в його гаманці.
 Випадкові перехожі поцікавилися в старого, чому він кривдникам побажав доброго здоров'я, адже вони точно його образили.
 «А в моїй душі не має образи та гніву», - завершив свою думку старий.
 Кілька чоловіків на вулиці ображало мудреця, але той відповів усмішкою та побажав їм доброго здоров'я.
 Так само і в спілкуванні з людьми: він може витратити тільки те, чим наповнена його душа.

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А    
 Б    
 В    
 Г    

10. Укажіть речення, у якому є дві частки

- А 
 Б 
 В 
 Г 

11. Укажіть речення, у якому є орфографічна помилка

- А 
 Б 
 В 
 Г 

12. Укажіть речення, у якому немає частки.

- А 
 Б 
 В 
 Г 

Вигук
І варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Вигуки записано в рядку

- А так, ож, ку-ку, від
 Б лише, я, овва, серед
 В гей, на добраніч, хе-хе-хе, овва
 Г до, який, гай-гай, будь ласка

2. Укажіть рядок, у якому всі вигуки звуконаслідувальні

- А соб, пабе, киць-киць, вйо
 Б геть, агов, овва, годі
 В гей, хрус, ласкаво просимо, годі
 Г гав-гав, ку-ку, ш-ш-ш, сьорб-сьорб

3. Вигук виділено у реченні

- А О земле моя, нема рідніш за тебе.
 Б Не будить мене, будь ласка, ліси шелестливі.
 В Ой Дніпре, мій Дніпре, широкий «та» дужий.
 Г На жаль, погода зовсім зіпсувалася.

4. Укажіть речення, у якому вигуки відокремлюються комами (окремі розділові знаки вилучено)

- А Ой ви мене злякали.
 Б Ах як не хочеться листу з дерева падати... (Остап Вишня)
 В О земле рідна, я тебе люблю.
 Г Ох, ну й погода на вулиці.

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

- (1)Ох, і шука ж була! (2)Ех, і шука... (М. Стельмах) (3)Агов! Чи чуєш? Щось тріщить у лісі! (І.Франко)
 (4)Добрий вечір, люди добрі (М.Коцюбинський).

Укажіть вигук, що виражає волевиявлення

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

7. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків

_____, _____ в наших оркестрах з _____ пристрастю грали оркестранти, - _____ були б симфонії! (Із творів Остапа Вишні)

- А ех, якщо, своєю, які
 Б ах, якби, цією, що
 В ех, якби, такою, які
 Г ех, якщо, такою, що

У завданнях 7-8 до кожного із п'ятьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між часткою і групою за значенням

- | | |
|----------------------|---|
| 1 емоційні | А дякую, будь ласка, на добраніч, добридень |
| 2 спонукальні | Б гей, нумо, цить, но-о-о |
| 3 мовного етикету | В будьте здорові, ах, киш, о |
| 4 звуконаслідувальні | Г їй-Богу, ура, тю, ой |
| | Д тьох-тьох, дзень, ку-ка-рі-ку, тук-тук |

8. Установіть відповідність між виділеними вигуками і їх морфологічними ознаками

- | | |
|--|---|
| 1 вигук, звуконаслідування, похідний, пишеться з дефісом | А Раптом у тиші садів – тьох! тьох! – солов'їна пісня прозвучала (М.Рильський). |
| 2 вигук, спонукування, похідний | Б «Кап-кап», - почулося за вікном. |
| 3 вигук, емоційний, непохідний | В О пісне блаженна! О пісне крилата! Лети над землею, |
| 4 вигук, мовного етикету, похідний | Дзвени і зови... (М.Чернявський) |
| | Г Дякую, за гарні новини. |
| | Д Цитьте, дівчата, на галасуйте. |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.



- Ов-ва! Не хочу!
 - Ех, і життя наше, тьху! Тільки й чекаєш, що хтось з'їсть тебе не сьогодні, то завтра.
 - Еге, у лісі ходять люди з кошиками, схоплять тебе та й засушать або зварять.
 - Нумо тікати, - котрась сиріжка сказала із глумом.
- На галяві почувся голос гриба Капелюшника:

За П. Козланюком

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- А     
 Б     
 В     
 Г     

10. Укажіть речення, у якому є два вигуки

- А 
 Б 
 В 
 Г 

11. Укажіть речення, у якому допущено орфографічну помилку

- А 
 Б 
 В 
 Г 

12. Укажіть речення, у якому немає вигука

- А 
 Б 
 В 
 Г 

II варіант

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Вигуки записано в рядку

- А то, тук-тук, ку-ку
 Б тільки, лише, ох
 В із, ген-ген, тьох-тьоз
 Г будь ласка, хе-хе, ау

2. Правильно записано обидва вигуки в усіх рядках, окрім

- А будь-ласка, добридень
 Б їй-богу, на добраніч
 В цур тобі, на все добре
 Г присягай-бо, нумо

3. Виділене слово вигуком у реченні

- А Обов'язково *запам'ятайте* винятки з правил.
 Б *Перепрошую* за втручання, але ви помилилися.
 В *Добре*, майже всі завдання виконані правильно.
 Г *Добридень*, можемо розпочинати консультацію.

4. Вигук є в етикетній формулі в реченні

- А Добродії! Трохи тихіше, заспокойтеся.
 Б Пане директоре, прийміть щиру подяку.
 В Шановне товариство! Зверніть увагу на оголошення.
 Г Шановні присутні, тихіше, будь ласка, заспокойтеся.

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Журавель іде за плугом та кричить: (1)«Турли! Турли!» (2)От тобі й на! Що то за хлопчисько зухвалий такий? Хочеться побачити вест незвіданий світ, (3)їй-богу. (4)На добраніч – формула етикету, що виражає привітання.

Укажіть вигук, що виражає емоційність

А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Укажіть правильний варіант послідовного заповнення пропусків

_____ високо сонце _____ ясним небі стало, _____ проміння _____ й порозсипало.

А ой, в, гаряче, та

Б то, у, гаряче, та

В ой, у, гаряче, і

Г ой, в, гарячо, і

У завданнях 7-8 до кожного із п'ятьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між часткою і групою за значенням

1 питальні	А невже, чи, хіба
2 заперечні	Б дійсно, власне, майже
3 власне модальні	В та, навіть, аж
4 означальні	Г не, ні, ані
	Д мов, мабуть, ледве чи

8. Установіть відповідність між виділеними вигуками і їх морфологічними ознаками

1 вигук, звуконаслідування, похідний, пишеться з дефісом	А Нумо, хлопці, ставаймо до роботи.
2 вигук, спонукання, похідний	Б О, вже й вечір не за горами.
3 вигук, емоційний, непохідний	В І сорока: «Скре-ке-ке!» - Прилетіла. — «Що таке?»
4 вигук, стверджувальний, непохідний	Г Так, сьогодні гарний день.
	Д Слово чесного бійця - ні краю, ні кінця.

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

-  — Драстуйте! Готові до відкриття?
 — Ну-мо! Поїдемо на Носівку! Іще через день.
 — Так! Готовий.
 — Ген на Яготин?
 — Ні, на Носівку!

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

А					
Б					
В					
Г					

10. Укажіть речення, у якому немає вигуків

А	
Б	
В	
Г	

11. Укажіть речення, у якому допущено орфографічну помилку

А	
Б	
В	
Г	

12. Укажіть речення, у якому є стверджувальний вигук

- А 
Б 
В 
Г 

Узагальнення і систематизація вивченого**І варіант**

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Самостійні частини мови записано в рядку

- А десь, під, ну, будь ласка
Б з, от, то, такий
В кого, близько, край, семеро
Г тихо, ой, ку-ку, ноша

2. Службові частини мови є в кожному реченні, ОКРІМ

- А У кожній троянді є колючки.
Б Без кореня і полин не росте.
В Удень ішов дощ, але було тепло.
Г Зранку випав сніг.

3. Правильно визначено синтаксичну роль дієслова в усіх реченнях, окрім

- А Учити – значить вселяти надію.
Б Нам дано відрізнити добре й лихе.
В Добре тому, хто навчився вчитися.
Г Треба вчити дитину мислити.

4. Ступені порівняння можна утворити від прикметників в усіх словосполученнях рядка

- А вольовий характер, козацький стан
Б блискучий аншлаґ, мовна скарбниця
В дитячий садок, низький рівень
Г високі гори, молоде стебло

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

Ласкаві (1) слова для (2) людини, що дощ для (3) землі в (4) посуху.

У формі знахідного відмінка вжито іменник, позначений цифрою

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Прочитайте речення

У перші _____ пандемії і Україні (березні-травні _____) трафік медійних новин зріс від тридцяти до _____ залежно від видання.

Правильний варіант послідовного заповнення пропусків у реченні визначено рядком

- А три місяця, дві тисячі двадцятого року, сто відсотки
Б три місяці, двох тисяч двадцятого року, сто відсотків
В три місяці, дві тисячі двадцятого року, сто відсотків
Г три місяців, дві тисячі двадцятого року, сто відсотків

У завданнях 7-8 до кожного з чотирьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між словами та частинами мови, до яких вони належать

- | | |
|--------------|-------------------------|
| 1 іменник | А десятка, сотня |
| 2 прислівник | Б по-десяте, усоте |
| 3 прикметник | В десятковий, сторічний |
| 4 числівник | Г сто, шестеро |
| | Д шість, шестикутник |

7. Установіть відповідність між виділеними іменниками в словосполученнях із родом, до якого вони належать

- | | |
|-----------------|--------------------|
| 1 чоловічий рід | А покращені купе |
| 2 жіночий рід | Б зимові ковзани |
| 3 середній рід | В руйнівні торнадо |
| 4 спільний рід | Г малосольні івасі |
| | Д нестерпні базіки |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.



Ти навчишся в будь яку погоду розпалювати багаття, готувати їжу, швидко ставити намет.

Завдяки їм туризм називають найкращим відпочинком, що загартовує організм і зміцнює здоров'я.



А ще навчишся розуміти голоси поля й лісу, річки й болота.

Похід – це цікаві спостереження, знахідки, відкриття.



А що цікавого дізнаєшся в поході?

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- | | |
|---|--|
| А | |
| Б | |
| В | |
| Г | |

10. Укажіть речення, у якому відносний займенник з'єднує частини складного речення

- | | |
|---|--|
| А | |
| Б | |
| В | |
| Г | |

11. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- | | |
|---|--|
| А | |
| Б | |
| В | |
| Г | |

12. Вказівна частка є в реченні

- | | |
|---|--|
| А | |
| Б | |
| В | |
| Г | |

Узагальнення і систематизація вивченого**II варіант**

Завдання 1-6 мають по чотири варіанти відповідей, з яких лише один правильний.

1. Самостійні частини мови записано в рядку

- | | |
|---|-----------------------------|
| А | ніде, агов, ау, один |
| Б | сімка, близько, іти, коло |
| В | через, о-о-о, цей, година |
| Г | твір, від, тьох-тьох, ледве |

2. Службові частини мови є в кожному реченні, ОКРІМ

- А Останній дзвоник уже близько.
 Б Напередодні іспиту завжди тривожно.
 В Гарна книжка научить, а погана намучить.
 Г Без кореня й полин не росте.

3. Подвоєння літер в орудному відмінку однини відбувається в усіх іменниках рядка

- А доповідь, печаль, злість
 Б піч, паморозь, фланель
 В сіль, вишуканість, верф
 Г річ, завзятість, суміш

4. Виділені слова є числівниками в усіх реченнях, окрім

- А Мати одною рукою б'є, а другою гладить.
 Б Краще один мудрий, ніж десяток дурних.
 В Два коти в одному мішку не помиряться.
 Г Один лікується відпочинком, другий – працею.

5. Прочитайте речення (цифра в дужках позначає наступне слово)

(1)Хто не говорить правду про (2)себе, не може говорити її про (3)інших людей. (4)Деколи краще промовчати, ніж збрехати.

Займенниками є всі позначені цифрами слова, окрім

- А 1 Б 2 В 3 Г 4

6. Прочитайте речення

_____ путь _____ від Києва на Богуслав і далі в _____ край.

Правильний варіант послідовного заповнення пропусків у реченні визначено рядком

- А широка, стелиться, шевченківський
 Б широкий, стелиться, Шевченковий
 В широка, стелється, шевченковий
 Г широкий, стелється, шевченківський

У завданнях 7-8 до кожного з чотирьох фрагментів інформації, позначених цифрою, доберіть один правильний, на вашу думку, варіант, позначений буквою.

7. Установіть відповідність між словами та частинами мови, до яких вони належать

- | | |
|-------------------------|--------------|
| А десятка, сотня | 1 іменник |
| Б по-десяте, усоте | 2 прислівник |
| В десятковий, сторічний | 3 прикметник |
| Г сто, шестеро | 4 числівник |
| Д шість, шестикутник | |

8. Установіть відповідність між дієслівними формами і прикладами

- | | |
|--------------------|-------------------------|
| 1 неозначена форма | А таланило в житті |
| 2 безособова форма | Б планувати завчасно |
| 3 дієприкметник | В володіємо вміннями |
| 4 дієприслівник | Г побачивши несподівано |
| | Д задешево куплений |

Завдання 9-12 стосуються речень, що первісно, за іншого порядку їх розташування, становили зв'язний текст. Прочитайте речення й виконайте завдання до них.

-  Оформлення покликань – це так, як *розмітка* на біговій доріжці.
-  У романі Джерома Селінджера «Ловець у житті» читаємо «Життя – це гра, і в неї свої правила».
-  Свій *шлях* спортсмени починають із того, що стають у ряд на спеціальній розмітці, *яка* символізує старт і рівність можливостей.
-  Це ті правила, яких потрібно дотримуватися, щоб усі були в рівних умовах.
-  Тому академічне життя – це також «гра», у якій дуже чітко визначено *правила*.

9. Зміст первинного тексту буде відновлено, якщо речення розташувати в послідовності, запропонованій у рядку

- | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| А |  |  |  |  |  |
| Б |  |  |  |  |  |
| В |  |  |  |  |  |
| Г |  |  |  |  |  |

10. Укажіть речення, у якому виділене слово є додатком

- | | |
|---|---|
| А |  |
| Б |  |
| В |  |
| Г |  |

11. Орфографічну помилку допущено в реченні, позначеному

- | | |
|---|---|
| А |  |
| Б |  |
| В |  |
| Г |  |

12. Вказівна частка є в кожному реченні, окрім

- | | |
|---|---|
| А |  |
| Б |  |
| В |  |
| Г |  |

Самодиктант

СТЕПОВА ПРИГОДА

I. Запишіть текст, виправивши орфографічні та пунктуаційні помилки.

По/заду ватаги їхав Т(т)ріска. На/раз завернув пів/колом коня і став проти татар. Біля Т(т)ріски збиралася чим/раз більша купа ворогів. Він рубав уже на/вмани(н)я встеляючи землю до/в/кола трупами. Відступаючи козаки зміркували не/добре. Один оглянувся і крикнув Ватажок між татарвою! Хто в Бога вірує не/даймо!

Понад десяток товаришів у/мить завернули коней і пустилися Т(т)ріску виручати не/зважаючи на в/край не/вигідну позицію. Татари роз..їлися мов оси кидалися в/різно/біч не/щадно клали козаків. Грабіжники були такі впевнені у перемозі що й не/оглядались а гналися в/перед не прочуваючи лиха.

Тим/часом Н(н)едоля заходився привітати татар. Він ро..ділив свою сотню на/двоє залишивши між частинами від/даль шістсот ступнів. Козацтво рушило. Тут/таки залунало козацьке «слава!»

Вороги були не/в/зможі зупинити коней. Козаки настовбурчили списи і кололи ними нападників хаотично збитих до/купи.

(За А. Чайковським; 128 сл.)

Диктант з граматичним завданням

НАШІ СЕРЦЯ – БАТЬКІВЩИНІ

Якби матері побачили, якими стають їхні сини на війні, то не впізнали б їх. Вони й не уявляють собі, що тут робиться з людиною, яку складну, яку страшну еволюцію встигає вона пройти... Повністю цього не збагнути нікому, хто сам не був тут, а знає війну тільки з фільмів та розповідей, хай навіть найправдивіших... Щоб це збагнути, його треба прожити.

У глибокій задумі дивився Брянський на багаття, спостерігаючи, як полум'я пожирає зелені гілки, а з них виступає, закипаючи, смола.

Усе, усе ми віддаємо тобі, Батьківщино. Усе! Навіть наші серця. І хто не звідав цього щастя, цієї краси вірності, той не жив по-справжньому.

(Олесь Гончар, 111 слів)

Граматичне завдання

I варіант

1. Надпишіть частини мови над кожним словом речення: *Повністю цього не збагнути нікому, хто сам не був тут, а знає війну тільки з фільмів та розповідей, хай навіть найправдивіших...*
2. Зробіть морфологічний розбір слів: *сам, тільки, що.*

II варіант

1. Надпишіть частини мови над кожним словом речення: *У глибокій задумі дивився Брянський на багаття, спостерігаючи, як полум'я пожирає зелені гілки, а з них виступає, закипаючи, смола.*
2. Зробіть морфологічний розбір слів: *на, якби, навіть.*

Контрольний диктант за II семестр

Андрій чекав: ось-ось поїзд одірветься од річки й помчить кудись убік, через гори й ліси. Хай би отак ішов і йшов, вистукуючи колесами, погойдуючись, ніде не зупиняючись. Хай би віз його аж до краю війни.

Але війна не мала ні кінця, ні краю. Вона була скрізь: у селах і містах, у небі й на землі, у душах і в серцях. Від війни не втікали – з нею боролись. Андрій не відмовлявся від боротьби. Він став на цей шлях без примусу, добровільно. Однак відпочити від цього запеклого поєдинку він би не відмовився. Дев'ятнадцять років – це ж так небагато. У дев'ятнадцять люди мають милуватися сонцем, а не битися за право глянути на нього бодай одним оком. У дев'ятнадцять років люди повинні мати право на життя, а не вмирати, як квіти, збиті безжальними ударами сліпої палиці перехожого. (За Павлом Загребельним; 133 сл.)

Докладний письмовий переказ тексту-роздуму дискусійного характеру в публіцистичному стилі ПОДОРОЖІ УКРАЇНОЮ: НАВІЩО?

Коли б хто раніше в мене запитав, із чого варто почати вивчення історії України, я з розумним виглядом відказала б, що, звісно, з підручників. І для впевненості всунула б людині в руки томик Грушевського. Бо яка ще, здавалося б, існує альтернатива? А виявляється, вона є. І до того ж значно цікавіша та інтерактивніша за книжки, які в когось викликать лише нудьгу і зневіру.

Знайомитися з історією можна в подорожах! Цей спосіб прийнятний майже всім і має безліч варіацій. Вивчати історію ґрунтовно і планомірно, відвідуючи всі області України кожного літа, чи дозовано, по шматочках, навідуючи сусідні регіони під час карантину. Відшукувати пам'ятки козацької доби або гуляти по дендропарках, створених українською аристократією в XVIII — XIX століттях. Справді, історію легко віднайти в будь-якому місті та селищі та вивчати її по українських замках, палацах, пам'ятниках і навіть млинах. Я знаю, де тривала Конотопська битва, за яких умов уперше знайшли рештки мамонта на території України, як Скоропадські проводили літо й виховували дітей, у якій Січі Богдана Хмельницького обрали гетьманом та хто створював родинний склеп для Потоцьких. Усе це тримається в моїй голові. Я не плутаюся у нескінченному потоці дат і сухих фактів, бо ж на кожну подію маю заготовлену в голові картинку, що раніше її бачила в подорожах. І до ЗНО з історії України готуватися легко, коли всі архітектурні пам'ятки, представлені на фото в завданнях, були частиною твоїх літніх канікул.

Врешті-решт, що як не мандрівки Україною, здатне вилікувати від нав'язаного нам комплексу меншовартості? Жодна книжка не розкаже, наскільки різнобарвна, суперечлива і водночас прекрасна наша країна (О. Кльосова).

Усний докладний переказ тексту публіцистичного стилю

ДУХОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Зовсім не коштовності, не золоті зливки, нібито вивезені гетьманом Полуботком до Англії, мріяли передати наші пращури наступним поколінням. Вони прагнули виплекати інший скарб – вільну Україну. А ще – духовність, національну самоповагу.

Гірко визнавати, що й до сьогодні ім'я Павла Полуботка для багатьох українців пов'язане лише з тим легендарним скарбом. Прикро, що матеріальні турботи заступили нині запити духовні. Хоч, звичайно,

важко говорити про виховання духовності й самоповаги в народі, чия історична пам'ять свідомо руйнувалася.

Народ, позбавлений історичної пам'яті, перестає бути народом. Майбутнє можна будувати лише на історичному ґрунті. Це доведено самим життям.

Як же страшно віддати майбутнє в руки тих, нині юних людей, котрі за ідеал мають торговельний кіоск, а весь свій хист спрямовують на примноження «зелених». Хоч не лише вони у тім винні...

Чи ж може пробитися до таких голос чесного письменника, пробитися через галасливі теле- і радіореклами, що обіцяють солодке, зручне, не переобтяжене болісними роздумами над долею рідної землі існування? І що важить для таких голос сивого учителя, який за титанічну свою працю не одержує жодної винагороди?

То хто ж допоможе українцям зберегти в собі людське? Хто навчить мудрості бути українським народом на українській землі? (За Н. Черченко)

Докладний усний переказ тексту публіцистичного стилю з елементами роздуму ЕФЕКТ НЕОЧІКУВАНOSTІ У МАНДРАХ УКРАЇНОЮ

Дефіцит інформації та непопулярність такого виду дозвілля, як мандри Україною, породжують дивовижну особливість вітчизняного туризму — ефект раптовості. В цілому, коли плануєш поїздку до Барселони, ти знаєш, чого від неї чекати. Гаудівська архітектура, паяль, музей Пікассо, набережна Моль де ла Фуоста. Можна вивчити всі маршрути і фотографії, переглянути мапи і онлайн-екскурсії, перечитати коментарі й відгуки. Все це готує тебе до мандрівки. Ось те, що тобі пропонує столиця Каталонії. Дивись. Погоджуйся. Або змінюй напрямок маршруту і купуй ловкост до Азії, скажімо.

В Україні ж на тебе чекатимуть сюрпризи. Ніколи не можеш передбачити, чи доїдеш до потрібного села і що там зустрінеш. Три, запропоновані гуглом фотографії, ніби підказують, що потрібна садиба розташовується на рівнині й цілком добре збереглася. Насправді ж доведеться дертися вгору, пролазячи крізь чагарники і високу траву, щоб побачити вже майже зруйновану архітектурну пам'ятку, яка не ввійшла до жодного зі списків, що могли б забезпечити її реставрацію.

Україну треба намацувати самому, куштувати її по шматочках, вивчаючи нові смаки. І не факт, що вам завжди подобатиметься страва. Вікіпедія розказала мені, що село Нарбутівка існує і там живуть приблизно 70 людей. Але я виявила зарості, забуття і цілковиту відсутність людей у місці, де колись народився визначний український художник Георгій Нарбут. У Великих Сорочинцях цього літа я не потрапила до музею Гоголя, бо дізналася від аптекарки, що екскурсивод пішла доїти корову і більше сьогодні не повернеться на роботу. Садиба Даховських фактично закрита для відвідувачів й охороняється, як військовий об'єкт, так само, як і Олешківські піски ще з радянських часів. Хоча замок-корабель у селі Сидорів у житті значно ефектніший, ніж на чужих фото в інтернеті. А в Качанівці віднедавна можна переночувати у флігелі, де кілька століть тому відпочивав Шевченко (О. Кльосова).

Складання діалогів

Скласти та розіграти діалог (орієнтовні теми: «Знайомство з цікавою людиною», «Випадок на канікулах (на вихідних)», «Улюблена справа», «Примхи погоди», «Змарнований день»).

Орієнтовні теми творів

Усний твір розповідного характеру про виконання певних дій на основі власних спостережень із використанням дієприслівникових зворотів (за планом) (орієнтовні теми: «Майстерність петриківського розпису», «У класі робототехніки», «Як зробити гербарій»).

Письмовий твір-роздум (орієнтовні теми: «Чому необхідно знати історію свого народу», «Чому потрібно знати звичаї свого народу», «Чого не можна купити за гроші», «Чому потрібно берегти природу»).

Письмовий твір-розповідь (орієнтовні теми: «Оберіг душі моєї», «Людина — найвеличніша з усіх істот», «Мова — цілюще народне джерело», «Щире слово, добре діло душу й серце обіграло», «Минуле свого краю завжди хвилює», «Найкраща вчителька нації — історія», «Усе дороги й дороги, а до матері — стежка...» (В. Коломієць), «Шануй батька й неньку, то буде тобі скрізь гладенько», «Україна — наш спільний дім»).

Орієнтовні теми есе

Осінній лист чекав цієї миті...

У природи чисте серце. (Х. Огума)

Війна у житті моєї родини

Моя заповітна мрія

Аудіювання тексту публіцистичного стилю

БІЛИМИ НИТКАМИ ШИТО ...

Дослідники розповідають, що у давні часи процес вишивання можна було назвати ритуалом – за нього брались у визначені дні, із чистими світлими думками, закладаючи позитивну енергію у свою працю.

Цікаво, що тоді жінки не копіювали чужі узори, не відшивали їх з інших виробів чи схем. Їх роботи були індивідуальними. Жінка володіла «мовою»

орнаментального письма, де через кольори, лінії, візерунки створювала абсолютно унікальну річ, закодовану на добру долю для себе, чи рідної людини. А от відшити чужий узор для сорочки, наприклад, означало взяти на себе чужу долю.

Перші вишивки на території України з'явилися ще за скіфів. Археологічні розкопки підтверджують, що знайдені на Черкащині фігурки чоловіків, створені ще у VI столітті, в своєму оздобленні мають не тільки структурні особливості українського одягу XVIII-XIX століть, а й елементи давнього орнаменту. Про той же орнамент розповідав і арабський мандрівник у своїх описах русів, які датуються X століттям.

Характерна ознака стародавньої вишивки – її лаконічна довершеність. Тут немає нічого зайвого, кожна деталь не випадкова. Узори вишивок – це особливі письмена.

Сорочка складалася із шести чотирикутників різної величини, і якщо виміряти їхнє співвідношення, то в ідеалі ми отримали б золоту пропорцію. Ці чотирикутники з'єднувалися між собою за допомогою хрестиків, вишитих, як правило, чорними нитками: аби жодна стороння енергія не могла крізь шви проникнути до людського тіла, бо хрест своєю енергією «розтинає», знищує негативну енергію, а чорний колір її поглинає. Низом, на грудях і на руках

вишивалися священні коди сили: для маленьких діток вони кодувалися переважно у рослинних орнаментах, що символізували дерево життя, у зірочках-оберегах, у простих хвилястих лініях з крапками, що символізувати первинні сили природи – воду і вогонь.

Ці сакральні коди переносили ніжні жіночі руки на біле полотно. З давніх віків, з роду в рід і до сьогодні. Так була відтворена і збережена священна сила роду, енергії природи і божественне начало. Тому так шанують українці вишиванку, одягають її, пишаються нею у всі часи.

Відомо, що найбільш древніми є прості геометричні орнаменти. Коло є одним із початкових. Як символ сонця воно походить із язичницької релігії, де означає божественну, життєдайну енергію. Коло – це також безперервність буття і вічність. Загалом цей символ, що може зображуватись у багатьох варіаціях, має чи не найбільше різноманітних значень.

Хвилясті лінії, сигми, зигзаги пов'язують із водою. Дослідники давньої символіки відзначають, що малюнок вертикально розташованих паралельних зигзагів позначав дощ, що падає зверху, а горизонтальні зигзагоподібні або прямі лінії могли символізувати небесну вологу. Фігура спіралі також означала плинність часу та циклічний рух сонячного диска.

Вирішальний вплив на характер орнаментальних мотивів мають різноманітні вишивальні шви, так називані «техніки», яких в Україні відомо біля ста. Окремі вишивальні шви характерні для тих або інших етнографічних районів України.

Сорочки на Полтавщині вишиваються головно білими нитками, дуже рідко червоними або сірими. Манішки білих сорочок у старих зразках прикрашалися білим візерунком, виконаним гладдю. Візерунок обводився чорними або кольоровими смугами. Техніка вишивання - шов «уперед голкою», «хрестик», шов «за голкою».

Техніка вишивання Харківської області має дуже багато загального з формами вишивки, що встановилися в центральних областях України, але їй властиві й зовсім своєрідні поліхромні орнаменти, створювані напівхрестиком або хрестиком. Ці орнаменти вишивають переважно грубою ниткою, унаслідок чого візерунки створюють враження рельєфних.

Своєрідною вишивкою здавна славилася Волинь. Візерунки геометричні, чіткі та прості за композицією. Чіткість ритму підсилюється однобарвністю вишивок, виконаних червоною ниткою на біло-сірій полотнині. Вишивки північної Волині вражають своєю вишуканою простотою. У південних районах області переважають рослинні мотиви.

Вишивкам Київщини властивий рослинно-геометризований орнамент зі стилізованими гронами винограду, кольором хмелю чи восьмипелюстковими розетками, ромбами, квадратами. Основні кольори вишивок Київщини – білий, коралово-червоний, відтінений чорний.

У південних областях України техніка вишивки має багато загального з устояними формами центральних районів, однак їй властиві і цілком своєрідні поліхромні орнаменти, виконувані напівхрестиком або хрестиком.

Для Львівщини властиві рослинні мотиви (плавно окреслені квіти, листки, гілочки), укладені в стрічки (на сорочках, заплатах) та вільно розкидані на площині або вибудовані в шаховому порядку (на хустках, кавниках). Домінують рослинні мотиви, які поєднуються з дрібними геометричними. Колорит насичений, дзвінкий, утворений сполученням червоної, синьої, білої, зеленої, жовтої барв.

Мотиви орнаменту, композиції та колорит, характерні для кожного регіону України, наслідуються в наш час.

На кожне із запитань вибрати правильну відповідь.

1. До якого стилю мовлення належить текст?
А науковий Б публіцистичний
В художній Г офіційно-діловий
2. Чому у давні часи процес вишивання називали ритуалом?
А бо вишивали лише у церкві
Б бо все село сходилось до одного місця і вишивали там
В бо за нього брались у визначені дні, із чистими світлими думками
Г бо під час вишивання читали спеціальні молитви
3. Що означає «відшити чужий узор»?
А взяти на себе чужу долю Б поцупити чужу ідею
В накликати на себе нещастя Г майстерно скопіювати орнамент
4. Перші вишивки на території України з'явилися ще за:
А венедів Б скіфів В антів Г гелонів
5. Коли вишивали сорочки, що робили «аби жодна стороння енергія не могла крізь шви проникнути до одського тіла»?
А читали молитви під час вишивання
Б освячували в церкві
В проводили спеціальні магічні ритуали
Г вишивали хрестики чорними нитками
6. Одним із найстаріших орнаментів є:
А квадрат Б спіраль В коло Г ромб
7. Що означає фігура спіралі у вишивці?
Аплинність часу Б кругообіг води
В морські хвилі Г коловертень
8. Скільки в Україні відомо вишивальних швів, т.зв. «технік»?
А понад 200 Б біля 100 В майже 1000 Г менше 50
9. Нитками якого кольору головню вишиваються сорочки на Полтавщині?
А білими Б чорними В синіми Г червоними
10. Чіткі та прості за композицією геометричні візерунки характерні для:
А Дніпропетровщини Б Львівщини
В Волині Г Закарпаття
11. Для яких областей властиві «поліхромні орнаменти, виконувані напівхрестиком або хрестиком»?
А для західних областей Б для південних
В для північних Г для східних областей
12. Які основні мотиви переважають у вишивці нашої області?
А рослинні
Б тваринні
В геометричні
Г геометричні та рослинні, що набули геометричного характеру

Читання мовчки тексту публіцистичного стилю

СПІВЦІ-МУЗИКАНТИ

Хто ж вони, оті талановиті співці-музики, котрі створили й донесли до нас невмирущі перлини – народні думи й історичні пісні?

Історія кобзарництва та лірництва на Україні доволі багата й складна і до сьогодні ще не достатньо вивчена.

Назви народних співців-музик походять від назв музичних інструментів, на яких вони грали: кобзи, бандури та ліри.

Улюбленим музичним інструментом українського народу була кобза. Як свідчать найдавніші джерела, кобза була досить розповсюдженим музичним інструментом, і попервах грали на них не лиш сліпі люди, як це склалось пізніше.

Найдавніша кобза мала тільки три струни. З часом інструмент ускладнювався. Це, зокрема, засвідчує збільшення кількості струн. У XIX столітті, особливо у другій половині, кількість струн і приструнків (так називається короткі струни, що розміщуються на правій стороні деки) збільшуються. Наприклад, на бандурі кобзаря М. Ригоренка з Харківщини їх було вісім. На бандурі О. Вересая з Полтавщини – дванадцять, на бандурі П. Братиці з Чернігівщини – двадцять, на бандурі Ф. Гриценка-Холодного теж із Полтавщини – сорок п'ять.

Зрозуміло, що збільшення кількості струн до декількох десятків потребувало дедалі більшого хисту, спеціальної навчальної підготовки. Усе це призводило до поступової професіоналізації. З'являється особлива категорія народних співців-музик: кобзарі та бандуристи. Відомості про це можна зустріти в художній літературі. Чудовий образ такого кобзаря створив Т. Шевченко в поемі «Невольник». Для нас особливо цікава дума Степана, в якій він розповідає свою історію: шалена буря прибила до козацької чайки до ворожого берега. Степан потрапив у неволю. Утівав, але його впіймали й осліпили:

І згадав сирота Степан в неволі
Свою далеку Україну,
Нерідного батька старого,
І коника вороного, і нерідную сестру Ярину.
Плаче – ридає,
До бога руки здіймає
Кайдани ламає,
Утікає на вольную волю...

Повернувшись з неволі, обдаровані сліпці, як і Степан, навчались грати на кобзі-бандурі. Одні з них мандрували селами, грою та співом заробляючи на проживання. Інші приставали до козаків і супроводили їх у походах. Кобзарів цінували тут як ніде інше. Часті війни, бойові сутички з військами кримських ханів, турецьких султанів та польських магнатів, повстання проти своїх визискувачів... А кобзарі пробуджували волелюбний дух народу, закликали до боротьби за національне та соціальне визволення, оспівували ратні подвиги.⁷²

Кобзарі творили, боролись і помирали, як і сотні тисяч безіменних козаків та селян-повстанців. Та залишилися чудові думи та пісні, які вони складали в турецько-татарській неволі чи у час коротких перепочинків між жорстокими боями. Кобзарі оспівували те, що хвилювало їх до глибини душі. Тому й нині, через віки, не можна спокійно слухати їхні думи та пісні.

Конкретні відомості про народних співців-музик України дійшли до нас із XVIII століття. Є відомості про те, що майстерність, мистецтво українських кобзарів були відомі за межами України. Їх запрошували, а той силоміць забирали до Польщі, Росії, де примушували грати та співати царям та вельможам.

На кожне із запитань вибрати правильну відповідь.

1. Який улюблений інструмент кобзарів?
А ліра Б бандура В кобза Г трембіта
2. Скільки струн мала найдавніша кобза?
А три Б шість В вісім Г десять
3. Скільки струн було на бандурі кобзаря Остапа Вересая з Полтави?
А десять Б дванадцять В двадцять Г двадцять вісім
4. Скільки струн було на бандурі кобзаря Гриценка-Холодного?
А двадцять Б двадцять п'ять В двадцять вісім Г сорок п'ять
5. Як звати кобзаря, якого змалював Т Шевченка у своїй поемі «Невольник»
А Іван Б Петро В Степан Г Семен
6. Коли Степан потрапив у неволю (поема «Невольник»), то що з ним зробили вороги?
А убили Б відправили додому В осліпили Г залишили в неволі
7. Чим заробляли на прожиття сліпці-кобзарі?
А грою та співом В старцювали у людей
Б ішли в найми Г супроводжували козаків у походах
8. Які за жанром твори складали кобзарі?
А поеми Б історичні думи та пісні В романи Г повісті
9. Із якого століття до нас дійшли конкретні відомості про народних співців-кобзарів?
А XVIII століття В XIX ст. у першій половині
Б XIX ст. у другій половині Г XVII століття

10. Забираючи силоміць або запрошуючи співців-кобзарів до Польщі, Росії, кому примушували грати?
А царям та вельможам В панам
Б у школах Г бідним людям
11. Що відображає заголовок даного тексту?
А тему й основну думку В проблематику тексту
Б основну думку тексту Г тему тексту
12. Визначте стиль мовлення прочитаного тексту.
А наукового стилю В публіцистичного стилю
Б художній Г розмовний

Орієнтовні теми проєктних робіт

Складання асоціативного куща до теми «Дієприслівник».

Пошук інформації з різних джерел і складання рекомендацій про те, як правильно робити покупки, аби заощадити кошти та не натрапити на фінансових шахраїв (з використанням дієприслівників і дієприслівникових зворотів).

Укладання мінісловника наголосів прислівників.

Створення «хмари слів» до певної групи прислівників чи підтеми.

Створення відеопам'ятки (постер, слайди, відеоролик, схема) для соцмереж про написання прислівників.

Створення та розв'язування кроссєнів (за вивченим матеріалом).

Створення тексту реклами, що пропагує здоровий спосіб життя (з використанням прислівників різних ступенів порівняння чи прислівникових сполучень).

Створення тексту для рекламного буклета молодіжного одягу з використанням прислівникових сполучень (наприклад: до лиця, до смаку, не до вподоби, на вибір, в міру, по можливості, час від часу, на радість).

Створення мініопису з використанням прислівників (теми: «Бабусине обійстя», «Стежка до рідної хати», «Пломеніє калина» та ін.).

Виконання проєкту (наприклад: 1) складання списку відтворення музичних файлів – пісень чи уривків пісень, у назвах або в приспівках яких є прислівники; 2) створення мультимедійної презентації «10 найцікавіших прислівників»; 3) підготовка та проведення вікторини чи квесту на тему «Прислівник»).

Лінгвістичне мінідослідження («З якою частиною мови прийменники вживаємо найчастіше?», «Сполучники в щоденному спілкуванні» тощо).

Створення «хмари слів» до теми «Написання не з різними частинами мови».

«Кубування» (відповіді на 6 запитань різних типів, що стосуються теми; використання куба з написами).

Мальований скрайбінг, малюнкові схеми на тему «Написання часток».

Інтерв'ю «Службові слова та їхня роль у мовленні».

Створення слайдів, (відеоролику) про мандрівку Україною з використанням підписів, які місять прийменники.

Бліцпрезентація приспіву однієї пісні, у якому вжито сполучник (прийменник, частку, вигук).

Створення фото-, відео- чи аудіопам'ятки щодо вживання прийменників, написання часток.

Виконання проєкту (наприклад, флешмоб «Говоримо правильно»).

Дата надходження до редакції 22.10.2024

© Свінтковська С.А., Т. Верготі Л.Т., Левинська М.В., 2024

УДК 37.035.91:37.018:004:[37.015.31+316.46](045)
[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).335507](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).335507)

Торкіна Катерина Максимівна,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
ступеня доктора філософії,
завідувач відділу освітньої-наукової підготовки
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти
Одеської обласної ради», м. Одеса, Україна
e-mail: torkinakaterina@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0001-3386-5364>

РОЗВИТОК НАВИЧОК КОМАНДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПРОГРАМА ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ «РАЗОМ – ЗНАЧИТЬ СИЛЬНІШЕ»

***Анотація.** У статті представлено авторську Програму виховання старшокласників «Разом – значить сильніше», спрямовану на розвиток навичок ефективної командної взаємодії в старшокласників в інноваційному освітньому середовищі. Висвітлено науково-методичні підходи до структурування виховної роботи, обґрунтовано змістове наповнення Програми виховання, її мету, завдання, очікувані результати та організаційні форми реалізації. Представлено приклади інтерактивних форм, ігор, диспутів, квестів та колективно-творчих справ, що сприяють розвитку командного мислення.*

***Ключові слова:** командна взаємодія, старшокласники, інноваційне середовище, виховна програма, лідерство.*

У сучасних умовах розвитку суспільства та освіти особливого значення набувають навички ефективної командної взаємодії, що є необхідною складовою успішної самореалізації особистості та професійної діяльності. Особливо важливо розвивати ці компетентності у старшокласників, які перебувають на етапі активного становлення своєї соціальної і навчальної позиції, готуючись до дорослого життя в інноваційному освітньому середовищі.

Авторська Програма виховання «Разом – значить сильніше» розроблена з метою сприяння розвитку у здобувачів освіти 10-11 класів навичок командної взаємодії через поглиблення їхніх знань і вмінь щодо планування та реалізації спільної діяльності. Програма відображає сучасні педагогічні підходи, які забезпечують цілісну систему формування ключових м'яких навичок, навичок командної взаємодії, необхідних для успішної роботи в колективі, соціальної адаптації та особистісного зростання.

Реалізація цієї Програми виховання спрямована на формування у старшокласників розуміння важливості командної роботи для ефективного навчання, соціалізації та майбутньої професійної діяльності. Здобувачі освіти отримають знання про основні принципи, підходи та правила роботи в команді, ролі учасників, стилі лідерства і стратегії досягнення спільних цілей. Водночас велика увага приділяється розвитку комунікативних умінь, таких як активне слухання, відкритий діалог, повага до думки інших та конструктивне розв'язання конфліктів.

Програма виховання «Разом – значить сильніше» передбачає практичне застосування набутих знань і навичок у проєктній, волонтерській, соціальній і громадській діяльності, що сприяє формуванню відповідального ставлення до власної ролі в колективі, розвитку лідерських якостей і готовності до партнерської співпраці. Особливе значення має також формування здатності до самооцінки, рефлексії і конструктивного зворотного зв'язку, що є основою постійного особистісного розвитку. Програма виховання є комплексним інструментом, який сприяє системному розвитку навичок командної взаємодії старшокласників в інноваційному освітньому середовищі, відкриваючи для них нові можливості успішної самореалізації та активної соціальної позиції.

Метою статті є представлення структури, змісту та педагогічного обґрунтування авторської Програми виховання старшокласників «Разом – значить сильніше», спрямованої на сприяння розвитку у старшокласників навичок ефективної командної взаємодії щодо впровадження та реалізації моделі розвитку навичок командної взаємодії старшокласників в інноваційному освітньому середовищі шляхом поглиблення знань і вмінь щодо планування та реалізації спільної діяльності.

Програма виховання базується на таких **завданнях**:

- формування системи знань навичок командної взаємодії;
- сприяння розвитку комунікативних умінь, відповідальності, взаємоповаги, навичок співробітництва, лідерства, спільного прийняття рішень і розв'язання конфлікту;

- оволодіння ефективними стратегіями та технологіями організації командної взаємодії;
- формування стійкої мотивації до командної взаємодії.

Цільова аудиторія складається з здобувачів освіти 10-11 класів закладів загальної середньої освіти.

Очікувані результати. У результаті реалізації Програми виховання «Разом – значить сильніше» здобувачі освіти 10-11 класів:

- розумітимуть значення командної взаємодії для особистісного зростання, ефективного навчання, соціальної адаптації та майбутньої професійної діяльності;
- знатимуть основні принципи, підходи та правила командної роботи, ролі учасників команди, стилі лідерства, а також стратегії досягнення спільного результату;
- усвідомлюватимуть важливість активного слухання, відкритої комунікації, поваги до думки інших, конструктивного розв'язання конфліктів у груповій діяльності;
- демонструватимуть здатність ефективно взаємодіяти з однолітками, брати на себе відповідальність за спільну справу, ділитися ідеями, підтримувати ініціативу інших;
- виявлятимуть лідерські якості, вміння організовувати команду, делегувати повноваження, мотивувати інших до досягнення мети;
- зможуть застосовувати набуті знання та навички у практичних ситуаціях під час участі в проєктній, волонтерській, соціальній або громадській діяльності;
- братимуть активну участь у шкільному самоврядуванні, ініціативних групах, колективно-творчих справах, розвиваючи відповідальне ставлення до власної ролі в житті колективу;
- формуватимуть здатність до самооцінки, рефлексії, конструктивного зворотного зв'язку, що сприятиме особистісному зростанню та готовності до партнерської співпраці в різних соціальних контекстах;
- усвідомлюватимуть цінність командної єдності, взаємодопомоги, толерантності й взаємоповаги як основи позитивного мікроклімату в колективі.

Принципи реалізації Програми виховання «Разом - значить сильніше» складаються з гуманізації та демократизації, цілісності, суб'єктності, діалогічності та партнерства, гнучкості.

Структура Програми виховання «Разом - значить сильніше» складається з:

1. Виховних годин. Завдання: сприяти усвідомленню значущості командної взаємодії, формувати ціннісне ставлення до співпраці, відповідальності, лідерства та емпатії, розвивати навички ефективної комунікації та належності до колективу:

- «Разом - значить сильніше!»;
- «Я в команді: роль, відповідальність, успіх»;
- «Мистецтво бути почутим і слухати»;
- «Емоційний інтелект у команді: чому це важливо?»;
- «Команда мрії: що нас об'єднує?»;
- Школа Лідер.

2. Бесіди. Завдання: сприяти усвідомленню важливості довіри, підтримки, конструктивного спілкування й розв'язання конфліктів у команді, формувати мотивацію до ефективної взаємодії та рефлексію власної ролі у спільній діяльності: «Чому ми сильніші разом?»; «Довіра - основа будь-якої команди»; «Вирішуємо конфлікти без сварок»; «Лідер і команда: конкуренція чи співпраця?».

3. Ігри. Завдання: формування навичок розподілу ролей, співпраці тренування комунікації, логіки, взаємодії розвиток спостережливості та командного мислення розвиток точності у комунікації, командного мислення:

- «Будуємо світ»;
- «Фабрика ідей»;
- «Шифрувальники»;
- «Хто я?»;
- «Передай думку».

4. Сократівські бесіди. Завдання: формування вміння критично мислити, аналізувати суперечливі аспекти командної взаємодії, аргументовано висловлювати власну думку та поважати позиції інших учасників дискусії:

- «Чи може бути команда без лідера?»;
- «Що важливіше в команді - результат чи процес?»;

- «Чи варто поступатися заради команди?»;
- «Що робить нас командою, а не просто групою людей?».

5. Диспути. Завдання: розвивати навички аргументації, публічного виступу та критичного мислення; формувати здатність до толерантної дискусії та усвідомлення різних поглядів на складні питання командної взаємодії:

- «Кожен має бути лідером: так чи ні?»;
- «Одна голова - добре, а багато - краще?»;
- «Командна відповідальність чи індивідуальна відповідальність»;
- «Чи завжди компроміс - найкраще рішення?».

6. Колективно творчі справи. Завдання: розвивати вміння колективного планування, розподілу ролей, творчого підходу до спільної діяльності, формувати відповідальність за загальний результат та згуртованість учнівського колективу:

- «Проект «Шкільна мрія»;
- «День класу - разом до спільної мети»;
- «Створення коміксу «Наша суперкоманда»;
- «Класна газета: об'єднані однією темою»;
- «Наш стиль – наша команда»;
- «Коло рішень».

7. Ділові ігри. Завдання: моделювати реальні ситуації командної взаємодії; розвивати навички прийняття рішень, стратегічного мислення, лідерства, взаємної підтримки та ефективної комунікації в умовах обмеженого часу й ресурсу:

- «Місія здійснення»;
- «Управління командою у кризовій ситуації»;
- «Побудова стартапу за 30 хвилин»;
- «Врятуй експедицію!»;
- «Лідер»;
- «Слово за командою»;
- «Сліпий малюнок».

8. Благодійні акції. Завдання: формувати соціальну відповідальність, емпатію, готовність до взаємодопомоги та спільної діяльності на благо громади, сприяти розвитку активної громадянської позиції та гуманістичних цінностей у командній роботі:

- «Теплі серця - теплі руки»;
- «Мій вклад у спільне»;
- «Добро в команді: допомога літнім людям»;
- «Для міста»;
- «Дій заради змін»;
- «Подарунок від серця».

9. Круглі столи. Завдання: створити умови для обговорення актуальних питань командної взаємодії; розвивати вміння аргументовано висловлювати думку, аналізувати досвід, формувати ціннісні орієнтири та пропонувати шляхи вдосконалення співпраці в колективі:

- «Командна взаємодія у шкільному середовищі: виклики і перспективи»;
- «Лідерство і співпраця в учнівському самоврядуванні»;
- «Сила команди в освіті та поза нею»;
- «Інновації в командній роботі: досвід старшокласників»;
- Інтерактивна вправа «Піраміда цінностей»;
- Презентація команди «Ми команда».

10. Квести. Завдання: активізувати навички командної взаємодії в динамічних умовах, розвивати логіку, креативність, лідерство, взаємну підтримку та вміння діяти злагоджено для досягнення спільної мети:

- «У пошуках командного ключа»;
- «Код команди»; «Шкільна експедиція»;
- «День самоврядування»;
- «Тимблдинг-квест: шлях до єдності».

Висновки. Представлена авторська Програма виховання «Разом – значить сильніше» є цілісним педагогічним інструментом, що поєднує сучасні виховні технології, практичну спрямованість і гнучку структуру. Програма виховання забезпечує системний розвиток знань, умінь та ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективної співпраці в команді, розвитку лідерства, комунікативної компетентності та відповідального ставлення до колективної діяльності. Через поєднання різноманітних форм роботи – виховних годин, бесід, ігор, диспутів, сократівські бесіди, колективно творчі справи, ділові ігри, благодійні акції, круглі столи, квести – здобувачі освіти мають змогу не лише засвоїти теоретичні знання, а й реалізувати їх на практиці. Запропонована Програма виховання «Разом – значить сильніше» сприяє формування в учнів 10–11 класів активної громадянської позиції, соціальної зрілості, здатності до самооцінки, рефлексії, конструктивного зворотного зв'язку, що є підґрунтям для їх особистісного зростання та успішної самореалізації в майбутньому. Особлива увага приділяється розвитку навичок командної взаємодії як невід'ємної складової сучасного освітнього і соціального середовища. Завдяки практичному досвіду співпраці в команді учні вчаться відповідально ставитися до спільної справи, ефективно розподіляти ролі, підтримувати ініціативи інших, вирішувати конфлікти конструктивно та досягати узгоджених результатів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні Програми виховання учнів різновікового складу, вдосконаленні науково-методичного супроводу процесу розвитку навичок командної взаємодії школярів, а також у вдосконаленні науково-методичного супроводу педагогів, що реалізують подібні програми.

Kateryna Torhina,

candidate for the third (educational and scientific) level of higher education,

Doctor of Philosophy,

Head of the Department of Educational and Scientific Training,

Odesa Academy of Continuing Education of the

Odesa Regional Council, Odessa, Ukraine

e-mail: torkinakaterina@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0001-3386-5364>

DEVELOPMENT OF TEAMWORK SKILLS AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS IN AN INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT:

EDUCATIONAL PROGRAM FOR HIGH SCHOOL STUDENTS «TOGETHER – MEANS STRONGER»

Abstract. *The article presents the author's program for educating high school students «Together – means stronger» aimed at developing effective teamwork skills in high school students in an innovative educational environment. It highlights scientific and methodological approaches to structuring educational work, justifies the content of the program, its goals, objectives, expected results, and organizational forms of implementation. It presents examples of interactive forms, games, debates, quests, and collective creative activities that promote the development of team thinking.*

Key words: *teamwork, high school students, innovative environment, educational program, leadership.*

Дата надходження до редакції 27.10.2024

©Торкіна К.М., 2024

УДК 37.035:37.091.2:004.85(045)

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4\(8\).335972](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.4(8).335972)**Ягоднікова Вікторія Вікторівна,**

доктор педагогічних наук, професор,

проректор з науково-педагогічної та інноваційної діяльності

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

<http://orcid.org/0000-0001-5050-2189>**Лях Наталія Григорівна,**

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»

м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0009-0009-2669-3101>

МОДЕЛЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті представлено модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі, реалізовану на базі Комунального закладу «Мангушський опорний заклад загальної середньої освіти I–III ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області. Зосереджено увагу на використанні цифрових технологій для створення патріотичного контенту, реалізації соціально значущих ініціатив, науково-методичному супроводі педагогів та партнерській взаємодії із батьками. Розкрито конкретні приклади цифрових проєктів громадянсько-патріотичного, військово-патріотичного, духовно-морального й екологічного спрямування, що стали ефективним засобом формування національної ідентичності, громадянської свідомості та ціннісних орієнтирів учнівської молоді. Підкреслено значення цифрового освітнього середовища як чинника модернізації змісту та форм патріотичного виховання в умовах глобалізації, війни та цифрової трансформації освіти.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, цифрове освітнє середовище, педагогічні умови, цифрові інструменти, модель виховання

Постановка проблеми. Сьогодні національно-патріотичне виховання набуває особливої актуальності у зв'язку з викликами воєнного часу, інформаційними загрозами, процесами глобалізації. Його ефективна реалізація передбачає поєднання традиційних цінностей із сучасними підходами до організації освітнього процесу, зокрема цифровими технологіями. Це потребує створення моделей, які відповідають новим соціокультурним умовам, забезпечують формування ціннісного ставлення до України, розвиток громадянської відповідальності та національної ідентичності.

Аналіз досліджень і публікацій. Соціально-філософські засади національно-патріотичного виховання висвітлені у творчому доробку провідних діячів української педагогіки, зокрема Г. Ващенко, М. Драгоманова, С. Русової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, І. Франка, К. Ушинського та інших.

У сучасних наукових дослідженнях (І. Бех, О. Вишневський, С. Грищенко, А. Добридень, Д. Єфімов, К. Журба, Л. Канішевська, О. Квас, Н. Коломієць, В. Кремень, О. Лісовець, Р. Пріма, Н. Ришак, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Г. Шевчук та ін.) переосмислення національно-патріотичного виховання дітей і молоді здійснюється з урахуванням викликів глобалізації, розвитку інформаційного суспільства та умов воєнного стану в Україні.

Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про підвищений інтерес як зарубіжних (К. Бассет, К. Гере, Г. Грибер, М. Деузе, Г. Крибер і Р. Мартін, Л. Манович, Дж. Стоммел, М. Хенд), так і вітчизняних учених (В. Биков, Д. Галкін, М. Жалдак, М. Лещенко, П. Матюшко, О. Овчарук, В. Ребрина, О. Стрижак, М. Шишкіна, А. Яцишин) до питань цифровізації та цифрової трансформації в умовах глобалізаційних процесів. У фокусі наукових студій вивчення різноманітних аспектів цифровізації освітнього простору та впровадження інноваційних технологій у контексті цифрових перетворень.

Метою статті є репрезентація моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі та її реалізація в умовах дистанційного навчання на прикладі Комунальний заклад «Мангушський опорний заклад» загальної середньої освіти I–III ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила умови функціонування освітньої системи. Педагогічні колективи змушені не лише швидко і своєчасно

адаптуватися до нових реалій, а й зберегти виховну складову як важливий інструмент підтримки учнів, їхньої національної ідентичності та психологічної стійкості. В умовах війни багато закладів освіти, що опинилися в зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, змушені були повністю перейти на дистанційне навчання. Це не лише трансформувало форми та методи освітнього процесу, а й поставило нові виклики перед виховною складовою, зокрема у сфері національно-патріотичного виховання. У таких умовах особливої актуальності набуває пошук ефективних моделей, здатних інтегрувати національно-патріотичне виховання в цифрове освітнє середовище.

Одним із прикладів закладу, що реалізує цю потребу в умовах повністю дистанційного формату, є Комунальний заклад «Мангушський опорний заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів» Мангушської селищної ради Маріупольського району Донецької області, який об'єднує учнів, які перемістилися на підконтрольну територію України, виїхали за кордон та вимушені залишитися на тимчасово окупованих територіях з різних обставин, але виявили бажання отримувати освіту за стандартами України. Такий формат роботи зумовив необхідність розробки інноваційної моделі національно-патріотичного виховання з акцентом на цифрову взаємодію.

Модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі є цілісною інтегрованою системою, яка охоплює концептуально-цільовий, змістовно-процесуальний та діагностично-результативний блоки.

Концептуально-цільовий блок визначає стратегічні орієнтири моделі: розвиток національно-патріотичної вихованості із дотриманням принципів національної спрямованості, культуровідповідності, самоактивності, інноваційності, доступності та доцільності на засадах особистісно-діяльнісного, аксіологічного, проактивно-партисипативного та компетентнісного підходів.

Змістовно-процесуальний блок структурує систему педагогічних умов, що забезпечують реалізацію мети: використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі, забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання формування партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками у сфері національно-патріотичного виховання в цифровому середовищі. До ключових форм і методів належать цифрові проекти, онлайн-флешмоби, віртуальні екскурсії, рефлексивні блоги, цифровий сторітелінг, ініціативні акції тощо, які реалізуються за допомогою цифрових інструментів як засобами цифрового освітнього середовища.

Діагностично-результативний блок визначає критерії й рівні сформованості патріотичної вихованості (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, емоційно-рефлексійний), забезпечує проведення моніторингу та корекції на основі аналізу динаміки результатів із застосуванням анкет, тестів, спостережень, самооцінювання та експертних оцінок.

Логіка функціонування моделі передбачає взаємозв'язок методологічних засад і цільових орієнтирів, реалізацію змістових умов і активних методів, постійне оцінювання ефективності та результативності виховного процесу. Такий підхід дозволяє забезпечити сталий розвиток національно-патріотичного виховання в умовах цифрової трансформації освіти, сприяє формуванню активної громадянської позиції, усвідомленню учнями своєї належності до української нації, розвитку соціальної відповідальності та цифрових компетентностей.

Запропонована модель національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти впроваджувалася в практику освітнього процесу з дотриманням визначених принципів, підходів і структурних компонентів. Її реалізація забезпечувалася через системну організацію виховної діяльності відповідно до логіки моделі. У подальшому викладі буде представлено, яким чином у межах цієї моделі впроваджувалися визначені педагогічні умови як складові змістово-процесуального блоку.

З метою реалізації педагогічної умови використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту, що передбачає залучення учнів основної школи до створення власного цифрового продукту, який відображає їхнє бачення національної ідентичності, історії, культури та патріотичних цінностей, виховна робота набувала практико-діяльнісного спрямування. При плануванні враховувалися навички, здобуті учнями на уроках інформаційних технологій. У межах апробації моделі було реалізовано низку проектів, що охоплювали ключові напрями національно-патріотичного виховання, які визначені в нормативно-правовій базі. Зокрема Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» визначає, що основними напрямками національно-патріотичного виховання є громадянсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання, які базуються на ідеях зміцнення української державності, формування патріотизму

та утвердження національних цінностей (Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», 2025)

У межах громадянсько-патріотичного напрямку національно-патріотичного виховання було реалізовано низку заходів, спрямованих на популяризацію історії України, зокрема боротьби за самовизначення, етапів державотворення, вшанування героїв, що боролися за незалежність і цілісність держави, а також видатних українців, які зробили внесок у світову історію. Учні активно долучалися до створення власного цифрового контенту. Зокрема, напередодні Дня пам'яті героїв Крут серед учнів основної та старшої школи відбувся конкурс презентацій «Пам'яті героїв Крут», переможці якого представили свої роботи під час виховних заходів, популяризуючи подвиг молодих захисників та значення цього бою в історичній пам'яті українського народу. З метою вшанування жертв Голодомору 1932–1933 років та формування в учнів національної свідомості й емпатії до трагічних подій минулого було організовано акцію «Запали свічку пам'яті», результатом якої стало створення учнями тематичних фото як символів скорботи, пам'яті й незламності українського духу.

На початковому етапі реалізації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі здобувачі освіти створювали контент переважно за допомогою цифрових фото- та відеоредакторів, вбудованих у гаджети, а також застосунків Microsoft PowerPoint і Google Slides. У процесі розвитку цифрових компетентностей учасників освітнього процесу значно розширився цифровий інструментарій, що було відображено у реалізації загальношкільного інтерактивного проєкту «Сила гідності — єдність у свободі», присвяченого річницям Помаранчевої революції та Євромайдану. Метою проєкту стало формування патріотичної свідомості, утвердження ідеалів свободи, гідності та єдності українського народу. Усі класи закладу отримали завдання з урахуванням вікових особливостей і рівня володіння цифровими технологіями.

У межах проєкту було створено мультимедійну презентацію на платформі Genially, до якої інтегровано низку тематичних розділів. Так, учні початкової школи підготували відеоролики, що розкривають символи гідності та свободи (прапор, тризуб, калину, соняшник, небо). Старшокласники (11 клас) презентували хронологію подій Революції Гідності у вигляді 3D-книги на платформі FlipHTML5, де висвітлено ключові етапи трьох українських революцій: «На граніті», Помаранчевої та Євромайдану. Учні 7 класу здійснили пошукову роботу і створили презентацію «Цитати відомих українців про гідність і свободу» на платформі Canva, яку згодом учні 11 класу допомогли конвертувати у формат 3D-журналу.

Важливою складовою проєкту став розділ «Місця сили», у якому учні 5–7 класів презентували локації, пов'язані з боротьбою українців за свободу — від Київської Русі до сучасності — у вигляді інтерактивного плакату. Учні 9 класу спільно з бібліотекарем шкільної бібліотеки підготували віртуальну книжкову виставку, присвячену Дню гідності та свободи. Учні 8 класу створили інтерактивний плейлист «Пісні, від яких мурахи по шкірі», до якого увійшли композиції, що стали символом Революції Гідності, використовуючи відеоконтент з YouTube. Підсумковим акцентом став простір рефлексій «Стіна мрій про Україну», створений на онлайн-дошці Padlet, де всі учасники освітнього процесу мали змогу висловити свої мрії та бачення майбутнього України, розпочинаючи висловлювання словами: «Я мрію про Україну...».

Участь у створенні цього проєкту сприяла усвідомленню важливості демократичних цінностей, формуванню активної громадянської позиції, гордості за національні здобутки та здатності до самоідентифікації в умовах суспільно-політичних викликів. Варто підкреслити, що всі етапи реалізації проєкту здійснювалися на засадах партнерської взаємодії учнів, учителів та батьків.

У контексті національно-патріотичного виховання в межах напрямку духовно-морального особливу увагу заслуговують заходи, що реалізовували педагогічну умову «використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту». Серед них – цифровий флешмоб «Думи мої, думи», приурочений до дня народження Великого Кобзаря, та захід до Дня рідної мови під назвою «Мова моя калинова». Традиційною стала реалізація онлайн-вертепу, що у 2024 році відбувся під назвою «Світло Різдва: історія, що об'єднує серця». До Всесвітнього дня вишиванки було реалізовано проєкт «Дефіле "Моя вишиванка — моя гордість"», до якого активно долучилися всі учасники освітнього процесу. Ураховуючи, що Північне Приазов'я є осередком проживання значної етнічної грецької громади, важливим аспектом виховної роботи стало збереження матеріальної та духовної культурної спадщини, звичаїв і традицій. З цією метою група учнів створила фотоколаж, який презентує найзнаковіші традиційні свята Мангушської громади та підкреслює єдність української та грецької культур. Вартісним результатом стала й авторська поезія, яку діти склали для супроводу власного проєкту, що свідчить про сформовану мовну культуру та емоційно-ціннісне ставлення до спадщини.

У напрямі військово-патріотичного виховання педагогічна умова використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту реалізовувалась через спільні загальношкільні цифрові ініціативи. Одним із перших масштабних проєктів став онлайн-концерт до Дня захисників і захисниць

України, під час якого учні у форматі авторських відео представили твори різних жанрів аматорського мистецтва, висловлюючи подяку захисникам за можливість навчатися і творити в умовах війни. До Дня Збройних сил України, що збігається з Днем святого Миколая, було організовано загальношкільний захід «З вірою в ЗСУ та найвищі сили». У межах цього заходу було реалізовано патріотичний проєкт-подяку «Дякуємо нашим захисникам», який став своєрідним телемостом між здобувачами освіти з України та учнями Круопайської середньої школи (Литва), що навчаються в межах міжнародного проєкту «Successful generation» («Успішне покоління»). За допомогою спільної онлайн-дошки учні розміщували відео- й аудіопривітання, рефлексії, малюнки й обереги, адресовані військовим. Цей цифровий контент було передано представникам Мангушської громади, які нині боронять незалежність України, що підсилило значущість освітньої ініціативи як складової моральної підтримки українських воїнів.

Метою екологічного виховання як складової національно-патріотичного в КЗ Мангушському ОЗЗСО є виховання відповідального ставлення до природи, усвідомлення особистої ролі в її збереженні, дотримання моральних і правових норм природокористування, а також розвиток навичок екологічно доцільної поведінки. Це проявляється в участі в заходах із захисту довкілля, популяризації екологічних знань, а також у ініціативній діяльності, спрямованій на вивчення і збереження природи рідного краю. Здобувачі освіти із задоволенням беруть участь у флешмобах та фотофоточеленджах, зокрема до Всесвітнього Дня прибирання, у еко-флешмобі «Один день без пластику» тощо. До Всесвітнього Дня води у Мангушському опорному закладі реалізовано спільний проєкт «Струмочок, річечка, ріка...», мета якого полягала у формуванні національно-патріотичної свідомості учнів шляхом залучення до творчої цифрової діяльності, спрямованої на пізнання та осмислення природної краси, водних ресурсів України і рідного краю. Реалізація проєкту через створення відеопрезентацій на основі фото, зібраних самими учнями, сприяла розвитку екологічної культури, цифрової компетентності, гордості за природне багатство Батьківщини та усвідомлення особистої причетності до її збереження. Учні виявили високий рівень зацікавленості та ціннісного ставлення до ідеї проєкту, що засвідчило їхню активну залученість і мотивацію до участі в його реалізації. Підлітки, які є внутрішньо переміщеними особами презентували фото водних ресурсів тієї місцевості, де вони перебувають зараз. Ті здобувачі освіти, що знаходяться за кордоном або на тимчасово окупованих територіях ділилися фото з власних та сімейних архів водних об'єктів Мангушської громади. Матеріалів надійшло дуже багато, що в підсумку ініціативною групою було створено 3 відеопрезентації на основі цифрових фото наданих учнями: «Рече та стогне» в якому висвітлено краса і велич головної водної артерії України, «Тече вода, не зна зупинку» де учні репрезентували різноманітні водні ресурси України та «Джерела рідного краю» в якому було представлені всі водні об'єкти Мангушської громади. Цифрове фотографування розглядається як один із найбільш доступних та ефективних засобів самовираження здобувачів освіти у сфері національно-патріотичного виховання. Популярність міні-проєктів такого формату серед учнів зумовлена простотою реалізації, емоційною насиченістю візуального контенту та можливістю особистісного осмислення національних цінностей. Разом з тим використовуються здобувачами освіти і інші цифрові інструменти. Так було проведено шкільний етап конкурс агітаційних плакатів та листівок Всеукраїнського конкурсу «День зустрічі птахів». Роботи переможців шкільного етапу були відправлені для подальшої участі в обласному етапі та посіли призові місця. Цифрові платформи візуального медіавиробництва також використовуються учнями для створення національно-патріотичного контенту. Яскравим прикладом стали роботи учнів школи представлені на конкурс на найкраще відео екологічної тематики з елементами анімації «Збережемо красу моєї Батьківщини», мета якого – привернути увагу до збереження та відновлення краси природи рідного краю, формувати основи екологічної культури і мислення, розвивати спостережливість, образну пам'ять, увагу, кмітливість, виховувати бережливе ставлення до навколишнього середовища. У відео з елементами анімації потрібно було зобразити красу природи рідного краю, вплив людини на неї та важливість її збереження у первозданному вигляді. Найкращими були визнані роботи «Перлина в океанському намисті Землі», «Збережемо найцінніше джерело життя – воду», «Скосистема - заручниця війни», які направлені для участі у Всеукраїнському творчому конкурсі та посіли I та II місця відповідно.

Таким чином завдяки активному залученню учнів школи до створення власного цифрового контенту, що відображає їхнє розуміння національної ідентичності, історії, культури та патріотичних цінностей, виховна робота набула практично-діяльнісного спрямування. Участь у цифрових проєктах національно-патріотичного спрямування сприяла усвідомленню учнями важливості демократичних цінностей, формуванню активної громадянської позиції, гордості за національні здобутки та здатності до самоідентифікації в умовах суспільно-політичних викликів, а також сприяло їхньому всебічному розвитку та позитивній динаміці розвитку національно-патріотичної вихованості.

Відповідно Концепції Нової української школи виховання в системі загальної середньої освіти розглядається як наскрізний процес, що охоплює всі складові освітньої діяльності (*Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*, б. д.) У контексті реалізації моделі національно-патріотичного виховання підлітків у цифровому освітньому середовищі зазначене виховання не обмежувалося окремими заходами чи навчальними предметами, а інтегрувалося в усі компоненти освітнього процесу закладу загальної середньої освіти.

Зміст національно-патріотичного спрямування послідовно впроваджувався в освітню та проєктну діяльність з урахуванням вікових особливостей учнів підліткового віку. Наприклад, у рамках реалізації моделі на уроці фізики було організовано створення учнями цифрового збірника задач з теми «Тиск твердих тіл, рідин, газів», який містив українознавчий компонент (завдання пов'язані з географічними об'єктами або об'єктами української інженерної думки).

На уроках математики учні розв'язували задачі, пов'язані з державними символами, статистикою демографічних змін в Україні, або використовували дані з реальних подій для побудови графіків і діаграм. На уроках інформатики виконували проєкти на тему «Видатні українці в історії державотворення», створювали презентації, цифрові карти та мінісайти, присвячені історичним постатям чи подіям національного значення.

Таким чином, реалізація моделі національно-патріотичного виховання у дослідженні здійснювалася як наскрізна освітньо-виховна лінія, що пронизувала не лише зміст предметів, а й форми педагогічної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу — учнями, вчителями та батьками.

Впровадження педагогічної умови «організація соціально значущих національно-патріотичних ініціатив у цифровому освітньому середовищі» тісно пов'язане з попередньо розглянутою умовою. Така організація надає можливість створеним здобувачами освіти цифровим продуктам набути практичного значення й стати дієвим інструментом патріотичного впливу. Ефективним прикладом інтеграції цифрових технологій у сферу національно-патріотичного виховання став учнівський освітній проєкт «Книжкограм», у межах якого старшокласники створювали сторінки в соціальних мережах, що імітували віртуальну присутність класиків української літератури та літературних героїв. Така ініціатива осучаснила сприйняття навчального матеріалу, посилила зацікавлення молоді культурною спадщиною, сприяла формуванню ціннісного ставлення до національної ідентичності, розвивала критичне мислення та комунікаційні навички, забезпечуючи цілісне засвоєння патріотичних ідеалів у цифровому форматі. Ще одним прикладом стало створення тематичної сторінки в TikTok з ініціативи лідерів учнівського самоврядування. Молодь наповнювала її відеоконтентом про державні свята, історичні події, національні символи та видатних постатей України. Такий підхід не лише активізував зацікавлення українською історією та культурою, а й формував позитивний образ держави, розвивав медіаграмотність і сприяв залученню молоді до патріотичної тематики через звичні для неї цифрові платформи.

Приклад поєднання традиційної культури з волонтерством продемонструвала акція «Цифрове колядування», під час якої учні записували відео колядок і публікували їх у TikTok, Instagram і Facebook із закликами до донатів на підтримку Збройних сил України. Така ініціатива засвідчила здатність молоді до активного громадянського самовираження, формувала національну свідомість, сприяла збереженню культурної спадщини та розвитку цифрової доброчинності.

Проєкт онлайн-концерту «Дякуємо нашим захисникам і захисницям!» став ще одним прикладом учнівської ініціативи, що була спрямована на моральну підтримку військовослужбовців. Його цінність полягала у формуванні емоційно-ціннісного ставлення до захисників України, вихованні вдячності, громадянської солідарності та втіленні патріотичних ідеалів засобами цифрової творчості. У контексті військово-патріотичного виховання яскравим прикладом реалізації педагогічної умови стала ініціатива учнів Мангушського опорного закладу — проєкт «Листівка для воїна», у межах якого школярі створювали патріотичні листівки в цифровому форматі. Цей проєкт продемонстрував можливості цифрових технологій у підтримці захисників України, оскільки процес створення листівок передбачав пошук візуальних рішень, текстового наповнення та креативного дизайну. Проєкт не лише зміцнив почуття національної ідентичності, а й розвинув емпатію, здатність до співпереживання та соціальну активність, сприяв візуалізації патріотизму, наблизивши його до особистісного рівня сприйняття молоддю. Такі ініціативи інтегрують військово-патріотичне виховання у сучасний цифровий простір, роблячи його ефективним, змістовним і близьким до молодіжної аудиторії.

Реалізація педагогічних умов «використання цифрових технологій для створення національно-патріотичного контенту» та «організація соціально значущих ініціатив у цифровому освітньому середовищі» засвідчила високу активність і зацікавленість здобувачів освіти. Разом із тим, ці процеси потребували системного супроводу з боку педагогів, які виступають ключовими фігурами в напрямі спрямування, координування та оцінювання виховних ініціатив. У цьому контексті актуалізувалася ще одна

важлива педагогічна умова — забезпечення науково-методичного супроводу педагогічних працівників у процесі цифровізації національно-патріотичного виховання. Вона стала логічним продовженням попередніх кроків і важливою передумовою для їх сталої реалізації. Основна мета цієї умови полягала у створенні сприятливого середовища для підвищення цифрової компетентності педагогів, формування їхньої методичної готовності та ідейної вмотивованості до реалізації завдань національно-патріотичного виховання у цифровому форматі.

Впровадження цієї педагогічної умови здійснювалося у три етапи. На підготовчому етапі було проведено діагностику рівня цифрової готовності педагогів, визначено актуальні теми та форми методичної підтримки. Практична фаза передбачала проведення вебінарів, тренінгів, майстер-класів, консультування щодо впровадження цифрових проєктів, а також залучення педагогів до спільної розробки цифрового контенту. У межах цього етапу було створено методичні рекомендації щодо ефективного застосування цифрових інструментів для реалізації національно-патріотичного виховання. Структура рекомендацій включала: огляд і класифікацію цифрових сервісів; приклади платформ для створення інтерактивних уроків, вікторин, відео та анімацій; приклади успішного використання в освітньому процесі. Ці напрацювання лягли в основу низки практико-орієнтованих заходів: вебінару «Як створити віртуальний музей», майстер-класів із використання Genially та Renderforest, консультацій щодо Padlet, Canva та інших сервісів. Педагоги також брали участь у міжкурсовій підготовці, ініційованій Донецьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, та проходили навчання на освітніх платформах: «Всеосвіта», «На урок», «ЕдЕра», «Прометеус» тощо.

Важливою складовою науково-методичного супроводу став створений цифровий ресурс — сайт «EdPatriot: цифрові рішення для виховання». Його мета полягала в наданні зручного, структурованого й практико-орієнтованого матеріалу для ефективної організації національно-патріотичного виховання в цифровому середовищі. Сайт охоплює розділи, присвячені концептуальним засадам, огляду цифрових інструментів, методичним кейсам, формам взаємодії з батьками, бібліотеці корисних ресурсів і формам зворотного зв'язку. Він став практичним інструментом для підвищення цифрової компетентності педагогів та джерелом контенту для проведення виховних заходів.

Завершальний етап реалізації педагогічної умови передбачав організацію педагогічної ради на базі Мангушського опорного закладу, що проходила під гаслом «Методичний прийом (ділюсь досвідом)». Педагоги представили власні напрацювання, зосереджені на інтеграції цифрових технологій у виховну діяльність, використанні штучного інтелекту, застосуванні інтерактивних форм відповідно до ідей Нової української школи. Зміст виступів засвідчив зростаючу професійну готовність учителів використовувати цифрові інструменти для розвитку ключових компетентностей та патріотичних цінностей серед учнівської молоді.

У результаті реалізації цієї педагогічної умови було зафіксовано суттєве оновлення виховної практики: педагоги все активніше залучають широкий спектр цифрових інструментів — від презентацій до інтерактивних платформ, сервісів візуалізації, віртуальних подорожей і тематичних квестів. Таке розширення інструментарію сприяло не лише збагаченню форм виховної взаємодії, а й глибшому емоційному залученню учнів, посиленню смислового наповнення заходів. Усе частіше цифрові технології використовуються не ізольовано, а як складова цілісного національно-патріотично орієнтованого контенту, що позитивно впливає на формування ціннісних орієнтирів підлітків.

Таким чином, цифровізація виховної роботи не лише модернізує її форми, а й посилює національно-патріотичне спрямування освітнього процесу в умовах нових викликів і змін, що також впливає на позитивну динаміку національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти.

Враховуючи важливість комплексного підходу до національно-патріотичного виховання в умовах цифрової трансформації освіти, наступним логічним кроком стало реалізація педагогічної умови, спрямованої на розвиток партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками. Ця умова передбачає активне залучення батьків до цифрових проєктів національно-патріотичного спрямування, що сприяє не лише посиленню родинного виховного середовища, а й створенню спільного інформаційно-комунікативного простору. Такий підхід дозволяє забезпечити цілісність і системність виховного процесу, підвищити ефективність утвердження національно-патріотичних цінностей як у школі, так і поза її межами.

Педагогічна умова партнерської взаємодії між закладом освіти та батьками втілювалася через активне залучення батьків до цифрових проєктів національно-патріотичного змісту. На початку формувального етапу експерименту їм було запропоновано пам'ятку «Цифрова безпека — спільна справа», яка сприяла підвищенню рівня цифрової грамотності, підтримувала процес формування патріотичних цінностей у дітей у безпечному цифровому середовищі та поглиблювала взаємодію родини зі школою. У пам'ятці містилися десять рекомендацій щодо захисту дітей у цифровому просторі з урахуванням аспектів їхнього національно-патріотичного становлення. Особлива увага в ній приділялася спільній відповідальності

батьків і педагогів за формування в дітей громадянської позиції, критичного мислення, національної ідентичності та любові до України. Пам'ятка вдало поєднувала технічні поради з ціннісними орієнтирами, допомагаючи батькам брати активну участь у вихованні дітей в умовах цифровізації освітнього процесу.

Включення батьків до виховної діяльності позитивно вплинуло на результативність педагогічної взаємодії, оскільки сприяло розширенню простору комунікації між учасниками освітнього процесу, підвищенню довіри й взаєморозуміння. Спільна участь батьків у цифрових проєктах дозволила створити єдиний інформаційно-комунікативний простір, у межах якого відбувалося обговорення, планування й реалізація ініціатив виховного характеру. Завдяки цьому поступово сформувався системний підхід до національно-патріотичного виховання, який охоплював не лише освітню, а й сімейну сферу.

Партнерство із батьками реалізовувалося в різноманітних форматах: проведення спільних онлайн-заходів, участь у створенні цифрового контенту, ініціювання спільних патріотичних акцій. Батьки не лише підтримували освітні ініціативи, а й виступали як їхні активні учасники, що підвищувало їхню відповідальність і мотивацію у вихованні дітей. Завдяки цифровим технологіям було забезпечено постійний зворотний зв'язок, оперативну комунікацію та формування єдиних ціннісних орієнтирів. Така співпраця створювала атмосферу підтримки, довіри та єдності, що є необхідною умовою для ефективної реалізації виховного потенціалу освіти.

Особливо важливо, що цифрове середовище дало змогу залучити до співпраці й тих батьків, які раніше не мали можливості брати участь у традиційних офлайн-заходах, що проводилися в синхронному режимі. Батьки відзначали зручність і доступність цифрових форматів, що, у свою чергу, сприяло підвищенню їхньої активності та зацікавленості в спільній діяльності з дітьми. У результаті було сформовано новий тип партнерства, який став вагомим складовою системи національно-патріотичного виховання в цифровому середовищі та позитивно вплинув на динаміку формування відповідних цінностей у підлітків.

Отже, цілеспрямоване впровадження педагогічних умов моделі національно-патріотичного виховання в цифровому освітньому середовищі забезпечило практичну орієнтованість виховного процесу та активну участь усіх учасників освітньої взаємодії, зокрема батьків, сприяючи зростанню національно-патріотичної вихованості підлітків.

Висновки. Впровадження моделі забезпечило стійке зростання рівня національно-патріотичної вихованості здобувачів освіти, підвищення активності учнів, зростання цифрових компетентностей педагогів. Цифрове освітнє середовище стало важливим чинником формування української ідентичності та утвердженні цінностей свободи, гідності й національної єдності. Водночас реалізація моделі довела доцільність інтеграції цифрових технологій у виховання як умови модернізації змісту та форм національно-патріотичної освіти.

Перспективи подальших розвідок. Доцільним є подальше дослідження впливу цифрових форматів на динаміку патріотичної свідомості учнів, а також розробка дієвих індикаторів оцінювання національно-патріотичної вихованості в цифровому середовищі. Необхідним є системне поширення напрацьованих практик серед освітян через освітні хаби, фахові семінари, відкриті методичні платформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (б. д.). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, Закон України № 2834-IX (2025) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

REFERENCES

Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly. (b. d.). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti, Zakon Ukrainy № 2834-IX (2025) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>

Viktoriia Yahodnikova,

Doctor of Pedagogical sciences, Professor,
pro-rector for Scientific-Pedagogical and Innovative Activity
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

<http://orcid.org/0000-0001-5050-2189>

Natalia Lyakh,

PhD candidate in higher education,
Scientific-Pedagogical and Innovative Activity
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0009-2669-3101>

A MODEL OF NATIONAL-PATRIOTIC EDUCATION OF ADOLESCENTS IN THE DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT: IMPLEMENTATION EXPERIENCE

Abstract. *The article presents a model of national-patriotic education of adolescents in a digital educational environment, implemented on the basis of the Municipal Institution 'Mangush Support Institution of General Secondary Education of I-III Levels' of the Mangush Village Council of the Mariupol District of the Donetsk Region. The focus is on the use of digital technologies to create patriotic content, implement socially significant initiatives, provide scientific and methodological support to teachers, and engage in partnership with parents. Specific examples of digital projects of a civic-patriotic, military-patriotic, spiritual-moral and environmental nature were revealed, which have become an effective means of forming national identity, civic consciousness and value orientations among young people. The importance of the digital educational environment as a factor in the modernisation of the content and forms of patriotic education in the context of globalisation, war and the digital transformation of education is emphasised.*

Keywords: *national-patriotic education, digital educational environment, pedagogical conditions, digital tools, education model*

© Ягоднікова В.В., Лях Н.Г.

Науковий журнал

НАША ШКОЛА: НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ

№ 4 (8)' 2024

Статті друкуються в авторській редакції

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Цифровий друк. Зам.№ 910

Підписано до друку 19.12.2024 р Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня ФОП Жмай О. В.